

webwise.ie

Switched On

Oideachas um Shaoránacht Dhigiteach

Clár do Rang 5 agus 6

An Roinn Oideachais
agus Oige
Department of Education
and Youth

Co-funded by
the European Union

Coimisiún
na Meán

webwise.ie

SAORÁNACHT DHIGITEACH

**Tugtar cosaint
do thodhchaí
leanaí nuair a
thugtar cosaint
dóibh ar líne.**

Clár na nÁbhar

Faoi Webwise	6
Réamhrá	8
<hr/>	
CUID A HAON	
Eolas do Mhúinteoirí	
Faoin Acmhainn	12
Treoracha faoi Conas an Acmhainn a Úsáid	16
<hr/>	
CUID A DÓ	
Casta Air: Clár Oideachais um Shaoránacht Dhigiteach do Rang 5 agus 6	
Ceacht Buntreorach an Chláir Bheith i do Shaoránach Digiteach Maith	24
 1 Foghlaim, Cruthú agus Imirt ar Líne	30
 2 Mífhaisnéis agus Bréagaisnéis a Thuiscint	40
 3 Do Lorg Digiteach	52
 4 Ceangal agus Cumarsáid ar Líne	62
 5 Nósanna Digiteacha Sláintiúla a Fhorbairt	74
 6 Mo Chearta agus Mo Fhreagrachtaí	88
 7 Mé Féin a Chosaint ar Líne	102
 8 Mo Lorg Sonraí	112
Machnamh an Chláir: Mo Thuras Saoránachta Digití	122
Aguisíní	127

Faoi Webwise

Is tionscnamh sábháilteachta ar líne é Webwise de chuid na Roinne Oideachais agus Óige agus comh-mhaoiníonn an tAontas Eorpach é.

Cuireann Webwise úsáid idirlín níos sábháilte agus níos fearr chun cinn trí fheachtais bailithe feasachta agus oideachais lena ndírítear ar mhúinteoirí, leanaí, daoine óga agus tuismitheoirí. Forbraíonn agus scaipeann Webwise acmhainní a chuidíonn le múinteoirí saoránacht dhigiteach agus sábháilteacht ar an idirlíon a chomhtháthú sa teagasc agus san fhoghlaim ina scoileanna. Cuireann Webwise faisnéis, comhairle agus uirlisí ar fáil do thuismitheoirí freisin chun tacú lena rannpháirtíocht i saol ar líne a leanaí. Le cúnamh ó Phainéal Comhairleach Óige Webwise, forbraíonn Webwise acmhainní bailithe feasachta agus cláir oiliúna dírithe ar dhaoine óga ina gcuirtear saoránacht dhigiteach chun cinn agus ina bpléitear topaicí amhail folláine ar líne, cibearbhulaíocht agus eile.

Tá Webwise mar chuid de Oide, Teicneolaíocht san Oideachas, rud a fheidhmíonn faoin Roinn Oideachais agus Óige.

Ionad na hÉireann um Fheasacht ar Shábháilteacht Idirlín

Tá Webwise mar chuid de chuibhreannas Idirlín Níos Sábháilte na hÉireann agus oibríonn siad i gcomhar le Líne Chabhrach na Leanaí de chuid an ISPPC, Beolíne Idirlín na hÉireann agus Comhairle Náisiúnta na dTuismitheoirí (NPC) faoi scáth Ionad na hÉireann um Fheasacht ar Shábháilteacht Idirlín chun réimse seirbhísí comhlántacha sábháilteachta ar líne a chur ar fáil. Is é fíís Ionad na hÉireann um Fheasacht ar Shábháilteacht Idirlín (SIC) domhan digiteach dearfach agus cuimsitheach ina bhfuil leanaí sábháilte agus faoi chosaint. Is comhpháirtíocht idir ceithre eagraíocht cheannródaíocha í SIC na hÉireann a bhfuil sé mar mhisean acu an tIdirlíon a dhéanamh ina áit níos fearr do leanaí agus do dhaoine óga, faoi chomhordú na Roinne Dlí agus Cirt, Gnóthaí Baile agus Imirce.

Mar chuid de na 31 Ionad um Fheasacht ar Shábháilteacht Idirlín de chuid na Líonraí Insafe-INHOPE, cuireann SIC na hÉireann leis an ardán seirbhíse lárnach Idirlíon Níos Fearr do Leanaí (BIK) chun acmhainní, seirbhísí agus cleachtais a roinnt idir Ionaid na hEorpa um Fheasacht ar Shábháilteacht Idirlín agus comhairle agus eolas faoi Idirlíon níos fearr a chur ar fáil don phobal. I gcomhréir le Straitéis an Idirlín Níos Fearr de chuid an Choimisiúin Eorpaigh do Leanaí+, is é príomhfhís ardán seirbhíse lárnach an BIK ná idirlíon níos fearr a chruthú do leanaí agus daoine óga

Nótaí Buíochais

Is mian le Webwise buíochas ó chroí a ghabháil leo siúd a bhí bainteach le forbairt na hacmhainne seo; Coimisiún na Meán, Oide, Foireann Cigireachta na Roinne Oideachais agus Óige, an Chomhairle Náisiúnta Curaclaim agus Measúnachta agus an Chomhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta.

An tAire Hildegarde Naughton

AN TAIRE OIDEACHAIS AGUS ÓIGE

Sa lá atá inniu ann, is leanbh é 1 as gach 3 úsáideoirí Idirlín ar fud an domhain - agus tá leanaí ag caitheamh níos mó ama ar líne agus tosaíonn siad ag úsáid an idirlín ag aois níos óige.

Tá teicneolaíochtaí digiteacha mar chuid den ghnáthshaol anois - tugann siad cabhair dúinn maidir le heolas a fháil, rochtain a fháil ar acmhainní oideachais agus eile. Ní uirlis amháin é an t-idirlíon — is spás é gur féidir le daoine óga foghlaim, imirt, nascadh agus cruthú ann.

De réir mar a leabaítear teicneolaíochtaí digiteacha sa ghnáthshaol, tá sé níos tábhachtaí ná riamh go dtabharfaimis tacaíocht dár leanaí chun an tírdhreach sin a stiúradh le muinín, meas agus freagracht. Tá mé iontach sásta fáilte a chur roimh an gClár Oideachais um Shaoránacht Dhigiteach Switched On do dhaltaí rang 5 agus rang 6.

Tagann an clár nua um shaoránacht dhigiteach ag am ríthábhachtach, is buntreoir thábhachtach, aoisoiriúnach é do choincheapa tábhachtacha amhail sábháilteacht ar líne, príobháideachas, folláine dhigiteach, loirg dhigiteacha, cearta ar líne agus litearthacht na meán. Tacaíonn sí le foghlaimeoirí le hábhar faoi stiúir múinteoirí trí Switched On agus spreagann sí foghlaimeoirí chun machnamh criticiúil a dhéanamh faoina roghanna agus conas a imríonn siad tionchar ar a chéile agus daoine eile sa saol digiteach. Rud atá tábhachtach ná go gcabhraíonn an clár seo le daltaí an ról atá ag na meáin dhigiteacha ina saol féin a thuiscint, agus go dtugtar cumhacht dóibh cinntí maithe a dhéanamh agus go dtugtar tacaíocht dóibh cothromaíocht a aimsiú idir an t-am a chaitear ar líne agus an t-am a chaitear as líne. Is áisitheoir ríthábhachtach é litearthacht dhigiteach bunúsach a fhorbairt do leanaí agus do dhaoine óga chun leas a bhaint as na deiseanna a chuireann an domhan ar líne ar fáil, fad a aithnítear agus a bhainistítear na dúshláin.

Léiríonn taighde náisiúnta gurb iad na fadhbanna is coitianta ar líne do leanaí ná bulaíocht ar líne, ábhar díobhálach a fheiceáil agus ní insíonn an-chuid de leanaí lena dtuismitheoirí/caomhnóirí nuair a fheiceann siad fadhb ar líne. Déanann Switched On iniúchadh ar na dochair sin, spreagann siad daoine chun cúnamh a lorg agus áirítear gníomhaíochtaí cabhracha do thuismitheoirí/caomhnóirí.

Bíonn daoine óga ag fabhrú a gcuid luachanna, féiniúlachtaí agus caidrimh ag an gcéim thábhachtach seo ina bhforbairt féin — agus tá tionchar ag idirghníomhaíochtaí digiteacha orthu seo go léir anois. Ní hamháin go dtacaíonn an treoir seo le hoideoirí, tuismitheoirí, agus cúramóirí chun cúnamh a thabhairt do dhaltaí maidir le conas teicneolaíochtaí digiteacha a úsáid, ach conas iad a úsáid go maith — le comhbhá, feasacht, agus macántacht.

Mar an tAire Oideachais agus Óige, aithním gur gá le comhoibriú, oideachas, rialachán, comhiarracht agus iarracht leanúnach le leanaí a ullmhú agus a chosaint ar líne. Ciallaíonn luas an athraithe teicneolaíochta agus tréscaoileadh na teicneolaíochta digití sa tsochaí gur féidir leis na hathruithe sin tionchar suntasach a imirt. Is mian liom buíochas ó chroí a ghabháil leo siúd a bhí bainteach le forbairt an chláir thábhachtaigh sin lena n-áirítear an tacaíocht ó Choimisiún na Meán agus an Coimisinéir Sábháilteachta ar Líne, Niamh Hodnett.

Trínár bhfoghlaimeoirí a chumhachtú leis na scileanna chun a bheith ina saoránaigh dhigiteacha freagracha, ní hamháin go bhfuilimid á gcosaint — ach táimid á n-ullmhú chun a bheith faoi bhláth.

Niamh Hodnett

COIMISINÉIR UM SHÁBHÁILTEACTH AR LÍNE

Is iad leanaí an lae inniu an chéad ghlúin de dhúchasaigh dhigiteacha le fírinne.

D'fhás siad suas i saol ar líne de réir a chéile agus d'éirigh siad compordach le rochtain a fháil ar chineálacha nua teicneolaíochta agus ag dul in oiriúint leo. Ciallaíonn an t-athrú tapa atá tagtha ar an tírdhreach ar líne go bhfuil leanaí agus daoine óga ag idirghníomhú le réimse cineálacha éagsúla ábhair ar bhonn laethúil. Do roinnt mhaith leanaí, léiríonn an saol ar líne deiseanna teagmháil a dhéanamh le cairde agus teaghlach, agus deiseanna chun caithimh aimsire nua a fháil agus scileanna nua a fhoghlaim. Is deis í chun idirghníomhú le hábhar ar féidir leis oideachas, siamsaíocht agus eolas a chur ar fáil.

Mar aon leis na buntáistí, is féidir ábhar atá mí-oiriúnach do leanaí a bheith ar an saol ar líne agus ar gá iad a chosaint uaidh. Tuigimid gur féidir le saincheisteanna amhail an chibearbhulaíocht, teagmháil nach bhfuil ag teastáil, ábhar díobhálach agus dearadh láimhsithe a bheith ina gcúis le tairbhí bhagrach agus mhíchompordach do leanaí nuair is ceart di a bheith sábháilte agus taitneamhach.

Tá sé tábhachtach, i ré ar líne, go dtabharfaimis cumhacht don ghlúin seo leanaí faoina gcearta ar líne, agus sin an chúis go bhfuil an Clár Oideachais nua um Shaoránacht Dhigiteach Switched On do dhaltaí rang 5 agus rang 6 an-tábhachtach.

Dár gcuid féin, d'fhorbair Coimisiún na Meán céadréimeas rialála na hÉireann agus tá siad á chur i bhfeidhm do shábháilteacht ar líne – ár gCreat Sábháilteachta ar Líne. Tá sé ríthábhachtach go dtabharfaimis cosaint do chearta, folláine agus forbairt na leanaí agus dá gcuid rannpháirtíochta sábháilte le hábhair.

Tugann an Creat Sábháilteachta ar Líne cearta nua ar líne do leanaí. Áiríonn siad sin an ceart chun a bheith cosanta ó dhíobháil, an ceart chun ábhar mídhleathach nó díobhálach a thuairisciú, agus an ceart chun príobháideachais agus chun iad féin a chur iúl go measúil ar líne. I gcomhar leis an gCreat Sábháilteachta ar Líne, is mian le Coimisiún na Meán an saol ar líne a dhéanamh níos sábháilte dúinn go léir, go háirithe do leanaí. Cinntíonn sé sin gur féidir le leanaí idirghníomhú le hábhar ar líne ar bhealach sábháilte, le maoirseacht chuí ó thuismitheoir nó ó chaomhnóir.

Leagann an clár oideachais nua Switched On ó Webwise béim ar fhíríc thábhachtach, nach tomhaltóirí ábhair amháin iad leanaí. Is saoránaigh dhigiteacha muid uile le cearta agus freagrachtaí ar líne. Cuireann an clár Switched On leanaí ar an eolas faoina lorg digiteach, faoi conas nósanna sláintiúla a fhorbairt ar líne agus níos tábhachtaí ná aon ní eile, faoi conas do chuid cearta a úsáid chun tú féin a choimeád sábháilte. Mar Choimisinéir Sábháilteachta ar Líne na hÉireann, is mian liom buíochas a ghabháil le Webwise agus an tAire Oideachais agus Óige as ucht a gcomhoibrithe leanúnaigh chun leanaí a choimeád sábháilte ar líne. Is mian liom freisin aitheantas a thabhairt don ról tábhachtach atá ag príomhoidí agus oideoirí maidir leis na glúnta atá le teacht a chosaint agus maidir lenár ndaoine óga a ullmhú le scileanna litearthachta digiteacha agus meán ríthábhachtacha chun páirt a ghlacadh go sábháilte i saol ar líne. Faoi dheireadh, is mian liom aitheantas a thabhairt don ról ríthábhachtach atá ag leanaí agus daoine óga sa spás seo - ba phribhléid í foghlaim uathu agus éisteacht lena ndearchtaí trínár gCoiste Comhairleach Óige.

CUID A HAON

Eolas do Mhúinteoirí

FAOIN ACMHAINN

Buntreoir

Tá rochtain ag daltaí an lae inniu ar an idirlíon níos luaithe sa saol agus caitheann siad níos mó ama ar líne ná aon ghlúin eile rompu. Caitheann taighde solas i gcónaí ar an ról tábhachtach atá ag scoileanna agus oideoirí i dtaca le tacaíocht a thabhairt do leanaí de réir mar a chaitheann siad am ar líne. Is fúinne ar fad atá sé oideachas a chur ar dhaoine óga faoi na deiseanna agus na rioscaí a bhaineann leis an domhan digiteach. Dá bharr, ní hamháin go dtabharfaimid cabhair dóibh a bheith níos sábháilte ar líne, ach tabharfaimid cumhacht dóibh na buntáistí atá ar fáil a aimsiú. Ní foláir go bhforbródh leanaí agus daoine óga litearthacht dhigiteach chun go n-éireodh go maith leo sa timpeallacht dhigiteach atá ag síorathrú. Aontaíonn saineolaithe go bhfuil sé tábhachtach go ndéanfaí litearthacht dhigiteach a chothú ó aois óg toisc go mbíonn leanaí ag úsáid teicneolaíochtaí digiteacha ag aois níos óige agus níos óige. Mar sin féin, ní hamháin go bhfuil rochtain de dhíth ó leanaí chun litearthacht dhigiteach a fhorbairt, ach tá bonn iomchuí de dhíth chun teicneolaíochtaí digiteacha a úsáid, a thuiscint agus a úsáid go cruthaitheach. Sa chlár molta, tugtar ábhar agus treoir ar fáil chun tacú le hoideoirí agus teaghlaigh maidir le cúnaimh a thabhairt do leanaí agus daoine óga chun luachanna, dearcthaí, scileanna, feasacht agus tuiscint ríthábhachtach a fhorbairt, rud atá de dhíth i saol digiteach an lae inniu. Is féidir cur síos a dhéanamh ar shaoránach digiteach mar dhuine atá in ann:

Idirghníomhú go gníomhach agus go freagrach le pobail ar líne agus as líne, ar bhonn áitiúil agus domhanda

Foghlaim go neamhspleách trína saol, agus a bheith airdeallach faoi na tionchair dhearfacha agus dhiúltacha a bhaineann leis an teicneolaíocht dhigiteach

Cuir go dearfach leis an tsochaí

Aidhm

Forbraíodh an clár oideachais um shaoránacht dhigiteach chun cúnaimh agus tacaíocht a thabhairt d'oidoírí a mhúineann daltaí rang 5 agus rang 6 faoi conas a bheith ina saoránaigh dhigiteacha sábháilte, freagracha, inniúla. Díríonn sé ar mhúinín agus cumas an dalta a fhorbairt agus teicneolaíochtaí digiteacha agus an t-idirlíon á n-úsáid acu de réir mar a ullmhaíonn siad iad féin don oideachas iar-bhunscoile.

Tarraingeoidh an clár aird ar an gcaoi ar féidir leo a bheith ina saoránaigh dhigiteacha gníomhacha i réimse gníomhaíochtaí bainteach le teicneolaíochtaí digiteacha – bíodh sé sin cruthú nó foilsíú ábhair, bualadh le daoine ar líne, foghlaim, taighde nó cluichí imeartha. I gcaitheamh an chláir, déanfaidh daltaí iniúchadh ar na buntáistí agus na deiseanna a bhaineann leis an teicneolaíocht dhigiteach, conas idirghníomhú leis na meáin dhigiteacha, straitéisí chun fanacht sábháilte agus a bhfolláine agus a láithreacha a bhainistiú agus níos mó a fhoghlaim faoina gcuid cearta agus freagrachtaí sa timpeallacht dhigiteach.

Ailíniú le Creat Churaclam na Bunscoile

Sonraíocht Folláine do Bhunscoileanna agus Scoileanna Speisialta

Dearadh an acmhainn oideachais seo um shaoránacht dhigiteach chun tacú le cuspóir na sonraíochta *Folláine* do leanaí chun:

na meáin agus an domhan digiteach a stiúradh go sábháilte agus go freagrach.

- ▶ Scileanna machnaimh chriticiúil leanaí a fhorbairt chun cúnaimh a thabhairt dóibh caidreamh níos tomhaiste agus eolaí a fhorbairt leis na meáin agus an teicneolaíocht, agus deiseanna agus dúshláin á n-aithint, mar aon leis an tionchar atá acu ar a bhfolláine fhisiceach, shóisialta agus mhothúcháin.

Tagann an acmhainn Switched On leis na torthaí foghlama laistigh den tsonraíocht *Folláine* a bhaineann leis an úsáid a bhaineann leanaí as an teicneolaíocht dhigiteach. Agus an acmhainn sin á múineadh, pléifidh múinteoirí na torthaí foghlama seo a leanas:

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach:

Trí eispéiris spráúla agus idirghníomhacha iomchuí, ba cheart go mbeadh leanaí ábalta:

Measúnú a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshláin a bhaineann le húsáid na teicneolaíochta digítí agus machnamh a dhéanamh ar ról agus tionchar na meán agus an phobail cultúir ina saolta.

Critíc a dhéanamh ar léirithe ar ábhair sna meáin, samplaí de steiréitíopaí agus de chlaontachtaí a shainaithint agus straitéisí chun measúnú a dhéanamh ar chreidiúnacht faisnéise a shainaithint.

Straitéisí a ghlacadh chun úsáid shábháilte, eiticiúil agus fhreagrach teicneolaíochtaí digiteacha a chur chun cinn, lena n-aithneofar freagracht phearsanta agus phobail maidir le timpeallacht dhigiteach dhearfach, mheasúil agus níos sábháilte a chothú agus tuiscint a fháil ar bhealaí sábháilte chun iompraíochtaí nó ábhar míchuí nó díobhálach a thuairisciú.¹

Dearadh na hAonaid Snáithe laistigh den tsonraíocht *Folláine* ceangal agus le nascadh lena chéile. D'fhéadfadh múinteoirí díriú ar ghné áirithe de Thoradh Foghlama ar uairibh. Amanna eile, d'fhéadfadh múinteoirí leas a bhaint as Torthaí Foghlama iomadúla.

Tugann teagasc faoi shaoránacht dhigiteach deiseannachun nascadh le **Torthaí Foghlama ar fud snáitheanna difriúla agus snáitheanna aonaid**. Áirítear naisc leis na nithe seo a leanas sna modúil seo:

¹ Sonraíocht Folláine do Bhunscoileanna agus Scoileanna Speisialta, NCCA: <https://www.curriculumonline.ie/getmedia/02a962e9-82d2-4ed2-8ac8-259d7ac70f9f/Primary-Wellbeing-Spec-ENG-INT.pdf>

Snáithe: Pobal agus muintearas - OSPS

Aonad Snáithe: Saoránacht:

idirghníomhú go gníomhach le cleachtais dhaonlathacha, dearcthaí difriúla a stiúradh go measúil agus gníomhartha a mholadh chun dul i ngleic le saincheistanna/ábhair inmí áitiúla nó níos leithne chun comhfholáine a chur chun cinn.

Snáithe: Pobal agus muintearas - OSPS

Aonad Snáithe: Cearta agus cothroime: tuiscint a fháil ar an tábhacht a bhaineann le cearta, cothromas, comhionannas agus ceartas, agus na forais a phlé faoina bhfuil cosc ar idirdhealú in Éirinn.

Snáithe: Oideachas mothúchánach agus caidrimh - OSPS

Aonad Snáithe: Caidrimh: Measúnú a dhéanamh ar phríomhghnéithe caidreamh sláintiúil, amhail toiliú, cumarsáid éifeachtach, cóimheas agus iontaoibh, an tábhacht a bhaineann le caidrimh shláintiúla don fholláine a thuiscint.

Snáithe: Oideachas mothúchánach agus caidrimh - OSPS

Aonad Snáithe Roghanna a dhéanamh: Gníomhaireacht agus freagracht phearsanta i gcinnteoireacht a mheas, agus tionchair iolracha a aithint agus straitéisí simplí cinnteoireachta a chleachtadh.

Snáithe: Oideachas Sláinte -

Aonad Snáithe Corpoideachais agus OSPS: Sábháilteacht: an tábhacht a bhaineann le rialacha agus cleachtais shábháilteachta i ngluaiseacht agus i gcomhthéacsanna eile. Rioscaí a mheas, cásanna agus iompair dhainséaracha a aithint, agus straitéisí sábháilte iomchuí a chleachtadh/a chur i bhfeidhm. Níos mó muiníne agus freagracht phearsanta a léiriú maidir le timpistí a chosc.

Snáithe: Oideachas Sláinte -

Aonad Snáithe Corpoideachais agus OSPS: Maireachtáil fholláin: dearcadh dearfach a léiriú maidir lena bhfolláine a chothú i réimsí amhail gníomhaíocht fhisiceach, eispéiris lasmuigh, bia, sláinteachas, codladh, sos agus scíth, agus an tábhacht a bhaineann le stíl mhaireachtáil cothrom a thuiscint agus aitheantas á thabhairt ar na riachtanais a athraíonn de réir mar a fhasann siad.²

Cur Chuige Comhtháite - Naisc Thraschuraclaim

Tá an acmhainn seo ailínithe leis an OSPS sa tsonraíocht *Folláine* do Bhunscoileanna agus Scoileanna Speisialta agus cuireann sí cur chuige comhtháite chun cinn a leabaíonn saoránacht dhigiteach ar fud Churaclam na Bunscoile. Tagraítear do naisc thraschuraclaim iomchuí ar fud na modúl.

Agus an Clár Switched On in úsáid a chuireann le teagasc an Chláir Fan Sábháilte

Is clár éigeantach scileanna sábháilteachta pearsanta é an Clár Fan Sábháilte d'fhonn leochaileacht leanaí i dtaca le drochúsáid agus bulaíocht a laghdú. Ní mór go muiníní é ag gach céim sa bhunoideachas agus ní go bpléifí an fhoghlaim sa tsonraíocht *Folláine*.

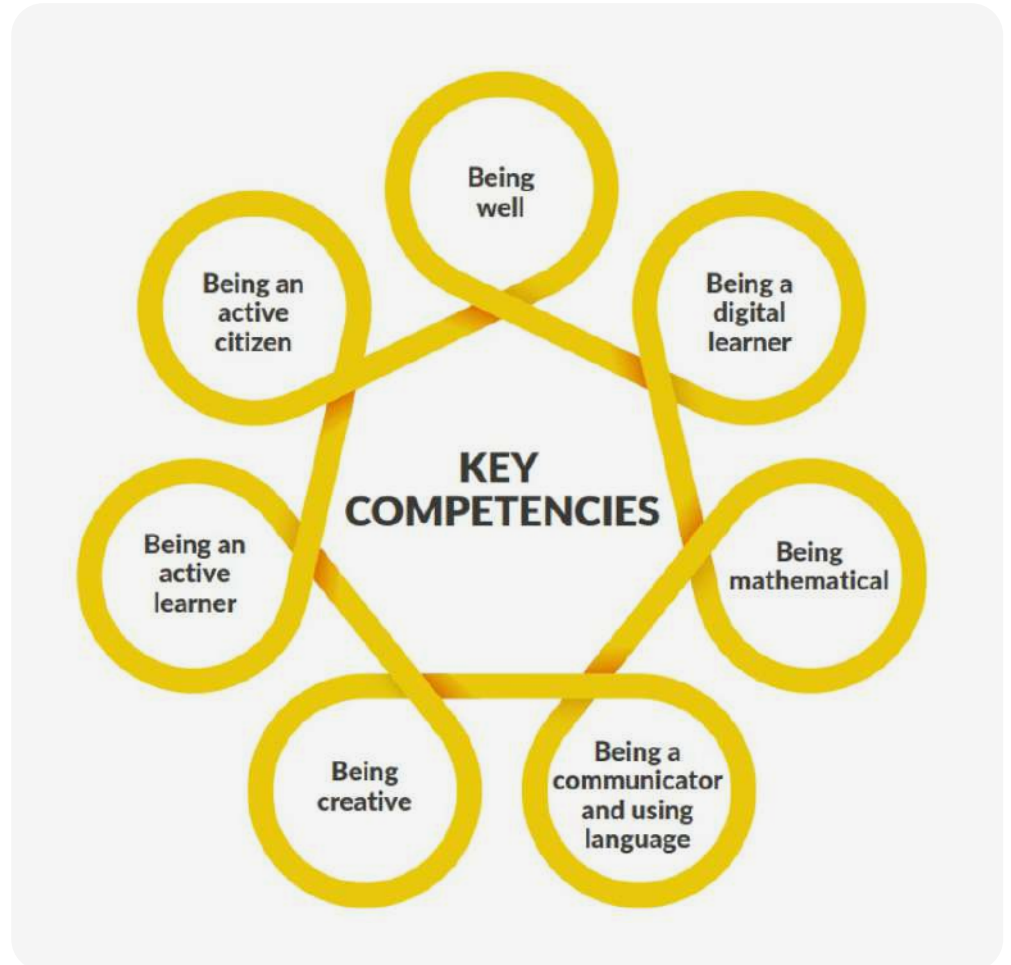
Féadtar an acmhainn Switched On a úsáid mar thacaíocht bhreise nuair a mhúinteas ábhar an Chláir Fan Sábháilte atá leagtha síos. Oibríonn an Clár Fan Sábháilte chun scileanna féinchosanta daltaí a fheabhsú ar fud réimse cásanna agus spreagtar iad chun daoine fásta a chur ar an eolas nuair a tharlaíonn cásanna díobhálacha. Anuas air sin, cuireann an clár sin an tábhacht a bhaineann le straitéisí a fhorbairt chun cinn chun bulaíocht ar líne a sheachaint agus chun dul i ngleic léi agus chun fanacht sábháilte fad a dhéantar iniúchadh ar an timpeallacht ar líne. Ar fáil ag: www.staysafe.ie.

² Sonraíocht Folláine do Bhunscoileanna agus Scoileanna Speisialta, NCCA: <https://www.curriculumonline.ie/getmedia/02a962e9-82d2-4ed2-8ac8-259d7ac70f9f/Primary-Wellbeing-Spec-ENG-INT.pdf>

³ Bunchreat Curaclaim do Bhunscoileanna agus Scoileanna Speisialta, NCCA: [curriculumonline.ie/getmedia/84747851-0581-431b-b4d7-dc6ee850883e/2023-Primary-Framework-ENG-screen.pdf](https://www.ncca.ie/getmedia/84747851-0581-431b-b4d7-dc6ee850883e/2023-Primary-Framework-ENG-screen.pdf)

Creat na Saoránachta Digití agus Churaclam na Bunscoile

Tagann na modúil Switched On go dlúth le Creat Churaclam na Bunscoile, agus tacaíonn siad le forbairt na nInniúlachtaí Tábhachtacha, go háirithe; Bí folláin, Bí i d'fhoghlaimoir digiteach, agus Bí i do shaoránach gníomhach³.

Fíor 1. Inniúlachtaí tábhachtacha, Sonraíocht Folláine do Bhunscoileanna agus Scoileanna Speisialta, 2025

⁴ Straitéis Litearthachta, Uimhearthachta agus Litearthachta Digití 2024 – 2033: [gov.ie/en/department-of-education/publications/literacy-numeracy-and-digital-literacy-strategy/](https://www.gov.ie/en/department-of-education/publications/literacy-numeracy-and-digital-literacy-strategy/)

Litearthacht Dhigiteach á Cothú ó Aois Óg

Tacaíonn an acmhainn Switched On leis an bPlean Forfheidhmithe na Straitéise náisiúnta Litearthachta, Uimhearthachta agus Litearthachta Digití 2024 – 2033, agus aithníonn sí an tábhacht a bhaineann le scileanna litearthachta digiteacha mar atá léirithe anseo:

“Is éard is brí le litearthacht dhigiteach ná an cumas chun eolas a aimsiú, a iniúchadh, a bhainistiú, a thuiscint, a chomhtháthú, a chumarsáid, a mheas, a chruthú agus a scaoileadh go sábháilte agus mar is cóir trí theicneolaíochtaí digiteacha. Áiríonn sí machnamh criticiúil, úsáid ICT ar bhonn sábháilte, freagrach agus eiticíúil, comhoibriú agus cruthaitheacht, fíorfhaisnéis aimsithe, agus cumarsáid ar líne atá measúil”.⁴

⁵ Straitéis Litearthachta, Uimhearthachta agus Litearthachta Digití 2024 – 2033: [gov.ie/en/department-of-education/publications/literacy-numeracy-and-digital-literacy-strategy/](https://www.gov.ie/en/department-of-education/publications/literacy-numeracy-and-digital-literacy-strategy/)

Tacaíonn sí le litearthacht dhigiteach a fhorbairt lena spreagtar tuismitheoirí chun tacú lena leanaí agus iad a chur ar an eolas faoi conas an domhan ar líne a úsáid go sábháilte agus go héifeachtach. Frithchaitheann modúil Switched On tosaíochtaí Phean Forfheidhmithe na Straitéise Litearthachta, Uimhearthachta agus Litearthachta Digití 2024 – 2033 nuair a aithníonn siad go “n-áiríonn litearthacht dhigiteach saoránacht dhigiteach, príobháideachas sonraí, agus sábháilteacht ar líne a thuiscint. Tugtar cumhacht do na foghlaimoirí nuair a ullmhaítear iad leis na scileanna sin i dtaca leis an tírdhreach digiteach a stiúradh go freagrach agus go criticiúil fad a théitear i ngleic leis na dúshláin a d’fhéadfadh teacht chun cinn.”⁵

Treoracha faoi conas an acmhainn a úsáid

Tá dhá ghné thábhachtachasa chlár Switched On: ardán foghlama ar líne le gníomhaíochtaí idirghníomhaíochtaí na modúl, agus lámhleabhar an mhúinteora, rud a thugann treoir céim ar chéim do gach gníomhaíocht. Chun an clár a sholáthar go héifeachtach, ba chóir an lámhleabhar agus an t-ardán ar líne a úsáid le chéile.

Modúil – Roghanna na nÁbhar Teagaisc

Táocht modúl, mar aon le buntreoir an chlár agus ceachtanna machnaimh, mar chuid den chlár **Switched On**, a dhéanann iniúchadh ar na trí ghné den saol ar líne —**nuair a bhítear ar líne, folláine ar líne, agus cearta ar líne**. Trí na modúil seo, is féidir le múinteoirí tacú le daltaí i dtaca lena dtuiscint ar shaoránacht dhigiteach agus ar iompar freagrach ar líne.

Dearadh an clár sin le húsáid le daltaí rang 5 agus rang 6. Moltar do mhúinteoirí a mbreithiúnas gairmiúil féin agus pleanáil a úsáid agus modúil agus gníomhaíochtaí á roghnú acu don teagasc.

D'fhéadfaí na modúil a dhéanamh ar bhonnseicheamhach i ndiaidh a chéile nó d'fhéadfaí iad a mhúineadh astu féin, ag brath ar na riachtanais shonracha agus comhthéacs an ranga atá agat. Níltear ag súil go ndéanfaí gníomhaíochtaí an mhodúil ar fad in aon tréimhse cheachta amháin. Dá réir sin, ba chóir do mhúinteoirí a mbreithiúnas féin a úsáid chun na gníomhaíochtaí is oiriúnaí agus luas an ranga a mheas chun riachtanais foghlama a ndaltaí a shásamh.

De réir mar a dhéanann tú pleanáil, cuir ábhair suime, riachtanais, agus ullmhúchán do dhaltaí san áireamh agus cinneadh á dhéanamh agat ar na modúil a ndéanfaidh tú iniúchadh orthu. Roghnaigh modúil agus gníomhaíochtaí a léiríonn do Chreat Folláine, OSPA agus Foghlama Digití ar an mbealach is fearr. Bain úsáid as mapáil an churaclaim atá ar fáil le féachaint conas a thagann na torthaí foghlama leis an tsonraíocht *Folláine*. Cabhróidh an cur chuige sin lena chinntiú go mbíonn na heispéirís foghlama fiúntach, ábhartha, agus go dtacaíonn sé le forbairt phearsanta, shóisialta, agus mothúcháin na ndaltaí.

Seicliosta an Mhúinteora maidir le hÚsáid an Chlár Switched On

1. Ullmhúchán Roimh Thosú

- Rochtain ar an acmhainn Switched On: webwise.ie/switchedon.
- Íoslódáil **Lámhleabhar an Mhúinteora** (lena n-áirítear treoracha gníomhaíochtaí céim ar chéim agus bileoga gníomhaíochtaí obair bhaile).
- Léigh **an chuid faoi Eolas do Mhúinteoirí** do gach modúl sula gcuirtear tús leis an teagasc.
- Athbhreithniú de dhíth ar **acmhainní, gníomhaíochtaí agus bileoga obair bhaile** do gach modúl.
- Tabhair faoi deara **go bhfuil leaganacha de bhileoga gníomhaíochta inphriontáilte roinnt gníomhaíochtaí ar líne** ar fáil sa lámhleabhar chun tacú le dearadh uilíoch don fhoghlaim.

2. Socrú na Teicneolaíochta agus Feasacht ar Bheartais

- Cinntigh go bhfuil **clár bán agus teilgeoir** ar fáil agus bain triail as an ábhar roimh ré.
- Má tá daltaí ag baint úsáid as a ngléasanna féin, dearbhaigh **go mbeidh rochtain acu ar an ardán** roimh na ceachtanna.
- Féach ar **Pholasáí Úsáide Inghlactha (AUP)** na scoile agus polasaithe iomchuí eile lena n-áirítear **Polasáí Bí Cineálta** na scoile agus cinntigh go bhfuil na daltaí ar an eolas fúthu.
- Cuir i gcuimhne do na daltaí faoi rialacha na scoile i **dtaca le húsáid shábháilte agus fhreagrach teicneolaíochta.**

3. Soláthar an Mhodúil agus Machnamh

Tá na codanna seo a leanas i ngach modúl:

Naisc churaclaim agus thraschuraclaim chun cuidiú le pleanáil.

Tá eochairliosta foclóireachta i ngach modúl do dhaltaí. Déan an fhoclóireacht a mhúineadh roimh ré le go dtuigfidh daltaí na focail ar fad. Ba cheart go bhfeicfeadh na daltaí na téarmaí sin go leor i gcomhthéacsanna difriúla chun a dtuiscint a neartú.

Tá leaganacha de bhileoga gníomhaíochta ar fáil do ghníomhaíochtaí an mhodúil ar líne roghnaithe, más cuí, chun bealaí iomadúla a thabhairt do dhaltaí chun dul i ngleic leis na hábhair foghlama. Beidh an tsiombail seo in úsáid mar chuaille eolais na mBileog Gníomhaíochta:

Treoracha: Tá 'Treoracha' i ngach modúl a thacaíonn le daltaí i bhforbairt a scileanna digiteacha ríthábhachtacha.

Machnamh agus Gníomhaíocht: Bain úsáid as na noda machnaimh atá ann chun féinmhachnamha spreagadh.

Bileoga le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí lena n-áirítear **achoimre ar an modúl agus gníomhaíochtaí** obair bhaile. Beidh an tsiombail seo mar chuaille eolais sna treoracha do na Bileoga atá le Tabhairt Abhaile:

Tacú le daltaí tríd an bhfoghlaim a nascadh lena gcuid **roghanna, a n-iompar, agus a gcaidrimh.**

Is féidir a thuilleadh faisnéise chun tacú le **Foghlaiméirí ó Chúraí Cultúrtha agus Teangeolaíochta Éagsúla, Daltaí a bhfuil Riachtanais Speisialta Orthu** agus **Uirlisí Digiteacha chun Cuidiú leis an Éagsúlacht in Aguisín 1.**

4. Comhráite Ranga a Éascú ar Ghníomhaíochtaí ar Líne

- Díriú ar **ghníomhaíochtaí ar líne** (m.sh., “roinnt grianghraf”), seachas seirbhísí agus ardáin shonracha.
- Comhráite a chur in oiriúint bunaithe ar leibhéal éagsúla **rannpháirtíochta ar líne na ndaltaí**.
- Iniúchadh a dhéanamh **ar na riachtanais laistiar den ghníomhaíocht ar líne** (nascacht, cruthaitheacht, spraoi, foghlaim) seachas na huirlisí a úsáideadh.

5. Srian Aoise ar Líne – Eolas Éigeantach do Mhúinteoirí

- Na Meáin Shóisialta agus Cuntais:** Socraíonn formhór na n-ardán aois íosta **13 bliana**, ach níl an próiseas dearbhaithe aoise maith go leor ar go leor de na hardáin sin.
- Aois Dhigiteach Toilte in Éirinn (RGCS):**
  - Tá ceadú tuismitheora/caomhnóra de dhíth ó leanaí **16 bliana** d’aois chun clárú do sheirbhísí a dhéanann sonraí pearsanta a phróiseáil.
.....
  - Tá cead tuismitheora de dhíth ó leanaí **13 -16 bliana d’aois** chun cuntais na meán sóisialta a chruthú.
.....
- Cluichí ar Líne:** Féach na **Rátaí PEGI** le haghaidh ábhar aoisoiriúnaithe sula ndéantar cluichí a phlé nó a mholadh.
- YouTube:** Níl aon srian aoise i bhfeidhm chun féachaint ar fhíseáin, ach ní mór d’úsáideoirí a bheith **13+** chun cuntas a chruthú (le clárú, tuairim a nochtadh, rud a uaslódáil, rud a thuairisciú).

6. Teagmháil le Tuismitheoirí/Caomhnóirí

- Tá **bileog Le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Caomhnóirí** i ngach modúl (achomre agus gníomhaíocht).
- Aird a tharraingt ar thacaíochtaí do thuismitheoirí ar **webwise.ie/parents**.
- Teaghlach a bhfuil an Béarla acu mar theanga bhreise a sheoladh chuig *Cúinne na dTuismitheoirí i dtaca le hIdirlíon níos Fearr do Leanaí* anseo: <https://better-internet-for-kids.europa.eu/en/learning-corner/parents-caregivers>.

Foghlaim, Múineadh agus Measúnú sa Chlár Switched On

Foghlaim

Tagann an tsonraíocht Folláine chun cinn trí fhoghlaim, múineadh agus measúnú fiúntach a thugann tús áite don leanbh, agus a tharraingíonn as a n-eispéiris, a n-ábhair suime agus an méid atá foghlamtha acu roimh ré. Léiríonn na noda seo a leanas na bealaí ar féidir leis an gClár Switched On deiseanna fiúntacha a chruthú do leanaí le hidirghníomhú go gníomhach lena phríomhghnéithe.

Cumarsáid

Beidh deiseanna ag leanaí chun:

1. A gcuid tuairimí, mothúchán, agus eispéireas a chur in iúl faoina idirghníomhaíochtaí ar líne trí chaint, meáin chruthaitheacha, agus fadhbréiteach cruthaitheach amhail cásanna a anailísiú nó straitéisí sábháilteachta ar líne atá oiriúnach do gach modúl a dhearadh.
2. Cumarsáid mheasúil ar líne a dhéanamh agus tacaíocht a thabhairt di, rud a chabhróidh leo aischothú fiúntach a thabhairt agus a fháil.
3. A ndearthaí a chur in iúl i leith saoránacht dhigiteach, príobháideachais, agus úsáid fhreagrach as na meáin shóisialta, lena chinntiú go n-éistear le gach tuairim.

Iniúchadh agus Iarratas á Dhéanamh

Beidh deiseanna ag leanaí chun:

1. Iniúchadh a dhéanamh ar thimpeallachtaí agus cásanna ar líne ar bhonn sábháilte agus criticiúil trí ghníomhaíochtaí idirghníomhacha.
2. Tacú le fadhbréiteach agus smaointeoireacht chriticiúil de réir mar a thugann siad aghaidh ar dhúshlán amhail measúnú eolais, bainistiú ar an am a chaitheann siad ar an scáileán, nó an chaoi a dtéann siad i ngleic le rioscaí ar líne.
3. Bain úsáid as cuir chuige idirghníomhacha amhail rólimirt, scéalaíocht dhigiteach, cásanna cluichithe chun go mbeadh an fhoghlaim gníomhach agus fiúntach.
4. Déan na scileanna ó ghníomhaíochtaí digiteacha struchtúrtha a aistriú chuig idirghníomhaíochtaí laethúla, agus iompair dhigiteacha sábháilte, eiticíúla, agus cruthaitheacha á gcur chun cinn.

Machnamh agus Tuiscint

Beidh deiseanna ag leanaí chun:

1. Machnamh a dhéanamh ar a roghanna agus iompair ar líne, agus ar an tionchar a bhíonn ag ábhar digiteach ar mhothúcháin, féiniúlacht, agus caidrimh.
2. Déan féinmheasúnú a chleachtadh mar aon le spriocanna a leagan agus pleanáil chun athléimneacht a fhorbairt, folláine dhigiteach agus rannpháirtíocht dhearfach ar líne a fheabhsú.

Múineadh

Leagann an tsonraíocht Folláine béim ar an 'gcaoi' a bhfoghlaímíonn leanaí difriúil ón 'méid' a fhoghlaímíonn siad, rud a chaitheann solas ar an tábhacht a bhaineann le hoideolaíochtaí ionchuimsitheacha, spraiúla agus gníomhacha, a shásaíonn cúlraí, cumais agus ábhair suime éagsúla na ndaltaí. Tagann an clár Switched On go dlúth leis an bhfís sin trí acmhainní struchtúrtha, inrochtana a thabhairt do mhúinteoirí lena gcuirtear foghlaim dhialógach, teagasc soiléir, comhtháthú agus comhoibriú chun cinn - cuir chuige oideolaíochta sa tsonraíocht Folláine. Treoraíonn an clár múinteoirí chun eispéiris foghlama saibhre a dhearadh atá oiriúnach i dtaobh na forbraíochta de, agus atá ionchuimsitheach agus freagrúil, trína dtugtar tacaíocht do dhaltaí an fhoghlaim a nascadh lena gcuid roghanna, iompar agus caidrimh. Trí acmhainní an chláir a úsáid chun eispéiris saibhre, fiúntacha a chruthú, is féidir le múinteoirí tacú leis na daltaí uile i dtaca leis an méid atá foghlamtha acu a nascadh lena gcuid roghanna, iompar agus caidrimh, agus i dtaca le forbairt na scileanna agus na meonta atá riachtanach le haghaidh saoránacht dhigiteach agus na folláine ginearálta.

Measúnú

Léiríonn an measúnú sa chlár Switched On béim na sonraíochta Folláine i dtaca le cuir chuige leanúnacha, comhoibrítheacha, fiúntacha a thacaíonn le haistear foghlama gach linbh. Laistigh de na modúil ar líne, tá an measúnú fite fuaite go nádúrtha ar fud na n-eispéireas foghlama: cuireann roinnt gníomhaíochtaí aischothú díreach ar fáil ar fhreagraí na ndaltaí, rud a chabhraíonn leo dul chun cinn a aithint agus míthuiscintí a réiteach; cuireann cinn eile torthaí iompraíochtaí nó roghanna éagsúla ar líne i láthair, rud a ligeann do dhaltaí iarmhairtí gníomhartha a fheiceáil i dtimpeallacht shábháilte, threoraithe agus an tuiscint seo a chur i bhfeidhm ar chásanna fíorshaoil. Tugann gníomhaíochtaí breise ráitis a cuireadh le chéile chun díospóireacht agus plé a spreagadh nuair nach mbíonn freagra ceart amháin ann, lena leagtar béim ar an tábhacht a bhaineann le nuance, peirspictíocht agus an comhthéacs in idirghníomhaíochtaí digiteacha.

Bailíonn múinteoirí dearthaí saibhre maidir le dul chun cinn na ndaltaí le húsáid breathnóireachtaí iomasacha, idirghníomhaíochtaí pleanáilte, agus taisc mheasúnachta fiúntacha atá leabaithe i gceachtanna agus gníomhaíochtaí ar líne. Cabhraíonn na cuir chuige sin le léiriú a dhéanamh ar an gcaoi a ndéanann daltaí cumarsáid, a n-úsáideann siad eolas, a dtéann siad i ngleic le huirlisí digiteacha agus a ndéanann siad machnamh ar a n-iompar agus a roghanna. Trí réimse modhanna a chur i bhfeidhm amhail comhdhálacha, aischothú, piarmheasúnú agus féinmheasúnú, punanna, agus uirlisí cúnta teicneolaíochta, is féidir le daltaí a dtuiscint a léiriú ar bhealaí barántúla agus ról gníomhach a ghlacadh maidir leis an bhfoghlaím féin a mheas. Trí dhíriú ar fhás pearsanta, machnamh agus rannpháirtíocht fhreagrach, tacaíonn an measúnú sa chlár Switched On le leanaí chun a bheith ina saoránaigh fhéinmhúinéacha, chineálta agus eiticíúla.

Eolas Tábhachtach do Mhúinteoirí

Srianta Aoise ar Líne – Cad is gá dom a bheith ar an eolas faoi?

Tá ceanglas aoise íosta i bhfeidhm ag formhór ardáin na meán sóisialta; is é sin 13 bliana d'aois i gcás fhormhór na seirbhísí sin. Dá réir sin, go teicniúil, ní ceart go mbeadh cuntas ag leanbh faoi 13 bliana d'aois ar na meáin shóisialta. Athraíonn na próisis dhearbhaite aoise go mór ó ardán go hardán, agus bíonn cuid acu níos fearr ná cinn eile. Is é an chúis atá leis an éagsúlacht ná go gceadaíonn ardáin éagsúla cineálacha éagsúla ábhair, lena bhfuil leibhéil éagsúla dochair fhéideartha. Dá mhéad ábhar a d'fhéadfadh a bheith díobhálach agus a cheadaíonn ardán, ba chóir go mbeadh an próiseas dearbhaite aoise níos fearr. I gcásanna áirithe, is féidir leis a bheith réasúnta éasca do leanaí teacht timpeall ar bhearta dearbhaite aoise. Ceanglaíonn an Creat Sábháilteachta ar Líne ar ardáin dearbhú aoise a bheith i bhfeidhm. Má cheapann tú nach bhfuil próisis dearbhaite aoise ardán ar leith maith go leor, is féidir gearán a dhéanamh leis an ardán agus le Coimisiún na Meán chomh maith. Ní ceart leanaí a spreagadh chun seirbhís a úsáid sula sroicheann siad na ceanglais aoise íosta. Má insíonn leanaí bréag faoina n-aois, caillfidh siad amach ar na cosaintí atá de dhíth ar ardáin a chur i bhfeidhm anois d'úsáideoirí óga.

Leag Éire Aois Toilithe Digiteach le haghaidh 16 bliana d'aois faoi Rialachán Ginearálta an AE maidir le Cosaint Sonraí (RGCS). Is í sin an aois gur féidir le leanaí toiliú go dleathach le cuideachtaí/eagraíochtaí a gcuid sonraí nó eolas pearsanta a phróiseáil, mar shampla nuair a chláraíonn tú le haghaidh ardán ar líne nó cuntas na meán sóisialta. Do leanaí faoi 16 bliana d'aois, ní mó do thuismitheoir nó caomhnóir an linbh toiliú a thabhairt/a cheadú. Ar mhaithe le bailiú sonraí, ní mór do dhéagóirí idir 13 agus 16 bliana d'aois cead thuismitheora a fháil chun clárú le haghaidh seirbhísí na meán sóisialta.

Tá éagsúlacht ann sna srianta aoise ar líne, cé go bhfuil Rátáil PEGI ag formhór na gluichí ar líne. Is córais iad na rátálacha aoise lena chinntiú go mbíonn ábhar siamsaíochta, amhail cluichí, ach scannáin, cláir theilifíse nó aipeanna gutháin chomh maith, lipéadaithe go soiléir le moladh don aois íosta, bunaithe ar an ábhar atá acu. Tugann na rátálacha aoise sin treoir do thomhaltóirí, go háirithe thuismitheoirí, chun cuidiú leo cinneadh a dhéanamh ar ceart dóibh táirge ar leith a cheannach dá leanbh.

Níl aon srian aoise le féachaint ar fhíseáin ar YouTube, ach ní mór d'úsáideoirí a bheith os cionn 13 bliana d'aois chun a gcuntas YouTube féin a bheith acu (a ligfidh dóibh clárú do chainéil eile, 'is maith liom' a thabhairt d'fhíseáin, tuairimí a phostáil, a n-ábhar féin a roinnt agus ábhar mí-oiriúnach a thuairisciú).

Cad iad na rialacha a thugann cosaint do leanaí agus daoine óga ar líne?

Tá rialacha nua i bhfeidhm in Éirinn ar mhaithe le cosaint a thabhairt do leanaí agus daoine óga ar líne faoin gCreat Sábháilteachta ar Líne. Is faoi Choimisiún na Meán, rialaitheoir na meán in Éirinn, an obair thábhachtach a dhéanamh maidir le tírdhreach rathúil, éagsúil, cruthaitheach, sábháilte agus dílis a fhorbairt do na meáin. Cuimsíonn sé sin éiceachóras digiteach, agus mar sin, tá Coimisiún na Meán freagrach as Creat Sábháilteachta ar Líne na hÉireann, ina bhfuil 3 dhlí. Is creat tábhachtach é seo lena gcoimeádtar seirbhísí digiteacha cuntasach as an gcaoi a chosnaíonn siad daoine, leanaí ach go háirithe, ó dhíobháil ar líne.

Mar shampla, ní mór d'ardáin ábhar mídhleathach a bhaint agus a rialacha féin a chur i bhfeidhm go dícheallach faoi ábhar díobhálach. Ní mór go mbeadh bealaí sorochtana, éasca le húsáid acu d'úsáideoirí chun ábhar mídhleathach agus díobhálach a thuairisciú, mar aon le pointe teagmhála inrochtana soiléir. I gcás go measann Coimisiún na Meán nach bhfuil na ceanglais sin á gcomhlíonadh, tugtar cumhacht dóibh gníomhú ina leith, trí fhíneálacha a eisiúint mar shampla.

CUID A DÓ

Casta Air:

Clár Oideachais um Shaoránacht
Dhigiteach do Rang 5 agus 6

CEAHT BUNTREORACH

Bheith i do Shaoránach Digiteach Maith

Cuspóir

Cuirfidh an ceacht seo fáilte roimh choincheap na saoránachta digití agus clár na saoránachta digití do dhaltáí. Déanfaidh sé iniúchadh ar choincheap ginearálta na saoránachta digití, cad is brí leis agus na deiseanna agus freagrachtaí a bhaineann le saoránacht dhigiteach.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Saoránacht dhigiteach agus an méid atá i gceist le bheith i do shaoránach digiteach maith a mhíniú.

Na deiseanna agus na buntáistí a bhaineann le saoránacht dhigiteach do dhaoine aonair agus don tsochaí a aithint.

Nasc leis an gCuraclam Folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach:

Measúnú a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshláin a bhaineann le húsáid na teicneolaíochta digití agus machnamh a dhéanamh ar ról agus tionchar na meán agus an phobail cultúir ina saolta.

Straitéisí a ghlacadh chun úsáid shábháilte, eiticíúil agus fhreagrach teicneolaíochtaí digiteacha a chur chun cinn, lena n-aithneofar freagracht phearsanta agus phobail maidir le timpeallacht dhigiteach dhearfach, mheasúil agus níos sábháilte a chothú agus tuiscint a fháil ar bhealaí sábháilte chun iompraíochtaí nó ábhar míchuí nó díobhálach a thuairisciú.

Snáithe: Pobal agus muintearas -

Aonad Snáithe OSPS: Saoránacht:

Idirghníomhú go gníomhach le cleachtais dhaonlathacha, dearchtaí difriúla a stiúradh go measúil agus gníomhartha

a mholadh chun dul i ngleic le saincheisteanna/ábhair inmí áitiúla nó níos leithne chun comhfholáine a chur chun cinn.

Naisc Thraschuraclaim

Snáithe: Teanga Bhéil

Aonad Snáithe: Léiriú Tuisceana:

Freagair go cruthaitheach agus go criticiúil ar a bhfuil cloiste acu agus a dtaithí féin.

Snáithe: Scríbhneoireacht

Aonad Snáithe: Rannpháirtíocht:

Idirghníomhú go dearfach agus go diongbháilte fad a chruthaítear téacs i réimse seánraí, teangacha eile nuair is cuí agus ar fud an churaclaim.

Modheolaíochtaí

Tobsmainteoireacht

Plé Ranga

Cur i Láthair Grúpa

Smaoinigh-Péireáil-Roinn

Acmhainní atá ag teastáil

Bileog Ghníomhaíochta

Bosca Uirlisí na Teicneolaíochta

Nótaí greamaitheacha

Ceacht Réamheolais: Liosta Stóir Focal maidir le Bheith i do Shaoránach Digiteach Maith

Focal	Sainmhíniú	
Saoránach	Duine atá ina b(h)all de phobal, de stát, nó de náisiún, agus – dá réir sin – a bhfuil cearta agus freagrachtaí aige/aici.	
Saoránacht dhigiteach	Is ionann saoránach digiteach agus duine a úsáideann teicneolaíocht, amhail an t-idirlíon, na meáin shóisialta, agus gléasanna, ar bhealach sábháilte, cineálta, agus freagrach.	
Maitheas sóisialta	Gníomh lena dtairbhítear don líon is mó daoine ar an mbealach is mó agus is féidir. D'fhéadfadh sé a bheith i gceist, mar shampla, rud éigin a dhéanamh chun cuidiú leis an gcomhshaol nó tacú le daoine atá i ngátar i bpobal.	

Cad is brí le bheith i do shaoránach?

Céim 1

TOBSMAOINTEOIREACHT

Cad is brí le bheith i do shaoránach?

Bailigh freagraí na ndaltaí.

MÍNIGH

Is éard is brí le bheith i do shaoránach maith ná nuair a chuireann tú le do phobal go dearfach, agus cabhraíonn tú le daoine eile, agus nuair a bhíonn meas agat don domhan mórthimpeall ort.

Tarraing Aird ar na Príomhghnéithe a bhaineann le Saoránach Maith

1. Cineáltas agus Meas

Caith go Maith le Daoine eile: Bí cineálta agus béasach le daoine, fiú má tá siad éagsúil uait.

Cloígh le Rialacha agus le Dlíthe: Cloígh leis na rialacha ar scoil, sa bhaile, agus i do phobal mar is leo siúd a choimeádtar gach duine sábháilte agus a chinntítear an chothromaíocht.

2. Freagracht

Glac Freagracht as do Ghníomhaíochtaí: Má dhéanann tú botún, admhaigh é agus déan iarracht é a réiteach.

Déan do Dhícheall: Oibrigh go crua ar scoil, tabhair lámh cúnta sa bhaile agus coinnigh do ghealltanais.

3. Tabhair Aire don Chomhshaol

Déan Athchúrsáil agus Athúsáid: Laghdaigh dramhaíl trí rudaí a athúsáid agus an bruscar a shórtáil i gceart.

Sábháil Acmhainní: Múch soilse nuair nach bhfuil siad in úsáid, úsáid uisce go ciallmhar, agus seachain bruscar a chaitheamh.

4. An Fód a Sheasamh don Mhéid atá Ceart

Bí Macánta: Inis an fhírínne agus bí réasúnta i gcónaí.

Bí i do Chomhghuaillí: Seas an fód do dhuine nach bhfuil á chaitheamh i gceart orthu agus abair le duine fásta má fheiceann tú aon bhulaíocht.

Tuairiscigh Fadhbanna: Abair le duine fásta má fheiceann tú rud éigin contúirteach nó gránna ar líne.

5. Ag Foghlaim agus ag Fás

Fan Fiosrach: Foghlaim faoin domhan mórthimpeall ort trí cheisteanna a chur agus trí mheán léitheoireachta.

Ná Bí Claonta: Bíodh meas agat ar thuairimí daoine eile agus déan iarracht a ndearcthaí a thuiscint.

6. Rannpháirtíocht

Glac Páirt i do Phobal: Glac páirt i gclubanna scoile, i spóirt, nó i ngníomhaíochtaí áitiúla.

Oibrigh le Chéile: Téigh i gcomhairle le daoine eile chun fadhbanna a réiteach nó chun rudaí a dhéanamh níos fearr.

7. Meas don Éagsúlacht

Ceiliúir na hÉagsúlachtaí: Tagann daoine ó chúlraí, ó chultúir, agus ó chreidimh éagsúla agus tá sé tábhachtach go mbíonn meas agat dá chéile agus go bhfoghlaimítear óna chéile. Bí cairdiúil le daoine ó chultúir, ó chreidimh nó ó chúlraí éagsúla.

Foghlaim Faoi Dhaoine Eile: Cuir ceisteanna agus bí ag éisteacht chun foghlaim faoi thraidisiúin agus faoi scéalta daoine eile. Trí mheán traidisiúin, teangacha, agus modhanna maireachtála éagsúla a thuiscint, is féidir linn sochaí atá níos cothroime agus níos cineálta a chothú ina mhothaíonn gach duine san áireamh.

8. Bród as do Phobal

Tabhair Aire do Spásanna Poiblí: Coinnigh páirceanna, scoileanna agus comharsanachtaí glan agus fáilteach.

Déan Obair Dheonach: Glac páirt i ngníomhaíochtaí lena gcuirtear le do phobal, amhail páirceanna a ghlanadh nó bheith ag cabhrú ag imeachtaí.

MÍNIGH

Anois, labhraimis faoi cad atá i gceist le bheith i do shaoránach ar líne.

Is ionann saoránach digiteach maith agus ball freagrach, measúil, agus sábháilte den phobal ar líne.

Príomhghnéithe Saoránachta Digití

Samplaí a léiriú d'iompar freagrach ar líne:

Duine a úsáideann an t-idirlíon chun foghlaim faoin gcaoi le huirlis a sheinm.

Duine a fhágann nóta tráchtá cineálta ar phostáil na meán sóisialta de chuid cara.

Duine a shocraíonn pasfhocal láidir chun a bhfaisnéis phearsanta a chosaint.

Bac a chur le teagmhálaí/teachtaireacht anaithnid / amhrasach.

Duine éigin i mbun tiomsaithe airgid do charthanacht.

Céim 1

TOSAIGH AR

Pléimis iompar freagrach ar líne.

Céim 2

IARR AR DHALTAÍ

Cén fáth gur shamplaí den tsaoránacht dhigiteach mhaith iad na gníomhartha sin?

Plé a éascú agus aischothú daltaí a bhailiú.

MÍNIGH

Na Príomhghnéithe a bhaineann le bheith i do Shaoránach Digiteach Maith:

1. Bíodh Meas agat ar Dhaoine eile ar Líne

Bí Cineálta: Caith le daoine eile ar líne sa chaoi chéanna is a ndéanfaí san fhíorshaol. Seachain nótaí tráchtá gránna a phostáil nó bulaíocht a dhéanamh ar dhaoine eile.

Úsáid Teanga Dhearfach: Labhair go béasach i dteachtaireachtaí, i bpostálacha, nó i gcomhráite i gcónaí.

2. Cosain do Phríobháideachas

Coinnigh Faisnéis Phearsanta

Príobháideach: Ná comhroinn sonraí amhail do sheoladh, d'uimhir ghutháin, ainm do scoile, nó do phasfhocail ar líne.

Úsáid Pasfhocail Láidre: Cruthaigh pasfhocail uathúla agus ná comhroinn iad, fiú le cairde.

3. Bí Slán

Smaoinigh Sula gClliceálann Tú: Bí cúramach le naisc, le híoslódálacha, nó le teachtaireachtaí ó dhaoine nach bhfuil aithne agat orthu.

Tuairiscigh Fadhbanna: Abair le duine fásta má fheiceann tú rud éigin contúirteach, míchuí, nó gránna.

4. Smaoinigh Sula bPostálann Tú

Cuimhnigh ar na hlarmhairtí: Nuair a phostáiltear rud éigin ar líne, d'fhéadfadh sé a bheith deacair é a scriosadh.

Cuir an cheist ort féin an bhfuil sé ceart go leor go bhfeiceann daoine eile é seo anois agus amach anseo.

Cosain Do Cháil: Seachain aon rud náireach nó míchineálta a chomhroinnt.

5. Dearbhaigh Faisnéis

Ná Creid Gach Aon Rud: Seiceáil má tá an méid a léann tú ar líne fíor, go háirithe ó thaobh nuachta agus ráflaí de.

Seachain Faisnéis Bhréagach a Scaipeadh:

Ná comhroinn ach faisnéis nuair atá tú cinnte go bhfuil sí cruinn.

6. Cloígh leis na Rialacha

Bíodh Meas agat ar Ardáin: Cloígh le rialacha an tsuimh gréasáin, na gluicíchí, agus na n-aipeanna.

Bíodh Meas agat ar Chóipchearta: Ná cóipeáil is ná húsáid obair duine éigin eile (amhail grianghraif, físeáin, nó téacs) gan chead.

7. Bain Úsáid as Cumarsáid Chineálta

Glac Páirt go Dearfach: Úsáid na meáin shóisialta, cluicíchí, pobail ar líne chun smaointe maithe a chomhroinnt, chun cabhrú le daoine eile, agus chun timpeallacht chairdiúil a chruthú.

Cabhraigh le Deireadh a Chur leis an mBulaíocht: Seas an fód do dhaoine eile agus tuairiscigh an chibearbhulaíocht má fheiceann tú í.

8. Do Lorg Digiteach a Thuiscint

Bí Eolach faoi do Rian ar Líne: Fágtar rian ó gach rud a dhéanann tú ar líne. Tapaigh an deis ar líne agus cruthaigh lorg digiteach dearfach.

Céim 3

SMAOINIGH-PÉIREÁIL-ROINN

Ainmnigh bealach amháin is féidir leat a bheith i do shaoránach digiteach maith?

Tiomsaigh freagraí ar an mbord.

Deiseanna Saoránachta Digití

MACHNAMH AGUS GNÍOMHAÍOCHT

Machnamh

Bain úsáid as na noda seo a leanas chun go ndéanfadh daltaí machnamh ar a gcuid foghlama:

Cén tábhacht a bhaineann le bheith i do Shaoránach Digiteach Maith?

Coimeádtar Sábháilte

Tú: Tugann sé cosaint do do phríobháideachas agus seachnaíonn sé sceamálacha nó dainséir ar líne.

Cuireann sé le Dea-Cháil: Cabhraíonn sé leat tú féin a chur in iúl ar bhealach gur féidir leat a bheith bródúil as.

Déanann sé an tIdirlíon Níos Fearr do Chách: Scaipeann dearcadh dearfach agus cruthaíonn sé pobal níos cairdiúla ar líne.

Gníomh

Chun cleachtadh a dhéanamh ar bheith i do shaoránach digiteach freagrach, roghnaigh nod amháin ó rang an lae inniu le húsáid i rith na seachtaine seo chugainn. achoimre ar phríomhphointí an cheachta.

Céim 1

GRÚPOBAIR

Roinn an rang ina ngrúpaí beaga. Scaip an Bhileog Ghníomhaíochta: Bosca Uirlisí na Teicneolaíochta (ceann amháin in aghaidh an ghrúpa) agus marcóirí.

Céim 2

TOBSMAOINTEOIREACHT

Déan liosta de na bealaí is féidir an t-idirlíon agus gléasanna digiteacha a úsáid go dearfach le haghaidh:

An Fhoghlaim

Taighde a dhéanamh ar thionscadail, físeáin oideachasúla a fheiceáil, scileanna a chleachtadh trí chluichí ar líne.

Cruthú

Deiseanna don chruthaitheacht agus don fhéinléiriú m.sh., scéalta a scríobh, léirithe a dhéanamh, ceol a chumadh, ealaín a dhearadh.

Nascadh

Pobail a chruthú idir daoine a bhfuil suimeanna cosúla acu agus grúpa tacúil ar líne a chruthú, lena roinntear eolas cabhrach.

Cumarsáid

Cumarsáid le teaghlach, cairde, agus an pobal níos leithne.

Imirt

Cluichí oideachasúla, nascadh le cairde ar líne, turais fíorúla ar mhúsaeim/áiteanna.

Siamsaíocht

Físeáin, postálacha, ábhar mearscaipthe, seónna teilifíse, srl.

Maitheas an Phobail

Tiomsú airgid do charthanachtaí, aird a tharraingt ar shaincheisteanna tábhachtacha, obair dheonach fhíorúil.

Céim 3

Tabhair nóta greamaitheach do gach grúpa lena gcuid tuairimí a bhreacadh síos.

Nuair a bheidh sé sin déanta, iarr ar gach grúpa sampla amháin a roinnt óna dtobsmainteoireacht faoin gcaoi a ndéanann saoránaigh dhigiteacha maithe na gníomhaíochtaí sin níos taitneamhaí.

MÍNIGH

I rith an chláir saoránachta digití seo, féachfaimid níos mó ar na príomhghnéithe a bhaineann le bheith i do shaoránach digiteach maith mar a tosaíodh sa cheacht seo.

Bosca Uirlisí Teicneolaíochta

I do bhosca uirlisí teicneolaíochta, déan liosta de na bealaí gur féidir an t-idirlíon agus gléasanna digiteacha a úsáid go dearfach. **Tabhair sampla amháin** do gach catagóir faoi bheith i do shaoránach digiteach maith agus beidh na gníomhaíochtaí níos taitneamhaí dá bharr.

Mo Bhosca Uirlisí Teicneolaíochta

FOGHLAIM:
.....
.....

CRUTHAIGH:
.....
.....

CEANGAIL:
.....
.....

CUMARSÁID:
.....
.....

IMIRT:
.....
.....

SIAMSAÍOCHT:
.....
.....

MAITHEAS SÓISIALTA:
.....
.....

MODÚL A HAON

Foghlaim, Cruthú agus Imirt ar Líne

Cuspóir

Déanfar iniúchadh sa mhodúl seo ar bhuntáistí an domhain ar líne, na deiseanna agus an chaoi ar féidir an t-idirlíon agus an teicneolaíocht dhigiteach a úsáid ar mhaithe leis an bhfoghlaim, an chruthaitheacht, agus an imirt. Foghlaimeoidh daltaí faoi na cearta agus na freagrachtaí atá acu i dtaca le hábhar a chruthaíonn nó a úsáideann siad.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Iniúchadh a dhéanamh ar bhealaí chun an teicneolaíocht a threisiú don fhoghlaim, cruthaitheacht, imirt agus maitheas an phobail.

“Cóipcheart” a shainmhíniú agus conas a théann sé i bhfeidhm ar obair chruthaitheach ar líne a mhíniú.

Prionsabail chóipchearta a iniúchadh agus cásanna ón bhfíorshaol a n-úsáid.

Nasc leis an gCuraclam Folláine

Snáithe: Pobal agus muintearas -
Aonad Snáithe OSPS: Cearta agus Cothroime:

Tuig an tábhacht a bhaineann le cearta, cothromas, comhionannas agus ceartas, agus pléigh na forais faoina bhfuil cosc ar idirdhealú in Éirinn.

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS
Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach:

Measúnú a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshláin a bhaineann le húsáid na teicneolaíochta digití agus machnamh a dhéanamh ar ról agus tionchar na meán agus an phobail cultúir ina saol.

Straitéisí a ghlacadh chun úsáid shábháilte, eiticíúil agus fhreagrach teicneolaíochtaí digiteacha a chur chun cinn, lena n-aithneofar freagracht phearsanta agus phobail maidir le

timpeallacht dhigiteach dhearfach, mheasúil agus níos sábháilte a chothú agus tuiscint a fháil ar bhealaí sábháilte chun iompraíochtaí nó ábhar míchuí nó díobhálach a thuairisciú.

Naisc Thraschuraclaim

Snáithe: Teanga Bhéil
Aonad Snáithe: Foclóir:

Roghnaigh agus bain úsáid as stór focal ó bhéal, frásaí agus teanga fhíortha atá leathan agus casta le haghaidh gnáthchoincheapa agus gnáth-thopaicí teibí agus ábhar-shonracha, de réir mar is cuí don lucht féachana agus don chuspóir.

Snáithe: Scríbhneoireacht
Aonad Snáithe: Rannpháirtíocht:

Idirghníomhú go dearfach agus go diongbháilte fad a chruthaítear téacs i réimse seánraí, teangacha eile nuair is cuí agus ar fud an churaclaim.

Modheolaíochtaí

Grúpobair

Obair Bheirte

Gníomhaíochtaí Meaitseála

Acmhainní atá ag teastáil

Bileog Gníomhaíochta 1
Grafaic Eolais Cheadúnais Creative Summons

Bileog Gníomhaíochta 2
Seaimpíní Cóipchearta

Bileog Eolais Webwise 1 le Tabhairt
Abhaile doThuismitheoirí/Chaomhnóirí

Modúl a hAon: Liosta Stóir Focal maidir le Foghlaim, Cruthú agus Imirt ar Líne

Focal	Sainmhíniú	
Cruthú	Gníomh a bhaineann le rud éigin nua a dhéanamh nó a tháirgeadh tríd an tsamhlaíocht, smaointe nó scileanna.	
Ceangail	Gníomh a bhaineann le rudaí nó daoine a thabhairt le chéile. D'fhéadfadh smaointe a nascadh, cairde a dhéanamh, labhairt le duine éigin, nó páirt a ghlacadh i bpobal a bheith i gceist leis.	
Ábhar	Faisnéis a d'fhéadfadh a bheith ina rud éigin scríofa (amhail alt, postáil ar bhlag, leabhar), físeán, closleabhar (lena n-áirítear ceol), pictiúr, saothar ealaíne atá beartaithe chun siamsaíocht, eolas agus/nó rannpháirtíocht a sholáthar.	
Cóipcheart	An ceart dlíthiúil a bheith mar an t-aon duine amháin a fhéadfaidh an t-ábhar a atáirgeadh, a fhoilsiú nó a dhíol.	
Creative commons	Rogha eile ar chóipcheart traidisiúnta. Is féidir leis an cruthaitheoir cead a thabhairt do dhaoine eile a gcuid saothair a úsáid má leanann siad rialacha áirithe, amhail a (h)ainm a lua nó gan é a úsáid chun airgead a dhéanamh.	
Ceol saor ó dhleachtanna	Ceol is féidir a úsáid arís agus arís eile i ndiaidh táille cheadúnais aonuaire a íoc, gan airgead breise a íoc gach uair. Mar shampla, má úsáideann tú ceol saor ó dhleachtanna i bhfíseán a chruthaigh tú, ní gá duit táille bhreise a íoc gach uair a sheinntear an físeán.	
Bradaíl	An gníomh ina nglactar creidiúint as focail, smaointe nó saothar duine éigin eile trína gcur i láthair mar do chuid féin, bíodh sé d'aon ghnó nó trí thimpiste mar nár luaigh tú an fhoinse bhunaidh i gceart.	

GNÍOMHAÍOCHT 1

An Teicneolaíocht chun críche Foghlama, Cruthaitheachta agus Imeartha a Iniúchadh

Cuir samplaí san áireamh

faoin gcaoi gur féidir uirlisí IS a úsáid anois chun saothair a ghiniúint m.sh., ealaíon digiteach a chruthú (m.sh. Canva), nó téacs a aistriú go teanga eile (m.sh. Google Lens).

Céim 1

PLÉIGH

Céard iad na bealaí eile lena n-úsáideann tú an t-idirlíon?

- (a) Foghlaim agus Cruthaigh ná
- (b) Imir agus Ceangal

Céim 2

PLÉIGH

Buntáistí na dteicneolaíochta chun na críocha seo.

D'fhéadfadh samplaí praiticiúla a úsáid chun iad a léiriú, lena n-áirítear suíomhanna gréasáin oideachais (m.sh., Khan Academy), ardáin chruthaitheacha (m.sh., Scratch, YouTube), agus cluichí (m.sh., Minecraft for Education).

GNÍOMHAÍOCHT 2

Tuiscint a fháil ar Chóipcheart, Creative Commons agus Usáid Chóir

Seo sampla is féidir leat a phlé leis na daltaí de chás staidéir ón bhfíorshaol lena leagtar béim ar na rioscaí a bhaineann le sárú ceol atá faoi chóipcheart:

Fuaim an Chás-Staidéir (Bruno Mars agus Miley Cyrus)

(Foinse: <https://www.npr.org/2024/09/19/nx-s1-5117817/miley-cyrus-is-accused-of-copying-bruno-mars-but-bruno-mars-isnt-accusing>)

Rinneadh rochtain ar an: 20/9/2024)

GNÍOMHAÍOCHT FHAIRSINGITHE

Pléigh do rogha ábhair ar Britannica School trí mheán Scoilnet.ie (<https://school.eb.co.uk/levels/intermediate>) agus iarr ar na daltaí tuairisc ghearr nó alt a chruthú ar an ábhar sin agus an bhradaíl a sheachaint.

Céim 1

MÍNIGH

Is áit iontach é an t-idirlíon le féachaint thart agus le foghlaim, ar a bhfuil rochtain ar an ollmhéid faisnéise go bhfuil sé tábhachtach ár gcearta agus ár bhfreagrachtaí nuair atá ábhar á chruthú, á chomhroinnt nó á úsáid ar líne a thuiscint.

Anois táimid chun na freagrachtaí atá againn a phlé i dtaca le hábhar a aimsímid, a chruthaímid agus a chomhroinnimid ar an idirlíon a úsáid.

Céim 2

TOBSMAOINTEOIREACHT

Do gach ceist leide ar an scáileán, iarr ar na daltaí casadh ar an bpáirtí acu agus na ceisteanna a phlé sula nochtar an míniúchán ar an scáileán.

Cad is brí leis an bhfocal 'cóipcheart' agus an féidir leat smaoineamh ar aon sampla de ar líne?

Léigh trí na sainmhínte cóipchirt agus na samplaí d'ábhair faoi chóipcheart m.sh. amhrán, clúdach leabhair.

MÍNIGH

Dála rudaí fisiceacha (m.sh., leabhair, ealaíon, srl.), is le cruthaitheoirí a saothair ar líne (m.sh., físeáin, ceol, pictiúir, srl.).

SMAOINIGH-PÉIREÁIL-ROINN

Cén tábhacht a bhaineann le cóipcheart d'ábhar atá ar fáil ar líne? is é sin, chun cearta cruthaitheoirí a chosaint agus chun an chruthaitheacht a spreagadh.

MÍNIGH

Tugtar bradaíl ar shaothar duine eile a úsáid gan chead.

Céim 3

TOSAIGH AR

Coincheapa Creative Commons agus Ceol Saor ó Dhleachtanna, agus an chaoi lena ligtear do chomhroinnt agus úsáid dhleathach saothar cruthaitheach leo.

Céim 4

LÉIRIÚ

Taispeáin samplaí do gach ceann de na príomhphointí seo agus a n-impleachtaí do na daltaí.

PLÉIGH

Cásanna cóipchirt ón bhfíorshaol m.sh. an t-amhrán 'lá breithe sona', nó cásanna dlíthiúla m.sh. Taylor Swift nó an t-amhrán 'Shape of You' de chuid Ed Sheeran, nó saothar duine eile a thógáil gan chead agus é a chur isteach i gcomórtas ealaíne mar a saothar féin.

Seaimpíní Cóipchirt

MACHNAMH AGUS GNÍOMHAÍOCHT

Machnamh

Déan achoimre ar phríomhphointí an mhodúil agus leag béim ar an tábhacht a bhaineann le cead a lorg roimh shaothar daoine eile ar líne a úsáid agus aitheantas a thabhairt do chruthaitheoirí nuair atá a n-ábhar á úsáid.

Cad?

Céard atá foghlamtha agam?

Cad ina thaobh?

Cén tábhacht a bhaineann leis?

Gníomh

Céard é an chéad chéim eile?

Conas is féidir liom úsáid a bhaint as an méid atá foghlamtha agam?

Cuir síos gníomh amháin a dhéanfaid tú chun an teicneolaíocht a úsáid chun críche foghlama/cruthaithe nó imeartha ar bhealach atá freagrach.

GNÍOMHAÍOCHT LE TABHAIRT ABHAILE

Obair Bhaile

Scaip Bileog Eolais Webwise 1 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí ina bhfuil gníomhaíocht do do dhaltá agus do thuismitheoirí/chaomhnóirí le comhlánú le chéile mar aon le hachóimre ar phríomhphointí an mhodúil.

Céim 1

LÉIRIÚ

Grafaic eolais ina dtugtar sonraí faoi chuid de na ceadúnais Creative Commons agus ina mínítear conas a thugann gach ceadúnas sraith ceadanna difriúla do shaothar cruthaitheora.

Céim 2

GRÚPOBAIR

I ngrúpaí beaga, tabhair cás do gach grúpa le bheith ag obair air. Iarr ar dhaltá a gcás a phlé, má chloítear leis an gcóipcheart agus roghnaigh cén ceadúnas creative commons atá oiriúnach.

CÁS 1

Tá gearrscannán á chruthú ag rang 5 Mhúinteoir Uí Raghallaigh do FÍS, Comórtas Duaiseanna Scannán. Mar chuid den chomórtas sin, ní cheadaítear duit scannáin ina bhfuil ceol faoi chóipcheart a chur isteach. Tá deartháir ag Sarah atá sa rang, darbh ainm John, agus is ceoltóir é agus aontaíonn sé le píosa ceoil a chumadh dá scannán. Tugann John cead iomlán i scríbhinn chun an píosa ceoil bunaidh a scríobh sé a úsáid sa scannán. Tá áthas an domhain ar dhaltá an ranga agus cuirtear ainm John agus a píosa ceoil san áireamh i dteidil chreidiúna an scannáin.

Cén ceadúnais Creative Commons é seo?
Freagra: CC BY

CÁS 2

Aimsíonn dearthóir grafaicí deilbhíní agus baineann an dearthóir úsáid astu chun tacar grafaicí eolais a chruthú do chúrsa saor in aisce faoin dearadh grafaicí ar líne. Is féidir leis an dearthóir grafaicí na deilbhíní seo a úsáid agus a oiriúnú, ach ní mór dóibh an t-aitheantas ceart a thabhairt don úinéir.

Ní féidir úsáid a bhaint as na deilbhíní i dtáirge nó i seirbhís tráchtála ar bith, amhail aip íoctha nó suíomh gréasáin tráchtála.

Cén ceadúnais Creative Commons é seo?
Freagra: CC BY NC

CÁS 3

Aimsíonn Sophie, dalta i rang 5, pictiúir le healaíontóir atá á staidéar aici do thionscadal faoin Iodáil. Tá cead ag Sophie na pictiúir a chomhroinnt fad is go dtugann sí an t-aitheantas cuí agus nascann sí ar ais chuig an leathanach bunaidh. Ní féidir léi na pictiúir a mhionathrú ar bhealach ar bith agus ní féidir léi úsáid a bhaint as an saothar chun críche tráchtála, amhail priontaí a dhíol nó iad a úsáid in ábhair bholscaireachta.

Cén ceadúnais Creative Commons é seo?
Freagra: CC BY NC ND

CÁS 4

Críochnaíonn Maria, staraí agus scríbhneoir, léaráid mhionsonraithe de leagan amach chathair na Sean-Róimhe agus beartaíonn sí ar í a eisiúint. Uaslódáilann sí an léaráid go taisclann phoiblí, mar sin bíonn sí ar fáil go héasca do gach duine gan srian. Aimsíonn foilsitheoir téacsleabhar léaráid Maria agus beartaíodh í a úsáid i leabhar staire, ag an am céanna úsáideann forbróir cluichí í mar bhunús chun leibhéal i bhfíschluiche stairiúil a dheardh. Ní gá don cheachtar acu cead a fháil, aitheantas a thabhairt, nó a bheith buartha faoi théarma ceadúnais ar bith—is féidir leo saothar Maria a úsáid, a mhionathrú nó a oiriúnú cibé bealach is mian leo.

Cén ceadúnais Creative Commons é seo?
Freagra: Fearann Poiblí

Céim 3

CUR I LÁTHAIR

Cuireann gach grúpa an cás agus an réiteach acu os comhair an ranga.

PLÉ

Pléigh gach cás mar rang agus leag béim ar an tuiscint cheart ar phrionsabail cheadúnas creative commons i ndiaidh léiriú gach cás.

Grafaic Eolais Cheadúnais Creative Commons

Ceadúnais Creative Commons: Do Threoir um Chomhroinnt

Trí cheadúnais Creative Commons, cabhraítear le cruthaitheoirí a saothar a chomhroinnt agus cuirtear daoine eile ar an eolas faoin gcaoi lena n-úsáid ag an am céanna. Tá rialacha ar leith ag gach ceadúnas. Seo a leanas treoir shimplí:

Giorrúchán	Céard is ciall leis	Mar shampla
Fearann Poiblí Gan aon admháil de dhíth	Úsáidtear ‘fearann poiblí’ chun cur síos ar shaothair chruthaitheacha amhail leabhar, amhrán, nó pictiúr atá chomh sean sin (nó scaoil an cruthaitheoir leis) gur féidir le gach duine úsáid a bhaint as cibé bealach is mian leo.	Tá "Twinkle, Twinkle, Little Star" chomh sean sin go bhfuil sé san fhearann poiblí. Is féidir le haon duine é a úsáid, a rá nó a athrú gan srian, gan aon ghá le cead nó le híocaíocht!
CC BY Admháil	Is féidir leat an saothar a úsáid, a chomhroinnt, agus a athrú, fiú chun críocha tráchtála, ach ní mór duit aitheantas a thabhairt don chruthaitheoir. An ceann is mó oscailte! Is féidir aon rud a dhéanamh beag nó mór, ní gá ach aitheantas a thabhairt.	Grianghraf a úsáid i dtionscadal scoile agus luaigh an té a ghlac an grianghraf.
CC BY-SA Admháil Roinn Amhlaidh	Is féidir leat an saothar a úsáid, a chomhroinnt, agus a athrú, fiú chun críocha tráchtála, ach ní mór duit aitheantas a thabhairt agus do shaothar nua a cheadúnú faoi na téarmaí céanna.	Athmheascadh d’amhrán a chruthú agus é a chomhroinnt leis an gceadúnas céanna.
CC BY-ND Admháil Gan Díorthach	Is féidir leat an saothar a úsáid, a chomhroinnt, agus a athrú, fiú chun críocha tráchtála, ach ní féidir leat é a athrú agus ní mór duit aitheantas a thabhairt	Alt nach bhfuil curtha in eagar a chomhroinnt ar do chuntas gan aon aitheantas cuí.
CC BY-NC Admháil Neamhtráchtála	Tabhair an t-aitheantas. Ní féidir leat an saothar a úsáid chun críche airgead a thuilleamh. Ciallaíonn sé sin nach féidir é a dhíol nó a úsáid i ngnólacht a thuilleann airgead.	Saothar ealaíne a úsáid i gcur i láthair scoile, aitheantas a thabhairt, agus gan é a dhíol.
CC BY-NC-SA Admháil Neamhtráchtála Roinn Amhlaidh	Is féidir leat an saothar a úsáid, a chomhroinnt, agus a athrú, chun críocha neamhtráchtála, ach ní mór duit aitheantas a thabhairt agus do shaothar nua a cheadúnú faoi na téarmaí céanna.	Físeán oideachais neamhbhrabúis a chruthú trí cheol CC BY-NC-SA a úsáid agus é a chomhroinnt leis an gceadúnas céanna.
CC BY-NC-ND Admháil Neamhtráchtála Gan Díorthach	Is féidir leat an saothar a úsáid agus a chomhroinnt chun críche neamhtráchtála, ach ní féidir leat é a athrú agus ní mór duit aitheantas a thabhairt	Ríomhleabhar saor in aisce a chomhroinnt le cairde gan é a mhionathrú agus aitheantas a thabhairt don údar.

Cuimhnigh:**T * A * F * C don Admháil**

Nuair atá ábhair Creative Commons á n-úsáid, bí cinnte go n-áirítear an méid seo a leanas i gcónaí:

T**Teideal an tsaothair****A****Ainm an údair****F****Foinse (cá d'aimsigh tú é)****C****An cineál ceadúnais**

Cabhraíonn sé sin le daoine eile a chur ar an eolas faoin gcaoi gur féidir leo an saothar a úsáid chomh maith.

Seaimpíní Cóipchirt

Léigh tríd an gcás agus roghnaigh an chaoi is fearr le bheith i do Sheaimpín Cóipchirt!

Cás 1

Tá gearrscannán á chruthú ag rang 5 Mhúinteoir Uí Raghallaigh do FÍS, Comórtas Duaiseanna Scannán. Mar chuid den chomórtas sin, ní cheadaítear duit scannáin ina bhfuil ceol faoi chóipcheart a chur isteach. Tá deartháir ag Sarah atá sa rang, darbh ainm John, agus is ceoltóir é agus aontaíonn sé le píosa ceoil a chumadh dá scannán. Tugann John cead iomlán i scríbhinn chun an píosa ceoil bunaidh a scríobh sé a úsáid sa scannán. Tá áthas an domhain ar dhaltaí an ranga agus cuirtear ainm John agus a pháosa ceoil san áireamh i dteidil chreidiúna an scannáin.

Cén ceadúnais Creative Commons é seo?

A) CC BY NC ND

B) CC BY NC

C) CC BY

D) Fearann Poiblí

Cás 3

Aimsíonn Sophie, dalta i rang 5, pictiúir le healaíontóir atá á staidéar aici do thionscadal faoin Iodáil. Tá cead ag Sophie na pictiúir a chomhroinnt fad is go dtugann sí an t-aitheantas cuí agus nascann sí ar ais chuig an leathanach bunaidh. Ní féidir léi na pictiúir a mhionathrú ar bhealach ar bith agus ní féidir léi úsáid a bhaint as an saothar chun críche tráchtála, amhail priontaí a dhíol nó iad a úsáid in ábhair bholscaireachta.

Cén ceadúnais Creative Commons é seo?

A) Fearann Poiblí

B) CC BY

C) CC BY NC

D) CC BY NC ND

Cás 2

Aimsíonn dearthóir grafaicí deilbhíní agus baineann an dearthóir úsáid astu chun tacar grafaicí eolais a chruthú do chúrsa saor in aisce faoin dearadh grafaicí ar líne. Is féidir leis an dearthóir grafaicí na deilbhíní seo a úsáid agus a oiriúnú, ach ní mór dóibh an t-aitheantas ceart a thabhairt don úinéir. Ní féidir úsáid a bhaint as na deilbhíní i dtáirge nó i seirbhís tráchtála ar bith, amhail aip íoctha nó suíomh gréasáin tráchtála.

Cén ceadúnais Creative Commons é seo?

A) CC BY NC

B) Fearann Poiblí

C) CC BY NC ND

D) CC BY

Cás 4

Críochnaíonn Maria, staraí agus scríbhneoir, léaráid mhionsonraithe de leagan amach chathair na Sean-Róimhe agus beartaíonn sí ar í a eisiúint. Uaslódálann sí an léaráid go taisclann phoiblí, mar sin bíonn sí ar fáil go héasca do gach duine gan srian. Aimsíonn foilsitheoir téacsleabhar léaráid Maria agus beartaíodh í a úsáid i leabhar staire, ag an am céanna úsáideann forbróir cluichí í mar bhunús chun leibhéal i bhfíschluiche stairiúil a dhearadh. Ní gá don cheachtar acu cead a fháil, aitheantas a thabhairt, nó a bheith buartha faoi théarma ceadúnais ar bith—is féidir leo saothar Maria a úsáid, a mhionathrú nó a oiriúnú cibé bealach is mian leo.

Cén ceadúnais Creative Commons é seo?

A) CC BY

B) Fearann Poiblí

C) CC BY NC ND

D) CC BY NC

Achoimre ar an Modúl maidir le Foghlaim, Cruthú, Imirt ar Líne

Sa rang inniu, phléamar na buntáistí a bhaineann leis an domhan ar líne, na deiseanna agus an chaoi ar féidir an t-idirlíon agus an teicneolaíocht dhigiteach a úsáid chun críocha foghlama, cruthaithe agus imeartha. D'fhoghlaimíomar chomh maith faoi na cearta agus na freagrachtaí atá againn i dtaca le hábhar a chruthaímid nó a úsáidimid.

Gníomhaíocht d'Obair Bhaile:

Freagair na ceistanna seo a leanas le tuismitheoir/caomhnóir chun comparáid a dhéanamh leis an gcaoi a úsáideann tú an t-idirlíon:

Úsáid Uirlis Gineadóra Ábhair TalkListenLearn de chuid Webwise atá ar fáil anseo: <https://talklistenlearn.webwise.ie/> chun comhrá a bheith agat le do leanbh maidir lena saol ar líne. Cliceáil an cnaipe 'Cuir tús leis an gComhrá' agus roghnaigh ceist a ghintear go randamach le plé.

Scríobh anseo an t-ábhar nó an cheist a phléigh tú

Ainmnigh rud suntasach amháin faoin gcaoi a úsáideann an bheirt agaibh an t-idirlíon

Bíodh an Comhrá Agat

De réir mar a dhéanann do leanbh an bealach acu sa domhan ar líne chun críocha foghlama agus imeartha, cruthaithe agus ceangailte, seo a leanas roinnt céimeanna tábhachtacha chun cabhrú leo bheith sábháilte:

Conas Rialuithe Tuismitheora a Shocrú ar Gach Gléas

Ar fáil ag webwise.ie/parents/parental-controls-2/

Labhair le do Leanbh maidir le Sábháilteacht ar Líne

Ar fáil ag webwise.ie/parents/talking-to-your-child-about-online-safety/

Labhair le do leanbh maidir le húsáid fhreagrach an t-ábhar a chruthaíonn, a aimsíonn agus a úsáideann siad ar líne chun críocha foghlama, cruthaithe agus imeartha.

Téigh chuig webwise.ie/parents chun tuilleadh sainchomhairle, tacaíochta agus faisnéise a fháil.

MODÚL A DÓ

Mífhaisnéis agus Bréagaisnéis ar Líne a Thuiscint

Cuspóir

Sa mhodúl seo, cuirtear na daltaí ar a gcumas an tábhacht a bhaineann le hábhar iontaoifa a aimsiú agus rochtain a dhéanamh air agus pléitear na cúiseanna chun faisnéis bhréagach a scaipeadh. Cuirfear le scileanna smaointeoireachta criticiúla an dalta chun ábhar ar líne a mheasúnú agus chun mífhaisnéis agus bréagaisnéis a shainaithint.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

An fáth go bhféadfadh eagraíochtaí, grúpaí agus daoine aonair faisnéis bhréagach a chruthú agus a chomhroinnt ar líne agus an tionchar a bhaineann leis a phlé.

Foirmeacha éagsúla mífhaisnéise agus bréagaisnéise ar líne a shainaithint.

An chaoi chun measúnú criticiúil a dhéanamh ar chreidiúnacht faisnéise a aimsíonn siad ar an idirlíon a léiriú.

Nasc leis an gCuraclam Folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach:

Critíc a dhéanamh ar léirithe ar ábhair sna meáin, samplaí de steirítíopaí agus de chlaontachtaí a shainaithint agus straitéisí chun measúnú a dhéanamh ar chreidiúnacht faisnéise a shainaithint.

Naisc Thraschuraclaim

Ábhar: Snáithe

Béarla: Léitheoireacht

Aonad Snáithe: Foclóir:

Cur amach domhain agus leathan ar stór focal a fháil chun tuiscint neamhspleách na dtéacsanna, lena n-áirítear téacs a bhaineann go sonrach le hábhar, a éascú

Aonad Snáithe: Freagairt agus rún an údair: Cuir i gcomparáid, cuir i gcodarsnacht agus déan machnamh criticiúil ar rún údar éagsúil agus pléigh cialla éagsúla téacs i réimse leathan seánraí.

Modheolaíochtaí

Anailís ar Fhíseán

Grúpobair

Smaoinigh-Péireáil-Roinn

Plé Ranga

Acmhainní atá ag teastáil

Bileog Ghníomhaíochta 2.1 Tuiscint a fháil ar Mhífhaisnéis agus ar Bhréagaisnéis

Bileog Ghníomhaíochta 2.2

Fíricí a Sheiceáil

Bileog Eolais Webwise 2 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí

Nóta don Mhúinteoir

Is scáth-théarma é Faisnéis Bhréagach don mhífhaisnéis/bhréagaisnéis i measc cineálacha eile.

Tá tuilleadh faisnéise maidir le cineálacha mífhaisnéise agus bréagaisnéise ar fáil anseo:

firstdraftnews.org/long-form-articleunderstanding-information-disorder/

better-internet-for-kids.europa.eu/enlearning-corners/teachers-and-educatorsunderstanding-mis-and-disinformation

Modúl a Dó: Liosta Stóir Focal maidir le Mífhaisnéis agus Bréagaisnéis ar Líne a Thuiscint

Focal	Sainmhíniú	
Scaipeann faisnéis bhréagach	Nuacht nó faisnéis a fhaigheann tú faoi dhuine éigin nó faoi rud éigin atá mícheart, míthreorach nó nach bhfuil fíor.	
Bréagaisnéis	Faisnéis bhréagach a chruthaítear nó a roinntear d'aon ghnó chun dallamullóg a chur ar dhaoine, iad a ghortú nó a chur amú.	
Mífhaisnéis	Faisnéis bhréagach nó mhíchruinn, a roinntear gan a bheith beartaithe díobháil a dhéanamh do dhaoine ná dallamullóg a chur orthu.	
Aoir nó scigaithris	Jócanna, áibhéil, nó magadh a dhéanamh faoi rud éigin chun rud nó duine a nochtadh agus a cháineadh. An chuid is mó den am, bíonn sé i gceist a bheith greannmhar nó aird a tharraingt ar fhadhbanna a bhaineann le rudaí amhail polaitíocht nó daoine mór le rá. Ach uaireanta, is féidir é a úsáid ar bhealach gránna chun scéalta nó ráflaí nach bhfuil fíor a scaipeadh.	
Ábhar míthreorach	Nuair a chuirtear ceannlíne, íomhá nó físeán le scéal nó ábhar nach n-oireann i ndáiríre don rud atá á phlé.	
Comhthéacs bréige	Nuair a léirítear rud éigin fíor amhail grianghraf, físeán nó scéal sa chás mícheart/difriúil chun ligean do dhaoine rud éigin nach bhfuil fíor a chreidiúint.	

Modúl a Dó: Liosta Stóir Focal maidir le Mífhaisnéis agus Bréagaisnéis ar Líne a Thuiscint

Focal	Sainmhíniú	
Ábhar pasadóra	Nuair a ligeann duine aonair air/uirthi gur duine éigin eile é/í, duine mór le rá de ghnáth, trína (h)ainm, íomhá, lógó nó sonraí pearsanta eile a úsáid chun dallamullóg a chur ar dhaoine eile a chreidiúint go bhfuil a n-ábhar barántúil.	
Ábhar ionramháilte	Ábhar bunaidh a athraítear nó a mhodhnaítear chun go mbeidh cuma dhifriúil air leis an méid a tharla chun dallamullóg a chur nó chun faisnéis bhréagach a chruthú.	
Domhainbhrion nuite	Cineál teicneolaíochta intleachta saorga lenar féidir físeáin, fuaim nó pictiúir réadúla a chruthú de dhaoine ag déanamh nó ag rá rudaí nach ndearna siad riamh i ndáiríre.	
Seiceáil fíricí	Duine nó uirlis a sheiceálann an bhfuil an fhaisnéis cruinn.	

Cén fáth go scaipeann daoine faisnéis bhréagach?

Céim 1

SEINN AN FÍSEÁN

Chun tús a chur leis an modúl.

Céim 2

PLÉIGH

Cén chaoi a ndéanaimid rochtain ar fhaisnéis anois vs an chaoi a ndearna daoine rochtain ar fhaisnéis 50 bliain ó shin?

Céard iad na difríochtaí agus na cosúlachtaí?

Cén mhodh atá ina fhoinsé iontaofa faisnéise níos fearr agus cén fáth?

Céard iad na buntáistí agus na míbhuntáistí?

Pléigh na freagraí agus cuir i gcuimhne do dhalta gur deis atá ann chun féachaint ar na buntáistí a bhaineann le rochtain ar an oiread sin faisnéise ar líne.

Céim 3

ANAILÍS AR FHÍSEÁN

Seinn BBC Flying Penguins, ar fáil ag [youtube.com/watch?v=9dfWzp7rYR4](https://www.youtube.com/watch?v=9dfWzp7rYR4)

CUIR NA CEISTEANNA SEO A LEANAS

Féach ar an bhfíseán agus scríobh síos 3 fhíric “nua” faoi phiongainí ón bhfíseán.

Faigh aiseolas ó na daltaí agus bain úsáid as mar phointe plé chun fáil amach má aontaíonn nó easaontaíonn gach duine leis an bhfaisnéis nua maidir le piongainí a cuireadh i láthair san fhíseán.

MÍNIGH

Is físeán bréagach é an físeán seo arna chruthú ag BBC mar chleas amadán Aibreáin. Léirítear ann sampla d’fhaisnéis bhréagach agus cé chomh deacair is a d’fhéadfadh sé a bheith ceann bréagach a aimsiú nuair is ó fhoinsé inchreidte a dtagann sé.

Is féidir le haon ábhar ar líne a bheith ina faisnéis bhréagach, lena n-áirítear faisnéis, scéalta nó foláirimh bhréige a cruthaíodh chun bréagaisnéis a chur in iúl do léitheoirí, do bhreathnóirí, nó d’éisteoirí nó an dallamullóg a chur orthu d’aon ghnó.

PLÉIGH

Iarr samplaí d’fhaisnéis ar líne a fheiceann siad go rialta (ailt nuachta, postálacha na meán sóisialta) ar na daltaí. Iarr orthu ar tháinig siad riamh ar rud éigin ar líne agus cheap siad go raibh sé fíor agus ar deireadh thiar thall, bhí sé bréagach. Iarr ar na daltaí a n-eispéireas le mífhaisnéis agus bréagaisnéis a chomhroinnt.

MÍNIGH

Tugtar teacht ar “fhaisnéis bhréagach” ar líne air seo, mínigh an coincheap agus an chaoi a bhféadfadh sé a bheith míthreorach.

Céim 4

PLÉIGH

Íomhá de chnoc oighir: Cén fáth go gcruthaíonn agus go gcomhroinneann daoine aonair nó grúpaí faisnéis bhréagach ar líne?

Iarr ar na daltaí obair a dhéanamh i mbeirteanna/grúpaí beaga chun samplaí fíora d’fhaisnéis bhréagach ar líne a phlé, na spreagthaí a d’fhéadfadh a bheith ag daoine chun faisnéis bhréagach a chomhroinnt agus an tionchar a d’fhéadfadh a bheith ar dhaoine.

Glac le haiseolas agus pléigh na cúiseanna éagsúla (m.sh. chun daoine a mhíthreorú, chun rún a chur chun cinn, ar mhaithe le siamsaíocht) agus tionchair na faisnéise bréagaí ar dhaoine aonair agus ar an sochaí (m.sh. mífhaisnéis maidir le sláinte, bolscaireacht pholaitiúil). Seans go gcomhroinneann daoine faisnéis bhréagach mar chreideann siad go bhfuil sí fíor agus níor thuig leo gur faisnéis bhréagach atá ann.

Aimsigh an Ceann Bréige!

Céim 1

MÍNIGH

Tá cineálacha éagsúla d'fhaisnéise bhréagach go bhféadfaimis teacht air ar líne. Féach ar an difríocht idir “mífhaisnéis” agus “bréagaisnéis”.

Céim 2

MÍNIGH

Tá cúig chineál mífhaisnéise/bréagaisnéise agus téigh trí gach sampla leis na daltaí.

Cuir na ceistanna seo a leanas

Críochnaigh an ghníomhaíocht ‘tarraing agus scaoil’ le haghaidh cineálacha eile mífhaisnéise agus bréagaisnéise.

Nóta

D’fhéadfadh sé nach mbeidh na cineálacha eile mífhaisnéise agus bréagaisnéise ag cloí leis na cúig chineál nó d’fhéadfadh go mbeidh siad ar fud na gcineálacha nó ina catagóir go hiomlán neamhspleách. Is é cuspóir na gníomhaíochta seo ná plé a spreagadh i measc na ndaltaí maidir le cineálacha eile mífhaisnéise agus bréagaisnéise trí ardteicneolaíocht agus teicneolaíocht atá ag teacht chun cinn a úsáid amhail IS agus smaoinigh ar an díobháil féideartha a bhaineann le gach ceann acu.

Céim 3

OBAIR BHEIRTE

Samplaí den mhífhaisnéis agus den bhréagaisnéis. Iarr ar na daltaí an cineál mífhaisnéise/bréagaisnéise i ngach sampla a shainaithint.

An féidir leat an cineál Mífhaisnéise agus Bréagaisnéise a aimsiú?

Sampla 1:

Scríobhadh ceanteideal i nuachtán na scoile: “Trampailíní le Cur in ionad na gCathaoireacha go léir i Scoil Áitiúil!” San alt, “mínítear” go gcreideann an príomhoide go gcabhróidh na trampailíní leis na daltaí chun a bheith níos gníomhaí agus cuirfear lena n-aird. Luaitear “eolaí”

bréige a n-éilíonn go “spreagtar cumhacht inchinne trí bheith ag léim fad atáthar ag staidéar”, agus tá grianghraf de dhaltaí ag léim ar thrampailíní beaga i seomra ranga ann fiú.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

1. Scéal Fíor
2. **Aoir nó Scigaithris (freagra)**
3. Comhthéacs Bréige
4. Ábhar arna Ionramháil

Sampla 2:

Postáiltear alt dar teideal “Ní Chleachtann Sár-Lúthchleasaí ach Uair Amháin in aghaidh Seachtaine!” ar shuíomh gréasáin spóirt. Comhroinntear san alt ráiteas ón lúthchleasaí á rá, “Is breá liom mo chleachtaí a choinneáil gearr.” Níos faide ar aghaidh san alt, áfach, luaitear go mbíonn sé ag cleachtadh go dian ar feadh uaireanta gach lá. Tá an chuid sin de scríofa i dtéacs an-bheag, áfach, agus ní léann tromlach na ndaoine é. Creideann go leor lúthchleasaithe ansin nach bhfuil orthu ach cleachtadh ar feadh aon uair an chloig le bheith chomh maith céanna dó.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

1. Comhthéacs Bréige
2. Aoir nó Scigaithris
3. **Ábhar Míthreorach (freagra)**
4. Ábhar Pasadóra

Aimsigh an Ceann Bréige!

Sampla 3:

Rinneadh mearscaipeadh go tapa d'fhíseán d'fheirmeoir ag cur síolta dar teideal "Cuireann Feirmeoir Áitiúil Crann Airgid Tearc!" Taispeántar sa phíosa scannánaíochta feirmeoir ag cur síolta go cúramach i sraitheanna néata. Cé go bhfuil an físeán fíor, déantar breathnóirí a mhíthreorú go bhfuil crainn airgid dháiríre á bhfás ag an bhfeirmeoir mar gheall ar an teideal. Le fírinne, níl an feirmeoir ach ag cur arbhair.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

1. Comhthéacs Bréige (freagra)

2. Aoir nó Scigaithris
3. Scéal Fíor
4. Ábhar Pasadóra

Sampla 4:

Tá físeán le feiceáil ar na meáin shóisialta ina léirítear an t-amhránaí cáiliúil Taylor Swift á rá, "Ní chreidim in athrú aeráide, ní aon fhianaise dháiríre ann go bhfuil an t-athrú aeráide ar bun!" Tá cuma réalaióch ar an bhfíseán ar an gcéad dul síos, ach go luath ina dhiaidh, eisíonn foireann Swift dháiríre ráiteas lena mínítear gur domhainbhrionnú é an físeán agus cruthaíodh é trí IS amhail ionramháil ghutha a úsáid. Ní dhearna Taylor Swift ráiteas dá leithéid riamh.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

1. Ábhar Pasadóra (freagra)

2. Aoir nó Scigaithris
3. Ábhar Míthreorach
4. Ceangal Bréagach

Sampla 5:

Scaipeadh grianghraf ina léirítear an crann is mó sa scoil agus é clúdaithe go hiomlán i bpáipéar leithris, leis an teideal, "Féach an méid a tharla i rith cleas scoile aréir!" Ceapann go leor daltaí go bhfuil sé thar a bheith greannmhar agus creideann siad gur tharla sé i ndáiríre, ach níos déanaí, taispeánann príomhoide na scoile gur cuireadh an íomhá in eagar chun a dhéanamh amach go raibh an crann clúdaithe le páipéar leithris. Bhí an cleas féin i bhfad níos lú - ní raibh ach roinnt píosaí de pháipéar leithris ar aon chraobh amháin.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

1. Ábhar Pasadóra
2. Ábhar Ionramháilte (freagra)
3. Scéal Fíor
4. Ábhar Míthreorach

MACHNAMH AGUS GNÍOMHAÍOCHT

Machnamh

Liostaigh cúis amháin faoin bhfáth go scaiptear faisnéis bhréagach ar líne.

Céard is cineál mífhaisnéise/bréagaisnéise ann? Tabhair sampla.

Cén tionchar a d'fhéadfadh scaipeadh mífhaisnéise agus bréagaisnéise a bheith ar dhaoine?

Gníomh

Ainmnigh rud amháin a dhéanfaidh tú nuair a fhéachann tú ar rud éigin ar líne (m.sh. méim, físeán, nó postáil ar na meáin shóisialta) chun a sheiceáil go bhfuil sé fíor agus iontaofa?

GNÍOMHAÍOCHT LE TABHAIRT ABHAILE

Obair Bhaile

Scaip Bileog Eolais Webwise 2 le Tabhairt Abhaile ina bhfuil gníomhaíocht do do dhaltá agus do thuismitheoirí/chaomhnóirí le comhlánú le chéile mar aon le hachóimre ar phríomhphointí an mhodúil.

Freagraí do Thráth na gCeist:

1 = Freagra: D - Cuardaigh fianaise, léirmheasanna iontaofa, agus seachain aipeanna nó uirlisí a dhéanann gealltanais iomarcacha gan aon tacaíocht eolaíochta.

2 = Freagra: A agus C - Is gá an fhoinse a bheith ar eolas agus cuardaigh fianaise inchreidte sula mbíonn iontaoibh agat as éilimh iontacha.

3 = Freagra: B - Is bealach maith é chun faisnéis a fhíorú ná í a athsheiceáil le foinsí iontaofa.

4 = Freagra: B - Léigh na léirmheasanna i gcónaí chun a chinntiú go bhfuil an aip sábháilte agus nach camscéim atá i gceist!

GNÍOMHAÍOCHT 3

Bí i do Sheiceálaí Fíricí

Céim 1

Léigh na Leideanna maidir le Seiceáil Fíricí agus pléigh an chaoi ar féidir leis na daltaí úsáid a bhaint astu chun faisnéis ar líne a fhíorú.

Céim 2

Obair i mBeirteanna

Téigh tríd na suíomhanna gréasáin/scéalta in Fíor nó Bréagach? Gníomhaíocht i mbeirteanna chun cabhrú leo bheith mar Sheiceálaí Fíricí agus chun cinneadh a dhéanamh má tá an scéal fíor nó bréagach.

De réir mar a théann tú trí na scéalta, iarr ar na daltaí maidir lena “mothúchán sa chroí istigh” faoi na scéalta agus chun na gnéithe den scéal a bhain leis an mothúchán sin a shainiú.

Tá sé tábhacht go múintear do na leanaí intinn oscailte a bheith acu agus le bheith réidh chun a ndearcthaí a athrú nuair a chuirtear faisnéis fhíorasach nua as a gcomhair.

Priontáil agus scaip Bileog Gníomhaíochta 2.2 Leideanna maidir le Seiceáil Fíricí chun tacú le foghlaimoirí ag a bhfuil deacrachtaí foghlama éadroma.

Scéal 1:

An Phlá Rince 1518

Foinse an Scéil: history.co.uk/articles/strictly-plague-dancing-the-dancing-mania-of-1518

Scéal 2:

Féach ar an ngrianghraf iontach seo d'íomhá droín de splancacha tintrí ag túir an Phoill Bhig!

Foinse an Scéil: thejournal.ie/poolbeg-chimney-stacks-lightning-photo-fake-5821633-Jul2022/

Scéal 3:

Aisteoir Meiriceánach ar 90 bliana d'aois atá ina Cónaí le 14 Leon agus Thíogar Fós

Foinse an Scéil: life.com/animals/something-wild-at-home-with-tippi-hedren-melanie-griffith-and-a-400-pound-lion/

Scéal 4:

An Sicín Gan Cheann

Foinse an Scéil: history.co.uk/articles/the-unbelievable-story-of-mike-the-headless-chicken

Freagraí:

1. Fíor
2. Bréagach
3. Fíor
4. Fíor

Céim 3

Mar rang, téigh trí gach suíomh gréasáin agus spreag na daltaí chun a chur in iúl má cheap siad go raibh sé fíor nó bréagach. Neartaigh na príomhstraitéisí faoin gcaoi chun faisnéis ar líne a fhíorú. Spreag na daltaí le bheith criticiúil faoin méid ar a dtagann siad ar líne.

GNÍOMHAÍOCHT FHAIRSINGITHE

Iarr ar na daltaí dul ar ais agus féachaint ar na príomhleideanna a luaitear ag deireadh an fhíseáin buntreorach ar an modúl arís. Iarr orthu póstaer, grafaic eolais, físeán nó amhrán a chruthú de na príomhleideanna chun cabhrú le fíorú go bhfuil faisnéis ar líne cruinn agus fíor.

Mífhaisnéis agus Bréagaisnéis a Thuiscint

Ar tháinig tú riamh ar rud éigin ar líne agus cheap tú go raibh sé fíor agus ar deireadh thiar thall bhí sé bréagach? Is dóigh gur mífhaisnéis nó bréagaisnéis a bhí ann.

Céard í an difríocht idir mífhaisnéis agus bréagaisnéis?

Mífhaisnéis	Bréagaisnéis
Faisnéis atá bréagach, mícheart nó míchruinn	Faisnéis mhícheart
Comhroinnt gan rún díobhála nó gan dallamullóg a chur ar dhaoine	Comhroinn d'aon ghnó
	Le rún chun dallamullóg a chur ar dhaoine nó chun críche díobhála

Is iad na príomhchineálacha mífhaisnéise agus bréagaisnéise ná:

1. Aoir nó scigaithris

D'fhéadfadh an dallamullóg a chur ar dhaoine nó tá sé i gceist dallamullóg a chur ar dhaoine ach gan aon díobháil a dhéanamh (m.sh., Waterford Whispers).
.....

2. Ábhar míthreorach

Faisnéis a úsáid i gcomhthéacs míthreorach maidir le saincheist, scéal nua nó duine aonair (m.sh. stataic a mhí-úsáid i léiriúcháin físe m.sh. méid an tslua)
.....

3. Comhthéacs bréige

Faisnéis fhíor a chomhroinnt i gcomhthéacs bréagach, amhail fíricí cruinne a úsáid chun tacú le conclúid bhréagach (m.sh. físeán/pictiúr á úsáid i scéal ar bhealach nach léiríonn an comhthéacs iomlán ina nglacadh é).
.....

4. Ábhar Pasadóra

Foinsí dílse nó daoine dílse a phearsanú leis an rún chun dallamullóg a chur ar dhaoine (m.sh. comhlachtaí oifigiúla nó soláthraithe nuachta a phearsanú chun dallamullóg a chur ar dhaoine)
.....

5. Ábhar ionramháilte

Faisnéis dhílis nó ábhar dílis a athrú (amhail íomhánna nó físeáin) ar mhaithe le dallamullóg a chur ar dhaoine (m.sh. físeán de pholaiteoir i mbun labhartha a mhoilliú chun a dhéanamh amach go bhfuil siad trína chéile).
.....

Bileog Ghníomhaíochta chun Fíricí a Sheiceáil

An féidir leat an cineál Mífhaisnéise agus Bréagaisnéise a aimsiú? Léigh trí gach ceann de na samplaí agus roghnaigh cén cineál mífhaisnéise agus bréagaisnéise atá ann.

Sampla 1

Scríobhadh ceannteideal i nuachtán na scoile: “Trampailíní le Cur in ionad na gCathaoireacha go léir i Scoil Áitiúil!”. San alt, “mínítear” go gcreideann an príomhoide go gcabhróidh na trampailíní leis na daltaí chun a bheith níos gníomhaí agus cuirfead lena n-aird. Luaitear eolaí bréige a n-éilíonn go “spreagtar cumhacht inchinne trí bheith ag léim fad atáthar ag staidéar”, agus tá grianghraf de dhaltaí ag léim ar thrampailíní beaga i seomra ranga ann fiú.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

- Scéal Fíor
.....
- Aoir nó scigaithris
.....
- Comhthéacs Bréige
.....
- Ábhar arna lonramháil
.....

Sampla 2

Postáiltear alt dar teideal “Ní Chleachtann Sár-Lúthchleasaí ach Uair Amháin in aghaidh Seachtaine!” ar shuíomh gréasáin spórt. Comhroinntear san alt ráiteas ón lúthchleasaí á rá, “Is breá liom mo chleachtaí a choinneáil gearr.” Níos faide ar aghaidh san alt, áfach, luaitear go mbíonn sé ag cleachtadh go dian ar feadh uaireanta gach lá. Tá an chuid sin de scríofa i dtéacs an-bheag, áfach, agus ní léann tromlach na ndaoine é. Creideann go leor lúthchleasaithe ansin nach bhfuil orthu ach cleachtadh ar feadh aon uair an chloig le bheith chomh maith céanna dó.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

- Comhthéacs Bréige
.....
- Aoir nó scigaithris
.....
- Ábhar Míthreorach
.....
- Ábhar Pasadóra
.....

Sampla 3

Rinneadh mearscaipeadh go tapa d’fhíseán d’fheirmeoir ag cur síolta dar teideal “Cuireann Feirmeoir Áitiúil Crann Airgid Tearc!“. Taispeántar sa fhíseán scannánaíochta feirmeoir ag cur síolta go cúramach i sraitheanna néata. Cé go bhfuil an físeán fíor, déantar breathnóirí a mhíthreorú go bhfuil crainn airgid dháiríre á bhfás ag an bhfeirmeoir mar gheall ar an teideal. Le fírinne, níl an feirmeoir ach ag cur arbhair.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

- Comhthéacs Bréige
.....
- Aoir nó Scigaithris
.....
- Scéal Fíor
.....
- Ábhar Pasadóra
.....

An féidir leat an cineál Mífhaisnéise agus Bréagaisnéise a aimsiú? Léigh trí gach ceann de na samplaí agus roghnaigh cén cineál mífhaisnéise agus bréagaisnéise atá ann.

Sampla 4

Tá físeán le feiceáil ar na meáin shóisialta ina léirítear an t-amhránaí cáiliúil Taylor Swift á rá, “Ní chreidim in athrú aeráide, ní aon fhianaise dháiríre ann go bhfuil an t-athrú aeráide ar bun!” Tá cuma réalaióch ar an bhfíseán ar an gcéad dul síos, ach go luath ina dhiaidh, eisíonn foireann Swift dháiríre ráiteas lena mínítear gur domhainbhrionnú é an físeán agus cruthaíodh é trí IS amhail ionramháil ghutha a úsáid. Ní dhearna Taylor Swift ráiteas dá leithéid riamh.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

- Ábhar Pasadóra
.....
- Aoir nó scigaithris
.....
- Ábhar Míthreorach
.....
- Ceangal Bréagach
.....

Sampla 5

Scaipeadh grianghraf ina léirítear an crann is mó sa scoil agus é clúdaithe go hiomlán i bpáipéar leithris, leis an teideal, “Féach an méid a tharla i rith cleas scoile aréir!”. Ceapann go leor daltaí go bhfuil sé thar a bheith greannmhar agus creideann siad gur tharla sé i ndáiríre, ach níos déanaí, taispeánann príomhoide na scoile gur cuireadh an íomhá in eagar chun a dhéanamh amach go raibh an crann clúdaithe le páipéar leithris. Bhí an cleas féin i bhfad níos lú - ní raibh ach roinnt píosaí de pháipéar leithris ar aon chraobh amháin.

Cén chatagóir lena gcuirtear síos ar an scéal seo ar an mbealach is fearr?

- Ábhar Pasadóra
.....
- Ábhar Ionramháilte
.....
- Scéal Fíor
.....
- Ábhar Míthreorach
.....

Mífhaisnéis agus Bréagaisnéis a Thuiscint

Achoimre ar an Modúl ar Líne

Sa rang inniu, labhraíomar faoin tábhacht a bhaineann le hábhar iontaofa a aimsiú agus rochtain a dhéanamh air agus phléamar na cúiseanna chun faisnéis bhréagach a scaipeadh.

Na Leideanna is Fearr chun Faisnéis Ionntaofa a Aimsiú ar Líne

Seiceáil cá as a dtáinig an fhaisnéis – an fhoinsé iontaofa é?

Cuardaigh suíomhanna gréasáin nó foinsí nuachta iontaofa eile le feiceáil an bhfuil an rud céanna á rá acu.

Féach níos faide ná an cheannlíne... Is féidir le ceannlínte a bheith gáifeach nó míthreorach chun aird a tharraingt. Léigh an t-alt iomlán i gcónaí chun an comthéacs a thuiscint.

Ná comhroinn é! Má cheapann tú go bhfuil sé mícheart.

An scéal grinn atá ann?

Má tá faisnéis á scaipeadh go rábach nó á chomhroinnt ag duine a bhfuil aithne agat ort, ní hionann sin is a rá go bhfuil sí fíor.

Níl tú cinnte faoi íomhá? Is féidir le huirlisí amhail cuardach claoníomhá Google nó TinEye a úsáid chomh maith chun a fháil amach cá as a tháinig sé ar dtús.

Labhair le duine éigin faoi, amhail tuismitheoir nó múinteoir, ionas gur féidir leo cabhrú leat an méid atá fíor a thuiscint.

Úsáid suíomhanna seiceála fíricí amhail The Journal FactCheck (www.thejournal.ie/factcheck/news), Snopes (www.snopes.com) nó Fact Check (www.factcheck.org) chun a fháil amach má tá scéal bréagnaithe cheana féin nó más rud é go raibh scéal nach bhféadfadh a bheith fíor fíor ar deireadh thiar thall.

GNÍOMHAÍOCHT

Fíor nó Bréagach?

Freagair na ceisteanna seo a leanas agus déan tráth na gceist le tuismitheoir/caomhnóir.

1. Cá bhfaigheann tú do nuacht?

.....

2. Céard is foinse iontaofa nuachta ann?

.....

3. Déan liosta de 3 foinse nuachta a bhfuil iontaoibh agat astu.

.....

Fíor nó Bréagach? Tráth na gCeist

Ceist 1

Insíonn cara duit faoi aip agus deirtear gur féidir leis an aip sin “d’aghaidh a scanadh chun an méid atá i ndán duit a rá! Tá tú fiosrach ach amhrasach ina taobh. Céard a chuireann le d’amhras go bhfuil sé bréagach?

- A) Níl aon fhianaise ó thaobh na heolaíochta de ná foinse creidiúnach taobh thiar de.
- B) Tá costas an-ard ar an aip agus níl ach roinnt léirmheasanna aici.
- C) Deir do chara gur léigh siad faoi ar chuntas randamach na meán sóisialta.
- D) Gach ceann acu thuas.

Ceist 2

Léann tú scéal ar na meáin shóisialta maidir le “aiste bhia nua” lena ngealltar torthaí iontacha. Ní fhéadfadh sé a bheith fíor. Cad ba cheart duit a mheas?

- A) Seiceáil cé a chruthaigh nó a d’fhoilsigh an phostáil.
- B) Cloígh leis gan smaoineamh – is ar an idirlíon atá sé, ní mór de a bheith fíor!
- C) Féach má tá saineolaithe nó staidéir chreidiúnacha lena dtacaítear leis na héilimh.

Ceist 3

Feiceann tú alt ar líne ar a bhfuil teideal uafásach a deir, “Eachtráin i ndiaidh teacht i dtalamh ar Domhan!” Tá pictiúr de spáslong ann ach níl aon fhoirse ann. Cad ba cheart duit a dhéanamh?

- A) Comhroinn é le do chairde go léir.
- B) Déan cuardach gasta chun a fheiceáil má tá an rud céanna á thuairisc ag suíomhanna nuachta iontaofa eile.
- C) Creid é láithreach bonn ós rud é go bhfuil pictiúr ann.

Ceist 4

Deir YouTuber cáiliúil má íoslódáilann tú aip áirithe, is féidir leat ticéid cheolchoirme saor in aisce a fháil. Cad ba cheart duit a dhéanamh?

- A) Íoslódáil an aip láithreach bonn chun na ticéid a fháil.
- B) Léigh léirmheasanna na haipse chun a fheiceáil má tá sí sábháilte ná má tá gearán déanta ag aon duine ina taobh.
- C) Iarr ar do chairde ar bhain siad triail sa go fóill.

Bíodh an Comhrá Agat

Leis an oiread sin faisnéise atá ar fáil ar líne, d’fhéadfadh sé a bheith deacair an méid atá fíor nó bréagach a aithint. Seo roinnt acmhainní tábhachtacha agus comhairle thábhachtach do thuismitheoirí/caomhnóirí:

Céard is Faisnéis Bhréagach ann?
webwise.ie/parents/false-information-advice-for-parents/

Céard is Chat GPT ann?
webwise.ie/parents/explainers/explained-what-is-chatgpt/

Bí Críonna maidir leis na Meáin:
bemediasmart.ie/tips/

Tabhair cuairt ar Webwise.ie/parents chun tuilleadh sainchomhairle, tacaíochta agus acmhainní a fháil.

MODÚL A TRÍ

Do Lorg Digiteach

Cuspóir

Sa mhodúl seo, ligtear do dhaltaí an tábhacht a bhaineann le láithreach, le haitheantas agus le cáil shláintiúil ar líne a chruthú agus a choinneáil a shainathint. Pléifidh na daltaí an chaoi le hidirghníomhú, le cumarsáid a dhéanamh agus le comhoibriú le daoine eile ar líne.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Coincheap loirg dhigitigh agus na himpleachtaí a thuiscint.

Anailís a dhéanamh ar an gcaoi a chuireann gníomhaíochtaí ar líne lena gcáil dhigiteach.

Straitéisí chun lorg digiteach dearfach a chothú agus chun a gcáil ar líne a bhainistiú go héifeachtach a chur i láthair.

Nasc leis an gcuraclam folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach: Measúnú a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshláin a bhaineann le húsáid na teicneolaíochta digití agus machnamh a dhéanamh ar ról agus tionchar na meán agus an phobail cultúir ina saolta.

Critíc a dhéanamh ar léirithe ar ábhair sna meáin, samplaí de steirítíopaí agus de chlaontachtaí a shainathint agus straitéisí chun measúnú a dhéanamh ar chreidiúnacht faisnéise a shainathint.

Snáithe: Oideachas mothúchánach agus caidrimh - OSPS

Aonad Snáithe: Caidrimh: Déan measúnú ar phríomhghnéithe caidreamh sláintiúil, amhail toiliú, cumarsáid éifeachtach, cóimheas agus iontaoibh, an tábhacht a bhaineann le caidrimh shláintiúla don fholláine a thuiscint.

Naisc thraschuraclaim

Ábhar: Snáithe

Béarla: Teanga Bhéil

Aonad Snáithe: Iarratais, ceisteanna agus idirghníomhaíochtaí:

Cuir riachtanais phearsanta, tuairimí agus sainroghanna in iúl, a ndearcadh a mhíniú agus a chosaint.

Ábhar: Snáithe

Béarla: Scríbhneoireacht

Aonad Snáithe: Rannpháirtíocht:

Úsáid an scríbhneoireacht mar uirlis chun smaoineamh a shoiléiriú agus a leagadh amach agus chun indibhidiúlacht a chur in iúl.

Ábhar: Snáithe

Ealaíne: Pléigh agus cruthaigh:

Aonad Snáithe: Pléigh, cuir in iúl, déan ionadaíocht agus glac le smaointe agus téamaí i réimse ealaín 2T agus 3T.

Modheolaíochtaí

Machnamh

Anailís ar Fhíseán

Scríbhneoireacht/Obair Ealaíne
Chomhoibríoch

Cásanna

Grúpobair

Ráitis Fhíor/Bhréagacha

Gníomhaíocht Mheaitseála

Acmhainní riachtanacha

Bileoga A4 bána

Pinn luaidhe agus pinn

Bileog Ghníomhaíochta 3.1

Lorg Digiteach Dearfach a Fhorbairt

Bileog Ghníomhaíochta 3.2

Cásanna Cáile ar Líne

Bileog eolais Webwise 2 le Tabhairt

Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí

Modúl a Trí: Liosta Stóir Focal maidir le Do Lorg Digiteach

Focal	Sainmhíniú	
Lorg digiteach	Na rianta a fhágann daoine aonair ina ndiaidh agus iad ag úsáid an idirlín. Áirítear leis sin faisnéis amhail tráchtanna, grianghraif, físeáin, idirghníomhaíochtaí leis na meáin shóisialta, agus suíomhanna gréasáin ar tugadh cuairt orthu.	
Clú ar líne:	Is é do cháil ar líne an rud a cheapann daoine fút bunaithe ar a bhfeiceann siad fút ar an idirlíon.	
Ábhar díobhálach	Pictiúir, físeáin, nó focail a d'fhéadfaimis teacht orthu ar líne agus motháimid eagla, suaite nó trí chéile mar thoradh.	
Gníomhaíochta infheicthe	Nuair a úsáideann tú an t-idirlíon, is féidir le daoine eile cuid de na rudaí a dhéanann tú a fheiceáil agus is féidir leis na rudaí sin cur le do lorg digiteach. Mar shampla; pictiúir nó físeáin a phostáil, tráchtanna nó teachtaireachtaí a scríobh, 'is mian liom' a thabhairt do rudaí nó rudaí a roinnt nó seiceáil isteach in áiteanna.	
Gníomhaíochta nach bhfuil chomh hinfeicthe	Roinnt rudaí a dhéanann tú ar an idirlíon nach cosúil go bhfuil mórán tábhachta ag baint leo, amhail foirm a líonadh nó clárú le haip, cuireann siad sin le do lorg digiteach freisin. I measc samplaí eile tá; is féidir le do ghléas suíomhanna gréasáin a dtugann tú cuairt orthu a rianú, bíonn a fhios ag roinnt aipeanna agus cluichí cá bhfuil tú; is féidir le grianghraif nó físeáin a phostálann tú faisnéis faoi do shuíomh a bheith iontu; nuair a chruthaíonn tú cuntas ar líne, foghlaimíonn an aip rudaí fút, mar shampla cad is mian leat a imirt nó féachaint air. Is faisnéis í sin go léir a bhailítear fút gach uair a úsáideann tú suíomh gréasáin nó aip.	

Leanúint leis an Modúl le M'fhéinín agus an Domhan Níos Leithne

Déanfar tuilleadh plé ar ábhar an loirg dhigitigh, na comhroinnté grianghraf freagraí agus cumarsáide measúla ar líne i gCeacht 4 - Crochadh *Thú* agus Ceacht

5 - *#UptoUs* de M'fhéinín agus an Domhan Níos Leithne, acmhainn don 5ú agus 6ú rang atá ar fáil anseo: webwise.ie/myselfie-wider-world/.

📖 Nóta don Mhúinteoir:

Bí ar an eolas go bhféadfadh daltaí faisnéis a chomhroinnt lena léirítear go bhfuil siad gan chosaint ó bhaol mar gheall ar an easpa maoirseachta agus iad ar líne (2.2.1 Faillí). Má tharlaíonn sé sin, cinntigh go gcomhlíonann tú d'oibleagáidí mar dhuine sainordaithe (4.2.2) faoi Nósanna Imeachta um Chosaint Leanaí do Scoileanna 2025.

Gníomhaíochtaí ar Líne a Phlé i gCásanna

Tabhair faoi deara nár dearadh roinnt cásanna ar a ndéantar plé sa chlár seo le freagra ceart nó freagra mícheart doshéanta acu. Beidh éagsúlacht ó dhalta

go dalta i dtaca le húsáid na meán digiteach agus na teicneolaíochta agus beidh rialacha éagsúla i bhfeidhm ag teaghlaigh éagsúla. Tá sé tábhachtach go ndírítear ar ghníomhaíochtaí ar líne, seachas seirbhísí ar líne ar leith, sa phlé. Déan iarracht an plé a dhírú ar na riachtanais lena spreagtar úsáid idirlín na ndaltaí seachas na huirlisí a úsáideann siad chun na spriocanna sin a bhaint amach.

Ba chóir dóthain ama a thabhairt chun na freagraí a chíoradh agus an chaoi a mbíonn do dhaltaí ag idirghníomhú leis an timpeallacht ar líne a phlé.

GNÍOMHAÍOCHT 1

Mo Lorg Digiteach

Céim 1

SEINN FÍSEÁN

Chun tús a chur leis an modúl.

TARRAING

Iarr ar na daltaí imlíne de lorg coise mór a tharraingt. Iarr orthu céard iad na rudaí as a ndéantar lorg digiteach a líonadh – is féidir é a scríobh nó a chur i láthair go físiúil, is é sin, a ngníomhaíochtaí ar líne á n-ionadú ag siombailí. Faigh aiseolas faoina lorg digiteach.

MÍNIGH

Cruthaítear lorg digiteach ó gach rud ar a dhéanann tú cuardach, lena dtugann tú “is maith liom”, a chomhroinneann tú, a phostálann tú, a sheolann tú nó ar a dhéanann tú taifead de ar líne.

Cruthaítear loirg dhigiteacha ag gníomhaíochtaí infheicthe m.sh., postálacha na meán sóisialta, grianghraif, íomhánna, teachtaireachtaí, nuair a dhéantar seiceáil isteach agus gníomhaíochtaí nach bhfuil chomh infheicthe sin m.sh., suíomhanna gréasáin ar a tugadh cuairt, sonraí suímh, faisnéis phearsanta a chur isteach ar fhoirmeacha, clárú le haghaidh aipeanna.

Gach uair a úsáidimid an t-idirlíon, fágaimid rian inár ndiaidh amhail lorg coise sa sneachta.

CUIR NA CEISTEANNA SEO A LEANAS

Smaoinigh ar na rudaí a dhéanann tú ar líne agus déan taifead de na gníomhaíochtaí sin go léir ar na loirg choise.

Céim 2

OBAIR GHRÚPA BHIG

Léigh trí na ráitis agus freagair na ceisteanna a bhaineann le gach lorg digiteach do gach gníomhaíocht ar líne.

RÁITIS LOIRG DHIGITIGH

Léigh trí na gníomhaíochtaí seo a leanas agus roghnaigh an bhféadfadh tionchar dearfach nó

diúltach a bheith acu ar do lorg digiteach:

Tá mo chuntais socraithe go poiblí mar ba mhaith liom bualadh le cairde nua.

Fuair mé drochmharc i mo scrúdú matamaitice. Is fuath liom an mhataimic agus mar sin, bheartaigh mé ar ghrianghraf de mo thorthaí a phostáil chun gáire a bhaint as mo chairde.

D'iarr mo chara orm pasfhocal mo ghutháin a chomhroinnt leo, ach d'inis mé dóibh nach féidir liom.

Bhuaigh duine do mo chairde comórtas rince Gaelach agus chuir mé nóta tráchta ar a bpostáil chun comhghairdeas a ghabháil leo.

Comhroinnim mo shuíomh le mo thuismitheoirí trí aip ionas go mbeadh a fhios acu cá bhfuil mé an t-am ar fad.

Oibrím i mo shiopa áitiúil ag an deireadh seachtaine, tá mo bhas thar a bheith cantalach. Comhroinn mé pictiúr nach raibh rómholtach dóibh ar mo chuntas sóisialta ag gearán fúthu le mo chairde.

Bhí troid agam le mo chara, mar sin bheartaigh mé gabháil scáileáin a ghlacadh de thrácht ghránna a sheol siad chugam agus é a sheoladh chuig comhrá ár ngrúpa cairde níos leithne.

Ceisteanna maidir le Ráiteas Loirg Dhigitigh:

An dóigh leat go mbeidh tionchar dearfach nó diúltach aige sin ar a lorg digiteach?

Cén tionchar a d'fhéadfadh a bheith ann anois agus amach anseo?

Cén chaoi a d'fhéadfaidís iompar éagsúil a dhéanamh sa chás sin chun tionchar dearfach a bheith ar a lorg digiteach?

Leideanna chun cabhrú le daltaí smaoineamh faoin méid seo a leanas; páirt a ghlacadh i gclubanna, aistriú go dtí an meánscoil, cairdis nua a dhéanamh, dul go dtí an coláiste, post a fháil, srl.

Mo Cháil ar Líne

Céim 1

Cuir i gcuimhne do na daltaí arís, gach uair a théimid ar líne, fágaimid rian ina ndiaidh. Bíonn ár ngníomhaíochtaí ar líne buan. D'fhéadfadh tionchar a bheith ag na gníomhaíochtaí sin ar ár gcáil.

Anois, léifimid faoi idirghníomhaíochtaí ar líne de chuid roinnt daoine óga agus déanfaimid an tionchar ar a gcáil ar líne a chinneadh.

Céim 2

Gníomhaíocht maidir le Cáil ar Líne:

Smaoinigh ar gníomhaíochtaí ar líne na ndaoine óga agus an chaoi ar féidir leo cur lena gcáil ar líne.

Obair Ghrúpa Bhig: Tabhair cás amháin do gach grúpa agus iarr ar na daltaí a gcás a phlé agus an chaoi a d'fhéadfadh an ghníomhaíocht sin tionchar a imirt ar an aitheantas ar líne, cibé acu go dearfach nó go diúltach, a chinneadh.

Cásanna Cáile ar Líne

Léigh trí na cásanna agus roghnaigh an mbeadh cibé acu tionchar dearfach nó diúltach ag an ngníomh seo ar a n-aitheantas ar líne, agus tabhair míniúchán.

Tugann Sarah faoi deara nuair a phostálann sí grianghraif atá níos dána nó nuálaí, faigheann a phostálacha níos mó 'is maith liom'. Is mian léi tuilleadh 'is mian liom' agus leantóirí a fháil, mar sin leanann sí léi ag postáil grianghraif dá leithéid.

I ndiaidh dó thionscadal scoile faoin athrú aeráide a chur i gcrích, ba mhian le Colm tuilleadh a dhéanamh don chomhshaoil. Thosaigh sé ag leanúint grúpa comhshaoil áitiúil ar líne agus tosaíonn sé ag comhroinnt a gcomhairle agus a dteachtaireachtaí lena leantóirí chun feasacht a tharraing air.

Phostáil Casey, cara le Eva, físeán dá bhfoireann ag bua cluiche ceannais scoile an chontae, postálann Eva teachtaireacht faoin bhfíseán chun comhghairdeas a ghabháil leo.

Tá Mark in éad Kai – dalta nua sa rang atá níos fearr ná é ag an bpeil. Socraíonn Mark próifíl bhréagach de Kai, ag postáil grianghraif ghránna chun bheith ag spochadh as.

Is breá le Aontoni an chluichíocht agus tugann sé faoi deara go bhfuil a chara James ag streachailt le leibhéal deacair. In ionad neamhaird a thabhairt dó ag iarraidh coinneáil leis na daoine eile, tugann sé comhairle do James agus geallann sé go bhfanfaidh sé leis sa chluiche.

Éiríonn Keisha cráite nuair a fheiceann sí físeán ina gcáinte a hamhránaí is fearr. Easaontaíonn sí leis an bpostáil mar sin bheartaíonn sí ar fhreagra a chur thíos ina dtugann sí ainm garbh ar an bpostálaí.

Glac aiseolas ó gach grúpa agus déan taifead ar an gclár bán.

Lorg Digiteach Dearfach a Chruthú

Céim 1

MÍNIGH

Tá rialacha scoile againn chun a chinntiú go gcaithimid go measúil, cineálta agus béasach le gach duine i bpobal na scoile agus go n-iompraítear go cuí leo. Is áit shábháilte agus shona í ár scoil dúinn go léir agus cabhraítear linn le mothú gur í an áit is dual dúinn dá bharr sin. Is ionann lorg digiteach dearfach a bheith agat agus meas a léiriú, bheith cineálta, béasach agus ag caitheamh le daoine lena mbuailimid ar líne is cuma cuspóir na n-idirghníomhaíochtaí.

RÁITIS MAIDIR LE LORG DIGITEACH DEARFACH

Iarr ar na daltaí a chinneadh an aontaíonn siad/easaontaíonn siad nó an gceapann siad go mbraitheann sé ar an gcás i gcás gach ráitis.

RÁITIS MAIDIR LE LORG DIGITEACH DEARFACH A FHORBAIRT

Má fhaighim teachtaireacht ghránna, ba chóir dom í a fhreagairt.

Sula bpostálaim grianghraif de chairde, ba chóir dom a gcead a fháil roimh ré chun meas a bheith ar a bpríobháideachas.

Má phostálaim rud éigin ar líne agus má tá sé ar fáil go poiblí, ba chóir dom a thuiscint go bhfuil sé ceart go leor má ghlacann daoine eile gabháil scáileáin de agus má chomhroinneann siad é.

Tá sé ceart go leor duine éigin a ghlacadh mar chara ar líne má tá siad sa rang céanna liom, fiú mura gcaithimid am le chéile.

Má fheicim duine éigin agus bulaíocht á déanamh orthu ar líne, ba chóir dom an fód a sheasamh dóibh, trí thacaíocht a thabhairt dóibh nó an t-iompar a thuairisciú.

Má fheicim ábhar díobhálach, ba chóir dom labhairt le duine fásta iontaofa ina thaobh.

Tá sé ceart go leor má tá comhrá grúpa cairde ann ach níl gach duine sa rang san áireamh sa chomhrá grúpa.

Tá sé ceart go leor nuashonruithe beo a phostáil maidir le mo lá lena n-insítear do dhaoine atá á mo leanúint an méid atá ar bun agam.

Tá sé ceart go leor bréag a insint maidir le m'aois le bheith in ann clárú d'ardán na meán sóisialta nó do chluiche ar líne.

Thaispeáin mo chairde físeán graosta dom. Cheap mé go raibh sé greannmhar agus chomhroinn mé é i gcomhrá ár bhfoirne peile.

MACHNAMH AGUS GNÍOMHAÍOCHT

MACHNAMH

Gníomhaíocht Mheaitseála Lorg Dhigitigh:

Meaitseáil na príomhfhocail ón bhfoclóir ón modúl seo leis na míniúcháin chearta:

Lorg digiteach: an rian a fhágaimid i ndiaidh ár ngníomhaíochtaí ar líne

Cáil ar líne: an chaoi a bhféachann daoine orainn bunaithe ar ár n-iompar ar líne

Iompar cuí ar líne: bheith measúil, cineálta agus béasach inár n-idirghníomhaíochtaí go léir

Gníomh le feiceáil ar líne: gníomhaíocht ar líne atá infheicthe do gach duine, mar shampla; postáil, íomhá nó físeán na meán sóisialta

Gníomhaíocht ar líne nach bhfuil chomh feiceálach: sonraí bailithe fút ó shuíomh gréasáin ar thug tú cuairt air

Sonraí suímh: faisnéis arna tógáil ó ghléas úsáideora lena léirítear suíomh tíreolaíocht an ghléis sin, lena n-áirítear sonraí GPS nó sonraí faoi cheangal le wífi áitiúil

Príobháideachas: mé féin a chosaint ar líne

Poiblí: comhroinnt le gach duine lena n-áirítear strainséirí

Gránna: cruálach nó mailíseach

Ábhar Díobhálach: pictiúir, físeáin, nó focail a d'fhéadfaimis teacht orthu ar líne agus mothaímid eagla, suaite nó trí chéile mar thoradh.

Iompar míchuí ar líne: iompar mí-oiriúnach, drochbhéasach nó gránna

GNÍOMH

Smaoinigh ar phointe 'aha' sa mhodúl seo.

Céard é an t-aon rud a athrófa maidir le d'iompar ar líne chun a chinntiú go gcosnaíonn tú do cháil ar líne?

Céim 2

TOBSMAOINTEOIREACHT

Conas is féidir linn cáil dhearfach ar líne a chruthú?

Leideanna

Céard é an cineál ábhair atá á chruthú agus á chomhroinnt agam?

Cé hiad na daoine a roghnaím le comhroinnt leo ar líne?

An bhfuil mo chuntas ar fáil go poiblí nó go príobháideach?

An smaoiním ar mo ghníomhartha ar líne agus an chaoi a d'fhéadfadh daoine eile a mhothú ina dtaobh?

An smaoiním má tá rud éigin fíor nó cruinn sula bpostálaim nó comhroinnim rud éigin atá mearscaipthe?

An léirim cineáltas i m'idirghníomhaíochtaí ar líne?

An iarraim cead roimh fhaisnéis phearsanta, íomhánna nó físeáin faoi dhuine éigin a chomhroinnt?

OB AIR GHRÚPA BHIG

Cruthaigh liosta de leideanna chun lorg digiteach dearfach a chruthú. Is féidir é a chur i láthair i scríbhinn nó go físiúil, trí ghrafaic a úsáid.

Nóta: Spreag na daltaí dul ar ais agus féachaint ar na príomhleideanna a luaitear san fhíseán buntreorach ar an modúl. Iarr orthu póstaer, grafaic eolais, físeán nó amhrán a chruthú de na príomhleideanna chun lorg digiteach dearfach a chruthú.

Céim 3

COMHROINN

Comhroinn agus taispeáin an obair a cruthaíodh.

GNÍOMHAÍOCHT LE TABHAIRT ABHAILE

Obair Bhaile

Scaip Bileog Eolais Webwise 3 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí ina bhfuil gníomhaíocht do do dhaltaí agus do thuismitheoirí/chaomhnóirí le comhlánú le chéile mar aon le hachóimre ar phríomhphointí an mhodúil.

Lorg Digiteach Dearfach a Fhorbairt

Léigh trí na gníomhaíochtaí seo a leanas agus roghnaigh an bhféadfadh tionchar dearfach nó diúltach a bheith acu ar do lorg digiteach:

SMAOINIGH AR AN MÉID SEO A LEANAS I DTACA LE GACH GNÍOMH

- * An dóigh leat go mbeidh tionchar dearfach nó diúltach aige sin ar a lorg digiteach?
- * Cén tionchar a d'fhéadfadh a bheith ann anois agus amach anseo?
- * Cén chaoi a d'fhéadfaidís iompar éagsúil a dhéanamh sa chás sin chun tionchar dearfach a bheith ar a lorg digiteach?

Cás 1

Tá mo chuntais socraithe go poiblí mar ba mhaith liom bualadh le cairde nua.

.....

.....

.....

.....

Cás 2

Fuair mé drochmharc i mo scrúdú matamaitice. Is fuath liom an mhatamaitic agus mar sin, bheartaigh mé ar ghrianghraf de mo thorthaí a phostáil chun gáire a bhaint as mo chairde.

.....

.....

.....

Cás 3

D'iarr mo chara orm pasfhocal mo ghutháin a chomhroinnt leo, ach d'inis mé dóibh nach féidir liom.

.....

.....

.....

.....

Cás 4

Bhuaigh duine do mo chairde comórtas rince Gaelach agus chuir mé nóta tráchta ar a bpostáil chun comhghairdeas a ghabháil leo.

.....

.....

.....

.....

Cás 5

Comhroinnim mo shuíomh le mo thuismitheoirí trí aip ionas go mbeadh a fhios acu cá bhfuil mé an t-am ar fad.

.....

.....

.....

.....

Cás 6

Oibrím i mo shiopa áitiúil ag an deireadh seachtaine, tá mo bhas thar a bheith cantalach. Comhroinn mé pictiúr nach raibh rómholtach dóibh ar mo chuntas sóisialta ag gearán fúthu le mo chairde.

.....

.....

.....

.....

Cás 7

Bhí troid agam le mo chara, mar sin bheartaigh mé gabháil scáileáin a ghlacadh de thrácht ghránna a sheol siad chugam agus é a sheoladh chuig comhrá ár ngrúpa cairde níos leithne.

.....

.....

.....

.....

Cásanna Cáile ar Líne

Léigh trí na cásanna agus dathaigh an emoji a léiríonn cibé acu an bhféadfadh tionchar dearfach nó diúltach a bheith ag an ngníomh seo ar a n-aitheantas ar líne, agus tabhair míniúchán.

Cás 1

Tugann Sarah faoi deara nuair a phostálann sí grianghraif atá níos dána nó nuálaí, faigheann a phostálacha níos mó 'is maith liom'. Is mian léi tuilleadh 'is mian liom' agus leantóirí a fháil, mar sin leanann sí léi ag postáil grianghraif dá leithéid.

.....

.....

.....

.....

Cás 2

I ndiaidh dó thionscadal scoile faoin athrú aeráide a chur i gcrích, ba mhian le Colm tuilleadh a dhéanamh don chomhshaoil. Thosaigh sé ag leanúint grúpa comhshaoil áitiúil ar líne agus tosaíonn sé ag comhroinnt a gcomhairle agus a dteachtaireachtaí lena leantóirí chun feasacht a tharraing air.

.....

.....

.....

.....

Cás 3

Phostáil Casey, cara le Eva, físeán dá bhfoireann ag bua cluiche ceannais scoile an chontae, postálann Eva teachtaireacht faoin bhfíseán chun comhghairdeas a ghabháil leo.

.....

.....

.....

.....

Cás 4

Tá Mark in éad Kai – dalta nua sa rang atá níos fearr ná é ag an bpeil. Socraíonn Mark próifíl bhréagach de Kai, ag postáil grianghraif ghránna chun bheith ag spochadh as.

.....

.....

.....

.....

Cás 5

Is breá le Aontoni an chluichíocht agus tugann sé faoi deara go bhfuil a chara James ag streachailt le leibhéal deacair. In ionad neamhaird a thabhairt dó ag iarraidh coinneáil leis na daoine eile, tugann sé comhairle do James agus geallann sé go bhfanfaidh sé leis sa chluiche.

.....

.....

.....

.....

Cás 6

Éiríonn Keisha cráite nuair a fheiceann sí físeán ina gcáinte a hamhránaí is fearr. Easaontaíonn sí leis an bpostáil mar sin bheartaíonn sí ar fhreagra a chur thíos ina dtugann sí ainm garbh ar an bpostálaí.

.....

.....

.....

.....

Achoimre ar an Modúl maidir le Do Lorg Digiteach

Inniu, d'fhoghlaimíomar an tábhacht a bhaineann le láithreach, le haitheantas agus le cáil shláintiúil ar líne a chruthú agus a choinneáil a shainiú.

Cad is lorg digiteach ann?

Cruthaítear loirg dhigiteacha ag gníomhaíochtaí infheicthe m.sh., postálacha na meán sóisialta, grianghraif, íomhánna, teachtaireachtaí, nuair a dhéantar seiceáil isteach agus gníomhaíochtaí nach bhfuil chomh infheicthe sin m.sh., suíomhanna gréasáin ar a tugadh cuairt, sonraí suímh, faisnéis phearsanta a chur isteach ar fhoirmeacha, clárú le haghaidh aipeanna. Cruthaíonn gach cliceáil, comhroinnt, trácht agus postáil a dhéanaimid ar líne taifead digiteach nach féidir a scríosadh.

Na Leideanna is Fearr chun do Lorg Digiteach a Bhainistiú

Smaoinigh Sula bPostálann Tú

Bí rognach leis an méid a roinneann tú. Fiafraigh díot féin an rud é ar mhaith leat go bhfeicfeadh do mhúinteoirí, d'fhostóirí amach anseo nó do theaghlach é?

Athbheithnigh Socruithe Príobháideachais

Seiceáil go rialta na socruithe príobháideachais ar na meáin shóisialta, ar aipeanna agus ar aon chuntais ar líne. Cuir teorainn le cé a fhéadfaidh do chuid faisnéise a fheiceáil.

Cuardaigh d'ainm ar líne chun a fheiceáil cén faisnéis atá le feiceáil go poiblí

Cabhróidh sé seo leat do lorg digiteach a thuiscint ó pheirspictíocht duine lasmuigh.

Bain úsáid as Pasfhocail Láidre agus Nuashonraigh Iad go Rialta

Cosain do chuntais le pasfhocail uathúla, láidre. Seachain eolas atá furasta a thomhas amhail breithlaethanta nó focail shimplí.

Seachain Ró-roinnt Faisnéise Pearsanta

Ná cuir faisnéis íogair ar líne, amhail do sheoladh, d'uimhir theileafóin nó do shuíomh. D'fhéadfadh sé seo tú a nochtadh do rioscaí amhail goid aitheantais nó teagmháil nach dteastaíonn uait.

Déan do Mhachnamh go Cúramach Sula ndéanann tú faisnéis/íomhánna daoine eile a Chlibeáil nó a Roinnt

Bí tuisceanach sula ndéanann tú cairde nó teaghlach a chlibeáil i bpostálacha, mar is cuid dá lorg digiteach a bpríobháideachas freisin.

Bí Dearfach i gCónaí

Tá go leor bealaí ann chun lorg digiteach dearfach a chruthú, trí phostálacha a roinnt faoi chúiseanna tábhachtacha, spéiseanna, caithimh aimsire agus eispéiris.

Achoimre ar an Modúl maidir le Do Lorg Digiteach

Gníomhaíocht d'Obair Bhaile

I gcomhar le tuismitheoir/caomhnóir, léigh na leideanna maidir le do lorg digiteach a bhainistiú agus freagair na ceistanna seo a leanas chun comhaontú lorg digiteach do theaghlaigh a chruthú:

* Cén cineál rudaí is maith leat a roinnt ar líne?

.....
.....

* Cén socrú príobháideachais a úsáidim ar na haipeanna/na hardáin is fearr liom?

.....
.....

! Cuimhnigh a sheiceáil freisin cad iad na ceadanna atá á n-úsáid ag aip m.sh. rochtain ar shuíomh, ceamara, micreafóin, grianghraif, físeán srl. Is féidir é seo a aimsiú de ghnáth i Socrúithe do ghléis faoi Phríobháideachas agus Slándáil.

* Cén fhaisnéis atá ceart a roinnt ar líne?

.....
.....

* Cén fhaisnéis nach bhfuil ceart a roinnt ar líne?

.....
.....

* Sula roinneann tú grianghraif/físeáin/postálacha faoi dhaoine eile... cad a dhéanfaidh tú?

.....
.....

! Cuimhnigh: Is féidir aon rud a thaispeántar ar scáileán a chóipeáil agus a roinnt beag beann ar ghnéithe príobháideachais na seirbhísí atá in úsáid acu.

Comhaontú Teaghlaigh um Shábháilteacht Ar Líne: Bain úsáid as teimpléad Chomhaontú Teaghlaigh Webwise (ar fáil anseo): webwise.ie/guides-parents/ chun rialacha a chomhaontú maidir le húsáid an Idirlín agus na teicneolaíochta sa bhaile.

Bíodh an Comhrá Agat

Leis an oiread sin faisnéise atá ar fáil ar líne, d'fhéadfadh sé a bheith deacair an méid atá fíor nó bréagach a aithint. Seo roinnt acmhainní tábhachtacha agus comhairle thábhachtach do thuismitheoirí/caomhnóirí:

Céard is Faisnéis Bhréagach ann?
webwise.ie/parents/false-information-advice-for-parents/

Bí Críonna maidir leis na Meáin:
bemediasmart.ie/tips/

Céard is Chat GPT ann?
webwise.ie/parents/explainers/explained-what-is-chatgpt/

MODÚL A CEATHAIR

Ceangal agus Cumarsáid ar Líne

Cuspóir

Sa mhodúl seo, déanfar iniúchadh ar dheiseanna agus dúshláin an idirlín agus na meán sóisialta chun ceangal agus cumarsáid a dhéanamh le cairde agus le daoine eile. Forbróidh daltaí straitéisí chun cairdeas ar líne a láimhseáil ar bhealach sábháilte agus measúil.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Machnamh a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshláin a chuirtear ar fáil sna meáin shóisialta maidir le ceangal agus le cumarsáid.

Tuiscint a fháil ar an tionchar a bhaineann le faisnéis phearsanta daoine eile a roinnt gan a dtoiliú.

A thaispeáint conas cumarsáid shábháilte agus mheasúil a úsáid ar líne.

Nasc leis an gcuraclam folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach: Measúnú a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshláin a bhaineann le húsáid na teicneolaíochta digití agus machnamh a dhéanamh ar ról agus tionchar na meán agus an phobail cultúir ina saol.

Straitéisí a ghlacadh chun úsáid shábháilte, eiticíúil agus fhreagrach teicneolaíochtaí digiteacha a chur chun cinn, lena n-aithneofar freagracht phearsanta agus phobail maidir le timpeallacht dhigiteach dhearfach, mheasúil agus níos sábháilte a chothú agus tuiscint a fháil ar bhealaí sábháilte chun iompraíochtaí nó ábhar míchuí nó díobháilach a thuairisciú.

Snáithe: Oideachas mothúchánach agus caidrimh - OSPS

Aonad Snáithe: Caidrimh:

Déan measúnú ar phróimhghnéithe caidreamh sláintiúil, amhail toiliú, cumarsáid éifeachtach, cóimheas agus iontaoibh, an tábhacht a bhaineann le caidrimh shláintiúla don fholláine a thuiscint.

Clár Bí Slán: Topaic 2 Cairdeas agus Bulaíocht.

Naisc thraschuraclaim

Ábhar: Snáithe

Béarla: Teanga Bhéil

Aonad Snáithe: Iarratais, ceisteanna agus idirghníomhaíochtaí:

Cuir riachtanais phearsanta, tuairimí agus sainroghanna in iúl, a ndearcadh a mhíniú agus a chosaint.

Ábhar: Béarla

Snáithe: Scríbhneoireacht

Aonad Snáithe: Rannpháirtíocht:

Úsáid an scríbhneoireacht mar uirlis chun smaoineamh a shoiléiriú agus a leagan amach agus chun indibhidiúlacht a chur in iúl.

Modheolaíochtaí

Plé

Grúpobair

Smaoinigh-Péireáil-Roinn

Scéalaíocht

Gníomhaíocht Sórtála

Rólimirt

Anailís ar Fhíseán

Acmhainní atá ag teastáil

Bileoga páipéir A2

Marcóirí, pinn agus páipéar

Bileog Ghníomhaíochta 4.1

Fadhb Ghrianghraif Tay

Bileog Ghníomhaíochta 4.2

Príomhleideanna chun Cumarsáid Shábháilte agus Mheasúil a Chleachtadh

Bileog Eolais Webwise 4 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí

Modúl a Ceathair: Liosta Stóir Focal maidir le Ceangal agus Cumarsáid ar Líne

Focal	Sainmhíniú	
Meas	Ag caitheamh le daoine eile nó ag smaoineamh fúthu agus cineáltas agus tuiscint á dtabhairt dá bhfolláine, agus meas á léiriú ar a gcuid smaointe, mothúchán, agus ceart, agus a ndifríochtaí á n-aithint.	
Imeaglú	Eagla nó bagairtí a úsáid chun eagla nó míshuaimhneas a chur ar dhuine eile nó chun go mothaíonn sé/sí gan chumhacht. D'fhéadfadh gné fhisiceach nó mhothúcháinach a bheith ag baint leis.	
Eisiamh	Duine a fhágáil i leataobh nó gan cead a thabhairt do dhuine páirt a ghlacadh i rud éigin.	
Ciapadh	Aon chineál iompair gan iarraidh, bíodh sé trí fhocail nó trí ghníomhartha, a chuireann míshuaimhneas, dobrón, eagla, nó crá ar dhuine nuair nach bhfuil sé sin ag teastáil uaidh/uaithi.	
Toiliú	Nuair a thugann duine cead soiléir agus neamhshrianta do dhuine eile rud éigin a dhéanamh. Ciallaíonn sé sin go dtoilíonn sé/sí gan bhrú ná iallach air/uiirthi.	
Teorainneacha	Na rialacha nó teorainneacha pearsanta a leagann duine síos chun spás, príobháideachas, corp, agus mothúcháin dá c(h)uid a chosaint. Bíonn teorainneacha ina gcuidiú le daoine eile le bheith eolach ar na nithe a chuidíonn leat brath sábháilte agus go bhfuil meas ort, amhail nuair nach dteastaíonn tadhall, magadh, nó ceisteanna áirithe uait.	
Comhbhá	An cumas tuiscint a bheith agat ar conas atá duine eile ag mothú agus chun tú féin a shamhlú sna cúinsí ina bhfuil sé/sí.	

Nóta don Mhúinteoir

Bíodh a fhios agat go ndeirtear sa sainmhíniú nua ar Bhulaíocht ó **Nósanna Imeachta Bí Cineálta chun Iompar Bulaíochta a Chosc agus Aghaidh a thabhairt air, do Bhunscoileanna agus d'Iar-bhunscoileanna, Meitheamh 2024**, gurb é *'Bulaíocht iompar spriocdhírthe, ar líne nó as líne, a dhéanann dochar. D'fhéadfadh an dochar a dhéantar a bheith fisiciúil, sóisialta agus/ nó mothúchánach. Déantar iompar bulaíochta arís agus arís eile le himeacht ama agus bíonn míchothromaíocht chumhachta i gcaidrimh idir beirt nó grúpaí daoine sa tsochaí i gceist leis.'*

Gníomhaíochtaí ar Líne a Phlé i gCásanna

Tabhair do d'aire nár dearadh roinnt cásanna ar a ndéantar plé sa chlár seo le bheith ina freagra ceart nó ina freagra mícheart doshéanta. Beidh éagsúlacht ó dhalta go dalta i dtaca le húsáid na meán digiteach agus na teicneolaíochta agus beidh rialacha éagsúla i bhfeidhm ag teachlaigh. Tá sé tábhachtach go ndírítear ar ghníomhaíochtaí ar líne, seachas seirbhísí ar líne ar leith, sa phlé. Déan iarracht an plé a dhíriú ar na riachtanais lena spreagtar úsáid idirlín na ndaltaí seachas na huirlisí a úsáideann siad chun na spriocanna sin a bhaint amach.

Ba chóir dóthain ama a thabhairt chun na freagraí a chíoradh agus an chaoi a mbíonn do dhaltaí ag idirghníomhú leis an timpeallacht ar líne a phlé.

Sraith Straitéisí Folláine NCCA

Tá Sraith Straitéisí Curaclaim Bunscoile forbartha ag an gComhairle Náisiúnta Curaclaim agus Measúnachta (NCCA) chun tacú le múinteoirí agus iad ag obair leis an gcuraclam.

Áirítear leis seo Sraith Straitéisí Folláine chun tacaíocht phraiticiúil a sholáthar do mhúinteoirí atá ag obair leis an tsonraíocht Folláine.

Tugtar isteach le Modúl 4 coincheap an toilithe maidir le faisnéis phearsanta, lena n-áirítear grianghraif nó físeáin, fúthu féin nó faoi dhaoine eile a roinnt ar líne. Tugann an Sraith Straitéisí Folláine treoir bhreise maidir le cuir chuige le breithniú agus toiliú á mhúineadh. Is féidir rochtain a fháil ar an treoir seo maidir le teagasc faoi thoiliú anseo:

curriculumonline.ie/getmedia/4cc5806e-5479-4110-bd65-c0fb302d92b9/Consent.pdf

Leanúint leis an Modúl le M'fhéinín agus an Domhan Níos Leithne

Déantar iniúchadh breise ar an ábhar maidir le comhroinnt grianghraf freagrach agus cumarsáid mheasúil ar líne i **gCeacht 4 - Crochadh Thú** agus i **gCeacht 5 - #UptoUs** d'acmhainn 5ú agus 6ú ranga M'fhéinín agus an Domhan Leithne atá ar fáil anseo: webwise.ie/myselfie-wider-world/.

Buntáistí agus dúshláin a bhaineann le cumarsáid ar líne

Céim 1

PLÉ

Cén chaoi a mbíonn tú i dteagmháil le do theaghlach agus le do chairde?

An bhfuil éagsúlacht ann idir an chaoi a raibh do thuismitheoirí agus do sheantuismitheoirí i dteagmháil nuair a bhí siad ar chomhaois leat?

Cén t-athrú atá ann?

Céim 2

GNÍOMHAÍOCHT

Ceangal agus cumarsáid ar líne

Grúpobair: Socraigh na leanaí i ngrúpaí measctha de réir cumais agus iarr ar gach grúpa taifeadóir, láithreoir, éascaitheoir agus maor ama a shannadh.

Déanfaidh leathchuid de na grúpaí machnamh ar 'dhúshláin' agus déanfaidh an chuid eile machnamh ar 'bhuntáistí' a bhaineann le cumarsáid a dhéanamh ar líne agus taifeadfaidh siad é sin ar bhileog páipéir A2.

Socrófar amadóir go ceann 5 nóiméad ar an gclár bán dóibh chun an ghníomhaíocht a chur i gcrích.

Tabharfaidh gach láithreoir aiseolas don rang ar fad agus cuirfear na bileoga ar chlár taispeána.

Gníomhaíocht: Ráitis Buntáiste nó Dúshláin

Tá buntáistí agus dúshláin ag baint le ceangal agus cumarsáid ar líne.

Taispeáin ráitis agus iarr ar na daltaí a chinneadh an buntáiste nó dúshlán atá i gceist le cumarsáid a dhéanamh ar líne.

Ráitis: Léigh na ráitis seo a leanas agus socraigh an bhfuil gach gníomh ina bhuntáiste nó ina dhúshlán maidir le cumarsáid a dhéanamh ar líne.

Bheith i dteagmháil le mo sheanmháthair ag a bhfuil cónaí uirthi sa Bhrasaíl

An méid cairde ar líne agus is féidir a bheith agam

Ag foghlaim na Spáinnise labhartha sula dtéim ann ar mo shaoire

Go leor tionchair a leanúint

Grianghraif díom agus de mo chairde nuair a bhíomar ag an bpáirc a chomhroinnt

Taighde a dhéanamh do mo thionscadal scoile

Ní thuigim na téarmaí lena gcomhaontaím nuair a thugaim cuairt ar shuíomhanna gréasáin

Ábhar a chruthú agus a uaslódáil ar m'ardáin shóisialta sa tsúil go bhfaighidh mé go leor leantóirí

Nótaí tráchta a chur ar gach rud a phostálann mo theagmhálaithe

Neamhaird a thabhairt ar thráchtanna a rinneadh fúm ó imreoirí eile nuair atá mo chluiche is fearr á imirt agam

Baintear m'aird go héasca mar chaithim an-chuid ama ag féachaint ar fhíseáin ar líne

I gcónaí ag tabhairt freagra do theachtaireachtaí chomh tapa agus is féidir liom mar bhím buartha mura ndéanaim go gcreidfidh mo chairde go bhfuil mé ag tabhairt neamhaird dóibh

Ag labhairt le strainséirí ar chluichí ar líne gan ach an t-ainm úsáideora acu ar eolas agam

Céim 3

MACHNAMH

Cuimhnigh ar an tábhacht a bhaineann le bheith measúil, cineálta, béasach agus oiriúnach ar líne - na rudaí faoinar fhoghlaimíomar sa mhodúl roimhe. Cuireann ár n-idirghníomhaíochtaí agus ár gcumarsáid ar líne go léir lenár lorg digiteach. Cuir an cheist orm féin i gcónaí an ndéarfainn na rudaí céanna san fhíorshaol is a deirim ar líne!

Toiliú agus faisnéis phearsanta a roinnt

Céim 1

SEINN AN FÍSEÁN

Maidir le ceangal agus cumarsáid le cairde ar líne agus plé a dhéanamh ar an ábhar maidir le faisnéis phearsanta a roinnt ar líne.

TABHAIR ISTEACH AGUS MÍNIGH

Coincheap an toilithe: is ionann toiliú agus cead a thabhairt do dhuine éigin rud éigin a dhéanamh. Ciallaíonn sé meas a bheith agat ar theorainneacha daoine eile chomh maith. Is ceart an duine iad teorainneacha chun an méid atá compordach dóibh a roghnú.

Cén uair is gá duit toiliú a lorg ó thuismitheoir/cara/múinteoir?

.....

Cén chuma atá ar lorg cead ar líne?

.....

Conas a chinneann tú faoin méid atá le comhroinnt ar líne?

.....

Cén chaoi a mhothófá má chomhroinn duine éigin rud éigin fút ar líne gan do chead nó do thoiliú a lorg ar an gcéad dul síos?

.....

! Meabhrúchán

Is ionann toiliú agus cead a lorg agus cead a thabhairt.

Céim 2

LÉIGH

Fadhb Ghrianghraif Tay le daltaí.

SMAOINIGH-PÉIREÁIL-ROINN:

Pléann na daltaí agus socraíonn siad ar cad ba chóir do Tay a dhéanamh ina dhiaidh sin.

Tá leagan Bileog Gníomhaíochta d'fhadhb Tay san áireamh do dhaltaí ar mhaith leo an scéal a léamh ar pháipéar.

Cad ba chóir do Tay a dhéanamh anois?

ROGHA 1

Beartaíonn Tay nach mian léi an ghrianghraf a bhaint. Tá cuma gleoite uirthi sa ghrianghraf, agus léirítear í sa ghrianghraf lena cairde go léir agus an chraic acu. Ní raibh ann ach magadh, agus ní mór do Alex é a chur di!

Toradh

Ní thugann Tay aird ar mhothúchán Alex agus beartaíonn sí go bhfuil a gnaoi níos tábhachtaí ná mothúcháin Alex. Ó shin, rinne roinnt daoine nóta tráchta ar chuma Alex sa ghrianghraf agus taitníonn na nótaí tráchta le Tay. Tá Tay sásta Alex a chur as agus an baol í a chailleadh mar chara trí mheán an grianghraf a choimeád suas.

.....

ROGHA 2

Seolann Tay teachtaireacht chuig Alex chun leithscéal a ghabháil agus deir sí nach raibh sé ar intinn aici Alex a náiriú. Freagraíonn Alex agus míníonn sí do Tay an fáth go bhfuil sí suaite.

Toradh

De thoradh a bheith ag labhairt le Alex, anois tuigeann Tay an chaoi a bhfuil Alex ag mothú agus is féidir léi a dearcadh faoin ngrianghraf a chur san áireamh. Iarrann Alex uirthi an grianghraf a bhaint agus aontaíonn Tay, gabhann sí a leithscéal agus cuireann sí in iúl do Alex go seiceálfaidh sí roimh phostáil amach anseo.

.....

ROGHA 3

Beartaíonn Tay gabháil scáileáin a ghlacadh de theachtaireachtaí Alex agus cuireann sí suirbhé ina aice leo ag iarraidh ar dhaoine má aontaíonn siad gur chóir dí an grianghraf a bhaint.

Toradh

Trí theachtaireachtaí príobháideacha a chomhroinnt, níl meas ag Tay ar a cairdeas le Jordan agus le Alex agus níl meas aici ar a bpríobháideachas. Cuirfidh sé sin le náire Alex chomh maith agus goilleadh a mothúcháin. Cuirfidh sé le cáil dhiúltach ar líne chomh maith do Tay i measc a cairde agus na ndaoine eile sa rang léi.

.....

Toiliú agus faisnéis phearsanta a roinnt

Céim 3

GNÍOMHAÍOCHT MHACHNAIMH

Toiliú agus comhroinnt faisnéise pearsanta ar líne

Grúpobair

Roinn an rang ina dhá ghrúpa.

Iarr ar ghrúpa 1 teachtaireacht shamplach a scríobh ar an gcaoi chun cead ó chairde a sheiceáil sula gcomhroinntear grianghraif/físeáin ar líne.

Iarr ar ghrúpa 2 freagraí samplacha a scríobh i dtaca leis an gcaoi chun níl a rá nó chun toiliú le comhroinnt a dhiúltú.

Rólimirt i mBeirteanna

Iarrann dalta amháin cead, agus ní thugann dalta eile toiliú.

Plé Mhachnaimh: Úsáid na ceisteanna seo a leanas chun cabhrú le machnamh a spreagadh maidir le toiliú i dtaca le comhroinnt íomhánna:

Ar tharla sé riamh duit gur phostáil duine éigin grianghraif duit nár thaitin leat?

Cén chaoi ar mhothaigh tú ina thaobh, agus céard a rinne tú ina thaobh?

Cén tábhacht a bhaineann le cead a lorg roimh ghrianghraif do dhaoine eile a chomhroinnt ar líne?

Céard a tharlódh mura ndéanann tú?

Nóta don Mhúinteoir

Sna cásanna seo, bíonn ar dhaltaí aghaidh a thabhairt ar fhreagraí sábháilte/neamhsábháilte agus freagraí báúla/neamhbháúla araon agus foghlaimoidh siad gurb iad na freagraí is fearr go minic ná cabhair a lorg ó dhaoine fásta iontaofa, seasamh an fód in aghaidh bulaithe ar bhealach sábháilte, agus iad féin a tharraingt amach as cásanna díobhálacha nuair is gá.

Sábháilte agus measúil cumarsáid ar líne

Céim 1

Sa ghníomhaíocht seo, caitheadh na daltaí cinneadh a dhéanamh faoin toradh agus iad ag iniúchadh cás ar líne sa saol fíor. Is é an cuspóir cabhrú leo bealaí sábháilte, báúla agus éifeachtacha a fhorbairt chun freagairt. Beidh torthaí difriúla mar thoradh ar gach rogha a dhéanann siad, ag múineadh dóibh iarmhairtí gníomhartha dearfacha agus diúltacha araon.

Cás 1

Teachtaireacht ghránna a fháil

Tá tú i mbun comhrá le cara ar líne, agus go tobann, faigheann tú teachtaireacht ghránna ó dhuine ar a bhfuil aithne agat. Conas a fhreagraíonn tú?

Roghanna

ROGHA 1

Tabhair neamhaird den teachtaireacht agus déan dada.

Toradh

Leanann an té ar aghaidh le teachtaireachtaí gránna a sheoladh agus tosaíonn tú ag mothú níos suaite agus níos inníche. Ní thagann deireadh leis an mbulaíocht trí neamhaird a thabhairt don fhadhb.

ROGHA 2

Freagair le teachtaireacht atá chomh gránna nó chomh díobhálach céanna.

Toradh

Éiríonn an comhrá ina throid, agus deirtear tuilleadh rudaí diúltacha. Éiríonn an cás níos measa, agus éiríonn an bheirt agaibh suaite.

ROGHA 3

Inis do dhuine fásta iontaofa faoin teachtaireacht agus cuir bac ar an seoltóir.

Toradh

Cabhraíonn an duine fásta leat an cás a bhainistiú go sábháilte. Cuireann tú bac leis an seoltóir, lena gcoisctear tuilleadh teachtaireachtaí, agus téitear i ngleic leis an bhfadhb ar bhealach sláintiúil.

CÁS 2

Teachtaireacht Bhulaíochta a Fháil i gComhrá Grúpa do Chluiche

Agus tú ag imirt do chluiche is fearr leat ar líne, i do chomhrá grúpa d'imreoirí, tosaíonn duine de do chomhimreoirí ag spriocdhíriú ar dhuine éigin eile ar an bhfoireann, ag seoladh teachtaireachtaí gránna agus mailíseacha. Mothaíonn tú míchompordach agus níl tú cinnte céard ba cheart a dhéanamh.

Roghanna

ROGHA 1

Tabhair neamhaird don bhulaíocht agus abair faic.

Toradh

Leanann an bhulaíocht ar aghaidh agus mothaíonn an duine atá á spriocdhíriú níos scoite fós. D'fhéadfadh do thost a thuiscint mar ghlacadh leis an mbulaíocht.

ROGHA 2

Seol teachtaireacht chuig an duine atá á spriocdhíriú ag an mbulaíocht agus inis leis an mbulaí deireadh a chur leis.

Toradh

Seasann tú an fód don duine, agus d'fhéadfadh daoine eile sa ghrúpa tú a leanúint. D'fhéadfadh an bulaí deireadh a chur leis má fheiceann siad nach dtacaítear lena n-iompar ag an ngrúpa.

ROGHA 3

Fág an cluiche agus comhrá grúpa na foirne gan faic a rá.

Toradh

Seachnaíonn tú an cás míchompordach, ach leanann an bhulaíocht ar aghaidh. Cé go bhfuil tú féin á chosaint, tá bulaíocht á déanamh fós ar an duine sa chomhrá gan aon tacaíocht.

ROGHA 4

Tuairiscigh an bhulaíocht le duine fásta nó le modhnóir an ardáin.

Toradh

Tugtar aghaidh don bhulaí, agus d'fhéadfadh an comhrá grúpa a dhúnadh nó monatóireacht a dhéanamh air. Is féidir cosc a chur ar an mbulaíocht amach anseo agus is féidir gach duine atá páirteach a chosaint trí mheán tuairiscithe.

Machnamh

Céard a d'fhoghlaim tú faoin gcaoi chun bheith sábháilte agus chun meas a léiriú nuair atá tú i mbun cumarsáide ar líne?

Cumarsáid shábháilte agus mheasúil ar líne

Céim 2

MÍNIGH

Tá sé ríthábhachtach cumarsáid shábháilte agus mheasúil a dhéanamh ar líne agus tá sé tábhachtach straitéisí a bheith againn chun tacú linn sa spás sin.

Léigh na Príomhleideanna chun Cumarsáid Shábháilte agus Mheasúil a Chleachtadh.

Tá leagan bileog gníomhaíochta de na leideanna is fearr seo ar fáil le priontáil do dhaltaí ar fearr leo léamh ar pháipéar.

MACHNAMH AGUS GNÍOMHAÍOCHT

Machnamh

Agus muid ar líne uaireanta, déanaimid dearmad go bhfuil fíordhuine ar an taobh eile den scáileán. D'fhéadfadh tionchar dearfach nó diúltach a bheith ag na focail a roghnaímid. Ba mhian linn caitheamh le gach duine ar bhealach lena mbeimid sásta go gcaithfear linn.

Gníomh

Ainmnigh rud amháin a dhéanfaidh tú as seo amach chun a chinntiú go mbíonn idirghníomhaíochtaí dearfacha agus measúla agat ar líne.

GNÍOMHAÍOCHT LE TABHAIRT ABHAILE

Obair Bhaile

Scaip Bileog Eolais Webwise 4 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí ina bhfuil gníomhaíocht do do dhaltaí agus do thuismitheoirí/chaomhnóirí le comhlánú le chéile mar aon le hachóimre ar phríomhphointí an mhodúil.

Fadhb Ghrianghraif Tay

Bhí Tay ar bís. Ba é an lá deireanach den scoil roimh laethanta saoire an tsamhraidh é, agus bheadh cóisir thar oíche ag duine den ghrúpa, Alex, an oíche sin. Bhí gach duine ina ngrúpa ag teacht, agus bhí pizza, scannáin agus neart cluichí beartaithe acu.

De réir mar a chuaigh an oíche ar aghaidh, thóg Tay neart grianghraf - féiníní grúpa, staideanna greannmhara, srl. Bhí na grianghraif iontach, agus bhí Tay thar a bheith sásta leo.

An lá dár gcionn nuair a chuaigh gach duine abhaile chaith Tay tamall ag scrollú trí na grianghraif ar an bhfón. Gan smaoineamh air, shocraigh Tay cuid de na cinn is fearr a phostáil ar a leathanach na meán sóisialta. Roghnaigh sí na cinn is greannmhara agus phostáil sí iad leis an gceannteideal "Is ór iad seo!".

Níos déanaí an tráthnóna sin, bhuail fón Tay. Teachtaireacht ó Jordan a bhí ann: "A Tay, an ndearna tú na grianghraif sin ón oíche aréir a phostáil?"

"Rinne!" a d'fhreagair Tay.

Níor fhreagair Jordan ar feadh cúpla nóiméad, rud a chuir beagán inní ar Tay. Faoi dheireadh, tháinig teachtaireacht nua aníos. "Níl cuid de na grianghraif chomh greannmhara sin do gach duine." Tá Alex an-trína chéile faoi cheann acu."

Thit croí Tay. D'oscail sí an aip go tapaigh agus d'fhéach sí ar na grianghraif arís. Go tobann, chonaic Tay cad a bhí á rá ag Jordan. I gceann de na pictiúir, bhí smear mór anlann pizza ar aghaidh Alex agus bhí cuma an-náireach air.

Rinneadh staic de Tay. Ní raibh sí ag iarraidh aon duine a ghortú, ach bhí an pictiúr sách greannmhara... nach raibh?

Bhí méara Tay ag crochadh thar a fón. D'fhéadfadh sí é a bhaint, ach chuir rud éigin faoi leisce ar Tay. Bhí sé feicthe ag gach duine cheana féin—bhraith sé anois go mbeadh sí ag admháil go raibh rud éigin mícheart déanta aici trína bhaint. Nach raibh ann ach magadh? Thairis sin, níor iarr Alex go díreach ar Tay é a bhaint.

Sheol Jordan teachtaireacht eile: "An bhfuil tú á bhaint?"

Ach ní raibh Tay chomh cinnte a thuilleadh. Bhraith sí cráite - nach raibh Alex ag dul thar fóir? Ní raibh ann ach pictiúr.

Cad ba chóir do Tay a dhéanamh anois?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Príomhleideanna chun Cumarsáid Shábháilte agus Mheasúil a Úsáid

Smaoinigh Sula bPostálann Tú

Seiceáil ar an gcéad dul síos agus smaoinigh sula gcomhroinneann tú íomhá/fuaim/físeáin de dhuine éigin.

Bí Cineálta Ar Líne

Bain úsáid as comhbhá agus cineáltas.

Úsáid Focail Dheasa

Seachain teanga mhailíseach a úsáid.

Déan an Rud Ceart

Ná mothaigh brú chun bheith ag tabhairt faoi na rudaí céanna is atá daoine eile, go háirithe nuair nach mothaíonn tú compordach á dhéanamh.

Bíodh Meas agat ar Dhaoine eile

Bíodh meas agat ar thuairimí agus ar theorainneacha daoine eile.

Coinnigh do chuid Faisnéise Príobháideach

Ná comhroinn faisnéis phearsanta.

Seiceáil do Shocruithe Príobháideachais

Seiceáil socruithe do chuntais chun a chinntiú go bhfuil siad socraithe go príobháideach.

Cuir Bac ar Dhaoine Míchineálta

Cuir bac ar dhaoine a bhíonn míchuí nó míchineálta.

Labhair Amach Má Tá Rud Éigin Mícheart

Tuairiscigh ábhar míchuí le duine fásta iontaofa agus tríd an ardán.

Bí Ar Do Nós Féin Ar Líne

Bí i do dhuine céanna ar líne is atá tú as líne.

Bí i Do Dhea-Shampla

Bí i d'eiseamláir dhearfach ar líne.

Ceangal agus Cumarsáid

Achoimre ar an Modúl ar Líne

Inniu, phléamar deiseanna agus dúshláin an idirlín agus na meán sóisialta chun ceangal agus cumarsáid a dhéanamh le cairde agus le daoine eile.

Príomhleideanna chun Cumarsáid Shábháilte agus Mheasúil a Chleachtadh

- * Seiceáil ar an gcéad dul síos agus smaoinigh sula gcomhroinneann tú íomhá/fuaim/físeáin de dhuine éigin
- * Bain úsáid as comhbhá agus cineálta
- * Seachain teanga mhailíseach a úsáid
- * Bíodh meas agat ar thuairimí agus ar theorainneacha daoine eile
- * Seiceáil socruithe do chuntais chun a chinntiú go bhfuil siad socraithe go príobháideach
- * Cuir bac ar dhaoine a bhíonn míchuí nó míchineálta
- * Tuairiscigh ábhar míchuí le duine fásta iontaofa agus tríd an ardán
- * Bí i do dhuine céanna ar líne is atá tú as líne
- * Bí i d'eiseamláir dhearfach ar líne
- * Ná comhroinn faisnéis phearsanta

Gníomhaíocht d'Obair Bhaile

Léigh an cás seo a leanas agus pléigh cad is féidir le Yasmin a dhéanamh?

Cás

Cruthaíonn Sinéad próifíl bhréige ar na meáin shóisialta ag ligean uirthi gur gníomhaireacht mhainicíní í. Seolann sí teachtaireachtaí chuig Yasmin ag rá go bhfaca siad a grianghraif agus gur mian leo go mbeadh sí páirteach ina ngníomhaireacht. Tá Yasmin ar bís agus freagraíonn sí an teachtaireacht. Déanann Sinéad seat scáileáin den chomhrá agus roinneann sí é le grúpa comhrá daoine sa rang leis an gceannteideal *'Cinnté! Tá dul amú ort, a Yasmin!'*

Cén comhairle a thabharfá do Yasmin?

.....

.....

.....

Bíodh an Comhrá Agat

Is uirlis iontach é an t-idirlíon ach is fuínn féin atá sé conas a úsáidimid é. Tá sé chomh tábhachtach a bheith measúil agus cineálta ar líne agus atá sé go pearsanta. Seo roinnt acmhainní úsáideacha chun an comhrá a thosú:

Ag Déileáil le Cibearbhulaíocht
webwise.ie/parents/cyberbullying-advice/

Cibearbhulaíocht: Treoir do Thuismitheoirí
antibullyingcentre.ie/fuse/parent-hub/

Seisiúin Oilíúna Frith-Bhulaíochta NPC
npc.ie/training-and-resources/training-we-offer/anti-bullying-training-for-parents

Féach ar Webwise.ie/Parents le haghaidh comhairle, tacaíochta agus acmhainní ó shaineolaithe.

MODÚL A CÚIG

Nósanna Digiteacha Sláintiúla a Fhorbairt

Cuspóir

Cuirfidh an modúl seo ar chumas na ndaltaí machnamh a dhéanamh ar a nósanna ar líne agus straitéisí a fhorbairt chun cothromaíocht a bhaint amach idir am ar líne agus as líne. Agus iniúchadh á dhéanamh ar an gcaoi a n-úsáideann siad na meáin agus an teicneolaíocht, tugann an modúl deis do dhaltáí a gcaidreamh le teicneolaíocht a aithint agus a bhainistiú mar chuid dá bhfolláine iomlán.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Machnamh a dhéanamh ar an ról atá ag na meáin agus ag an teicneolaíocht ina saolta, idir dhearfach agus dhiúltach.

Déan cur síos ar an gcaoi a bhféadfadh mothúcháin dhearfacha agus dhiúltacha a bheith mar thoradh ar úsáid tháirgiúil agus éighníomhach teicneolaíochta.

Aithin conas iompraíocht nó ábhar míchuí nó díobhálach a bhféadfadh siad teacht orthu ar líne a thuairisciú.

Cuir straitéisí i bhfeidhm a chuidíonn le dea-nósanna teicneolaíochta a fhorbairt agus iad a leanúint agus machnamh a dhéanamh ar a dtionchar.

Nasc leis an gCuraclam Folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte - Corpoideachas agus OSPS

Aonad Snáithe: Maireachtáil shláintiúil: Dearcadh dearfach a léiriú maidir lena bhfolláine a chothú i réimsí amhail gníomhaíocht fhisiceach, eispéiris lasmuigh, bia, sláinteachas, codladh, sos agus scéth, agus an tábhacht a bhaineann le stíl mhaireachtáil cothrom a thuiscint agus aitheantas á thabhairt ar na riachtanais a athraíonn de réir mar a fhásann siad.

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach:

Measúnú a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshláin a bhaineann le húsáid na teicneolaíochta digití agus machnamh a dhéanamh ar ról agus tionchar na meán agus an phobail cultúir ina saolta. Straitéisí a ghlacadh chun úsáid shábháilte, eiticíúil agus fhreagrach teicneolaíochtaí digiteacha a chur chun cinn, lena n-aithneofar freagracht phearsanta agus phobail maidir le timpeallacht dhigiteach dhearfach, mheasúil agus níos sábháilte a chothú agus tuiscint a fháil ar bhealaí sábháilte chun iompraíochtaí nó ábhar míchuí nó díobhálach a thuairisciú.

Clár Bí Slán: Topaic 1

Ag Mothú Sábháilte agus Neamhshábháilte

Clár Bí Slán: Topaic 2 Cairdeas agus Bulaíocht

Modheolaíochtaí

- Smaoinigh-Péireáil-Roinn
- Físeán
- Sórtáil
- Plé
- Cásanna
- Am Ciorcail

Acmhainní atá ag teastáil

Marcóirí dathaithe

Bileog Ghníomhaíochta 5.1

Cásanna Úsáide Teicneolaíochta Dearfacha, Éighníomhacha nó Diúltacha

Bileog Ghníomhaíochta 5.2

Rianaitheoir Gníomhaíochta Seachtainiúil Ar Líne

Bileog Eolais Webwise 5 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí

Nóta don Mhúinteoir

Bíodh a fhios agat go bhféadfadh na daltaí faisnéis a roinnt a thugann le fios go bhfuil siad nochtaithe do chontúirt mar gheall ar easpa maoirseachta agus iad ar líne nó go raibh siad nochtaithe do rud éigin contúirteach nó míchuí (m.sh., fógra aníos nó fógra) agus iad i gcuideachta duine fásta nó gur sheol nó gur thaispeáin duine fásta rud éigin míchuí chucu nó dóibh d'aon ghnó.

Má tharlaíonn sé seo, déan cinnte go gcomhlíonann tú do chuid oibleagáidí mar dhuine sainordaithe faoi na Nósanna Imeachta um Chosaint Leanaí do Scoileanna 2025.

Bíodh a fhios agat go ndeirtear sa sainmhíniú nua ar Bhulaíocht ó **Nósanna Imeachta Bí Cineálta chun Iompar Bulaíochta a Chosc agus Aghaidh a thabhairt air, do Bhunscoileanna agus d'Iar-bhunscoileanna, Meitheamh 2024**, gurb é *'Bulaíocht iompar spriocdhírthe, ar líne nó as líne, a dhéanann dochar. D'fhéadfadh an dochar a dhéantar a bheith fisiciúil, sóisialta agus/nó mothúchánach. Déantar iompar bulaíochta arís agus arís eile le himeacht ama agus bíonn míchothromaíocht chumhachta i gcaidrimh idir beirt nó grúpaí daoine sa tsochaí i gceist leis.'*

Deis Roghnach Seomra Ranga Iompaithe

Tá rogha ann an ghníomhaíocht Machnaimh agus Ghníomhaíochta de chuid rianaitheora úsáide teicneolaíochta seachtainiúil a úsáid mar ghníomhaíocht seomra ranga iompaithe ina dtugtar an ghníomhaíocht rianaithe do na daltaí seachtain roimh an modúl chun a n-úsáid teicneolaíochta a rianú agus a machnaimh ón ngníomhaíocht seo a úsáid chun plé a dhéanamh ar an tionchar/na torthaí le linn phlé ama ciorcail Ghníomhaíocht 1 sa mhodúl seo.

Modúl a Cúig: Liosta Stóir Focal maidir le Nósanna Digiteacha Sláintiúla a Fhorbairt

Focal	Sainmhíniú	
Úsáid tháirgiúil teicneolaíochta	Teicneolaíocht a úsáid chun rud cuiditheach a chruthú, a fhoghlaim nó a dhéanamh, amhail staidéar, ag obair ar thionscadal, nó scil nua a fhoghlaim.	
Úsáid éighníomhach teicneolaíochta	Teicneolaíocht a úsáid ar bhealach nach mbíonn mórán smaoinimh ná déanaimh ghníomhaigh ag teastáil uaidh, amhail ag amharc ar fhíseáin nó ag scrolláil trí mheáin shóisialta.	
Folláine	Ag mothú go maith i do chorp agus i do mheon, ag tabhairt faoi dhúshláin choitianta, agus an t-eolas agat go bhfuil daoine agus áiteanna ann is dual duit. Baineann sé le bheith ag fás, ag coinneáil sláintiúil, agus ag mothú go bhfuil dáimh agat le daoine eile, agus ní mór aire a thabhairt dó sin ar feadh an tsaoil.	
Folláine Dhigiteach	Cothromaíocht a aimsiú idir an t-am ar líne agus gníomhaíochtaí eile, ag cinntiú nach mbíonn tionchar diúltach ag teicneolaíocht ar mheabhairshláinte ná ar shláinte fhisiceach.	

M'Fholláine Dhigiteach

Céim 1

SEINN AN FÍSEÁN

Chun tús a chur leis an modúl.

LÉIGH AGUS DÉAN ANAILÍS

Sainmhíniú ar Fholláine:

Bíonn folláine ann nuair a thugann duine an acmhainneacht acu faoi deara, táthar athléimneach agus gnáthstruis á láimhseáil ina saol, tugtar cúram d'fholláine fhisiceach agus airítear cuspóir, ceangail agus muintearas le pobal níos leithne. Is bealach leachtach é de bheith ag maireachtáil agus bíonn cothú de dhíth fadsaoil.

(Ráiteas Beartais Folláine agus Creatlach Cleachtais DE 2018).

LEIDEANNA PLÉ

Is ionann ár gcumas a bhaint amach agus a fháil amach cad is féidir linn a dhéanamh go maith agus na cumais sin a úsáid chun an leas is fearr is féidir linn a bhaint amach.

I measc na gnáthstrusanna a bhíonn ort tá scoil, cairdeas, athruithe teaghlaigh, athruithe coirp, na meáin shóisialta...

Áirítear le folláine choirp bianna sláintiúla a ithe, a bheith gníomhach, codladh maith a fháil, dea-shláinteachas...

Ciallaíonn mothú cuspóra/muintearais go bhfuil cúis againn le rathú gach lá agus go n-oireann muid isteach sa bhaile, ar scoil, lenár gcairde...

Is ionann cothú agus a bheith feasach ar ár bhfolláine agus aire a thabhairt di.

PLÉ

Cén tionchar a bhíonn ar a bheith ar líne ar m'fholláine? Agus cá bhfios dom?

Glac aiseolas ón rang agus taifead ar an gclár é.

Céim 2 agus 3

AM CIORCAIL

Seiceáil isteach

Ainm agus focal lena gcuirtear síos ar an gcaoi a bhfuil tú ag mothú.

Céard iad na rudaí a dhéanann tú lena mothaíonn tú go maith agus go sona?

Céard iad na rudaí dearfacha a dhéanann tú ar líne lena mothaíonn tú go maith?

Conas a mhothaíonn tú go meabhrach agus go fisiceach i ndiaidh go leor ama a chaitheamh ar líne?

Is athrú amháin is féidir liom a dhéanamh ar mo chleachtaí ar líne lena gcabhrófar le m'fholláine ná...

An teicneolaíocht i mo shaol laethúil

Céim 1

SMAOINIGH-PÉIREÁIL-ROINN

Cad iad na bealaí éagsúla lena n-idirghníomhaíonn sibh leis na meáin agus leis an teicneolaíocht i bhur saolta laethúla.

Leideanna: Ag comhrá le cairde, ag imirt cluichí foghlama agus cluichí spráúla, srl.

Glac aiseolas agus taifead na freagraí ar an gclár.

MÍNIGH

An difríocht idir úsáid tháirgiúil agus úsáid éighníomhach teicneolaíochta:

Úsáid ghníomhach

Nuair a úsáideann tú do chuid ama chun rud éigin nua a fhoghlaim, ábhar a chruthú, nó ceangal le daoine eile ar bhealach lena mothaíonn tú go maith, amhail go raibh éacht déanta agat. Mar shampla, scil nua a fhoghlaim nó físeán spráúil a chruthú.

Úsáid neamhghníomhach

Nuair atá tú i mbun scrollála nó ag féachaint ar fhíseáin gan a bheith ag smaoineamh i ndáiríre, mar shampla ar mhaithe le siamsaíocht nó toisc go bhfuil tú dubh dóite.

D'fhéadfadh tionchar diúltach a bheith ag an iomarca úsáide neamhghníomhaí nuair nach bhfuil tú ar an eolas faoin méid ama atá á chaitheamh agat ag scrolláil ó rud éigin ar aghaidh go dtí an gcéad cheann eile ar d'fholláine agus bheifeá imníoch nó scoite ó dhaoine eile ina dhiaidh.

Agus muid ag smaoineamh ar an gcaoi a bhfuilimid ag baint úsáide as ár gcuid ama ar líne, ba cheart dúinn smaoineamh ar an tionchar atá aige sin ar ár bhfolláine.

Agus tú ag teacht as líne, seiceáil isteach agus iarr ort féin:

Conas atá mé ag mothú?

.....

An mothaím níos fearr i ndiaidh an ama/na gníomhaíochta ar líne? An mothaím níos measa?

.....

Ar bhain mé úsáid as an am ar líne?

.....

Céim 2

GNÍOMHAÍOCHT SÓRTÁLA

Ag breathnú ar na cásanna, mínigh go ndéanaimid go léir rudaí difriúla ar líne.

D'fhéadfadh cuid de na rudaí seo tionchar **dearfach** a imirt – cuireann siad ar ár gcumas mothú go maith, is féidir le cuid acu a bheith **éighníomhach**, bíonn tionchar neodrach acu, agus is féidir le cuid eile tionchar **diúltach** a imirt orainn – cuireann siad ar ár gcumas mothú go dona nó trína chéile.

Féach anois an féidir linn na cásanna a shórtáil ina gcásanna dearfacha, éighníomhacha agus diúltacha. An féidir linn an nasc a fheiceáil idir úsáid dhearfach agus rannpháirtíocht tháirgiúil agus ar an gcaoi chéanna úsáid éighníomhach agus an tionchar diúltach a d'fhéadfadh a bheith ag an iomarca ama ar líne?

Céim 3

Cásanna Úsáide Teicneolaíochta Dearfacha, Éighníomhacha nó Diúltacha

CUIR CEIST

Tabhair focail chun cur síos a dhéanamh ar an gcaoi a mbraithfidís dá mbeadh eispéiris chomhchosúla acu leis na daoine sna cásanna.

FOCAIL MHOLTA

Bródúil, sásta, spreagtha, san áireamh, trína chéile, amaideach, eisiata, dúr, páirteach, míshocair, sásta, ciontach, mífhoighneach, feargach

Iompar agus ábhar míchuí a thuairisciú

Céim 1

OBAIR GHRÚPA BHIG

Pléigh fadhb David agus Aoife agus an chomhairle a thabharfadh siad dóibh.

Glac aiseolas agus pléigh conas a d'fhéadfadh Aoife agus David a bheith sábháilte ar líne i gcónaí.

Fadhb David

Tá David, 12 bhliain d'aois, ag imirt cluiche peile ar líne agus ina ghrúpa tá meascán de chairde agus de strainséirí/daoine fásta. Tosaíonn roinnt de na strainséirí sa ghrúpa le drochtheanga a úsáid chuig David agus a chara, á mbagairt agus ag cur an milleán orthu toisc go bhfuil an cluiche á chailleadh acu. Tá cluasáin ar David agus é ag imirt an cluiche seo mar sin, ní chloiseann a thuismitheoirí aon chuid den mhéid seo. Tá eagla air go pointe agus níl sé cinnte faoin méid atá le déanamh.

Céard ba chóir do David a dhéanamh anois?

Céard ba cheart a dhéanamh nuair a aimsíonn tú rud éigin míchuí ar líne.

Leideanna do David

Déan Athbhreithniú agus Oiriúnaigh na Socruithe:

Is féidir le David a sheiceáil má tá roghanna ann chun an t-imreoir a bhalbhú nó a gcomhrá a scagadh óna amharc.

Inis do Dhuine Fásta Iontaofa:

Ba chóir do David labhairt lena thuismitheoirí nó le duine fásta iontaofa eile faoin méid a tharla ionas gur féidir leo cabhrú leis.

Faigh Tacaíocht ó Chairde/Imreoirí Eile:

Is féidir le David labhairt lena chairde nó le himreoirí eile sa ghrúpa agus tacaíocht a fháil mar gheall ar iompar míchuí a thuairisciú agus an rogha a dhéanamh gan imirt le himreoirí trodacha arís.

Tuairiscigh agus Cuir Bac ar Imreoirí Trodacha:

Is féidir le David cabhair a lorg ó dhuine fásta chun an t-iompar a sháraíonn treoirlínte phobal an ardáin a thuairisciú. Is féidir le David bac a chur ar imreoirí trodacha trí mheán iad a chur lena liosta bactha chun iad a chosc ar theagmháil a dhéanamh leis arís.

Fág an Cluiche:

Má tá an bharraíocht i gceist, is féidir le David é féin a chosaint agus an cluiche a fhágáil má tá imreoirí eile á chrá le maslaí agus bagairtí.

Bí Slán:

Is féidir le David an t-eispéireas seo a úsáid chun foghlaim faoin gcaoi le fanacht slán ar líne, amhail úsáid a fhíorainm ina phróifíl a sheachaint nó aon sonraí pearsanta a nochtadh sa chomhrá. Tá a fhios ag David anois gur féidir leis cluiche a fhágáil chomh maith mura bhfuil gach rud i gceart agus imirt le cairde nó le himreoirí aitheanta nach mbeadh ag tabhairt faoin mbulaíocht.

**MACHNAMH AGUS
GNÍOMHAÍOCHT****Machnamh**

Mol 2 leid shimplí i dtaca le haire a thabhairt do d'fholláine ar líne agus sibh ag obair i mbeirteanna.

Gníomh

Cruthaigh rianaire seachtainiúil ar líne agus an teimpléad a cuireadh ar fáil a úsáid.

Úsáid an Gníomhaíocht maidir le Rianaire Seachtainiúil ar Líne chun athbhreithniú a dhéanamh faoin méid ama a chaitheann tú ar líne agus chun machnamh a dhéanamh an bhféadfadh tionchar dearfach, neamhghníomhach nó diúltach a bheith ag baint leis?

**GNÍOMHAÍOCHT LE
TABHAIRT ABHAILE****Obair Bhaile**

Scaip Bileog Eolais Webwise 5 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí ina bhfuil gníomhaíocht do do dhaltáí agus do thuismitheoirí/chaomhnóirí le comhlánú le chéile mar aon le hachóimre ar phríomhphointí an mhodúil.

GNÍOMHAÍOCHT FHAIRSINGITHE

Iarr ar na daltaí dul ar ais agus féachaint ar na príomhleideanna a luaitear ag deireadh an fhíseáin réamheolais ar an modúl arís. Iarr orthu póstaer, grafaic eolais, físeán nó amhrán a chruthú de na príomhleideanna chun aghaidh a thabhairt ar d'fholláine dhigiteach.

? Fadhb Aoife

Tá Aoife, 13 bliana d'aois, ag úsáid a táibléad chun féachaint ar fhíseáin ghreannmhara ar ardán coitianta roinnte físeán. Agus í ag scrolláil trína físeáin mholta, cliceálann sí mionsamhail agus cuma neamhdhíobhálach uirthi trí thimpiste ach mar a tharlaíonn ba fhíseán míchuí a bhí ann agus bhraith sí míchompordach mar gheall ar an ábhar. Tugann Aoife faoi deara go tapa nár chóir di féachaint air, ach tá sí trína chéile agus tá beagán eagla uirthi.

Céard ba chóir do Aoife a dhéanamh anois?

Céard ba cheart a dhéanamh nuair a aimsíonn tú rud éigin míchuí ar líne.

Leideanna do Aoife**Éirigh as Féachaint air Láithreach:**

Ba chóir do Aoife an físeán nó an aip a dhúnadh láithreach chun tuilleadh ábhair mhíchuí eile a fheiceáil a sheachaint.

Inis do Dhuine Fásta Iontaofa:

Ba chóir do Aoife labhairt lena tuismitheoirí nó le duine fásta iontaofa eile faoin méid a chonaic sí. Fiú má mhothaíonn sí náirithe nó imníoch, tá sí tábhacht an méid a tharla a chomhroinnt ionas gur féidir leo cabhrú léi.

Tuairiscigh an tÁbhar:

Is féidir le hAoife cabhair a lorg ón duine fásta chun an físeán míchuí a thuairisciú don ardán. Tá an rogha "Tuairiscigh" ag an gcuid is mó d'ardáin d'ábhar a sháraíonn treoirlínte an phobail.

Déan Athbhreithniú agus Oiriúnaigh na Socrúithe:

Is féidir le Aoife athbhreithniú a dhéanamh ar shocrúithe a cuntais agus na scagairí ábhair nó na rialuithe tuismitheora a athrú, le cabhair óna tuismitheoirí, chun cosc a chur ar é a tharlú arís.

Bí Slán:

Is féidir le Aoife an t-eispéireas seo a úsáid chun foghlaim faoin gcaoi le fanacht slán ar líne, amhail naisc nó mionsamhlacha anaithnide a sheachaint agus cabhair a lorg i gcónaí má mhothaíonn rud éigin mícheart.

Cásanna Usáide Teicneolaíochta Dearfacha, Éighníomhacha nó Diúltacha

Léigh trí na cásanna agus roghnaigh an mbeadh **tionchar dearfach** 😊, **éighníomhach** 😐 nó **diúltach** 😞 ag an gcás seo. D'fhéadfadh cuid de na rudaí seo tionchar dearfach a imirt – cuireann siad ar ár gcumas mothú go maith, is féidir le cuid eile a bheith éighníomhach ionas go mbeidh tionchar neodrach acu, agus is féidir le cuid eile tionchar diúltach a imirt orainn – cuireann siad ar ár gcumas mothú go dona nó trína chéile.

Ag baint úsáide as an liosta focal a chuirtear ar fáil, mínigh cén chaoi a gceapann tú a d'fhéadfadh an carachtar a bheith ag mothú i ndiaidh an cháis seo.

FOCAIL TADHAILL

Bródúil, Sásta, Spreagtha, San Áireamh, Trína Chéile, Amaideach, Eisiata, Dúr, Bainteach, Míshuaimhneach, An-sásta, Ciontach, mífhoighneach, Feargach

Cás 1

Caitheann Orla am ar a guthán go díreach roimh dhul a chodladh, ag scrolláil trí na meáin shóisialta agus ag féachaint ar fhíseáin. Nuair a chuireann sí a guthán ar leataobh ar deireadh, bíonn sé deacair dí titim a chodladh. Tá a haighe beo bríomhar, agus go minic bíonn sí ina dúiseacht ar feadh uaireanta an chloig.

😊	😐	😞	Focal tadhail:
---	---	---	----------------

Cás 2

Beartaíonn Caoimhe féachaint ar fhíseáin teagaisc maidir leis an gcaoi chun carachtair chartúin a tharraingt. I ndiaidh cúpla seachtain agus í ag cleachtadh, tosaíonn sí ag comhroinnt na líníochtaí le cairde ar líne, agus faigheann sí ardmholadh ina dtaobh.

😊	😐	😞	Focal tadhail:
---	---	---	----------------

Cás 3

Táthar ag iarraidh ar Oisín a chluiche ar líne a chríochnú mar tá an dinnéar réidh. Tugann sé neamhaird do ghlaio a athar, beartaíonn a hathair a ghléas a bhaint dó mar sin. Béiceann Oisín ar a athair á rá nach raibh sé críochnaithe leis an imirt agus téann sé go dtí a sheomra codlata in áit a bheith lena theaghlach don dinnéar.

😊	😐	😞	Focal tadhail:
---	---	---	----------------

Cás 4

Faigheann Zoya nótaí tráchta gránna ar ghrianghraf a phostáil sí ar líne. Mothaíonn sí cúthail mar gheall ar na nótaí tráchta agus tá sí ró-náirithe le bualadh lena cairde.

😊	😐	😞	Focal tadhail:
---	---	---	----------------

Cás 5

Caitheann Damir na huaireanta gach lá ag scrolláil ar na meáin shóisialta agus ag cur a shaol i gcomparáid le daoine eile. Tosaíonn sé ag mothú neamhimleor agus inníoch mar bhí an chuma air go bhfuil saol thar a bheith iontach ag gach duine eile.

			Focal tadhaill:
---	---	---	-----------------

Cás 6

Is breá le Sadhbh a bheith ag féachaint ar fhíseáin ‘Déan Réidh Liom’ (GRWM) dá cruthaitheoirí is fearr ar líne. Beartaíonn Sadhbh táirge craicinn atá in úsáid acu a cheannach agus socraíonn sí ar ghuthán a máthar a úsáid chun é a cheannach. Déanann Sadhbh é sin mar tá a fhios aici go bhfuil sonraí cárta creidmheasa á stóráil ar ghuthán a máthair, agus is féidir léi é a cheannach i ngan fhios di agus gan chead a lorg roimh ré.

			Focal tadhaill:
---	---	---	-----------------

Cás 7

Suíonn Mylo síos lena obair bhaile a dhéanamh i ndiaidh dinnéir, ach bíonn a ghuthán ag dordán mar gheall ar fhógraí óna chairde agus óna chluichí. Gach uair a chloiseann sé ping, stopann sé leis an méid atá ar bun aige le seiceáil. Bíonn sé á chur isteach an t-am ar fad agus mar sin, tógann sé uair a chloig an rud a dhéanamh in áit 30 nóiméad.

			Focal tadhaill:
---	---	---	-----------------

Cás 8

Is breá le Sam a bheith ag imirt cluichí ar líne lena cairde. Socraíonn Sam meabhrúchán ar a guthán le cabhrú léi leis an méid ama a chaitheann sí ag imirt ar líne a bhainistiú. Is breá liom bheith ag smaoineamh ar straitéisí nua sa chluiche agus tá cairde nua agam dá bharr.

			Focal tadhaill:
---	---	---	-----------------

Cás 9

Mothaíonn Seán neirbhíseach i ngrúpaí móra daoine, go háirithe agus é ag cóisir nó ag tionól sa chás nach bhfuil aithne aige ar aon duine. Chun dul i ngleic leis sin, tógann sé amach a ghuthán agus tosaíonn sé ag imirt cluichí nó ag scrolláil trí na meáin shóisialta.

			Focal tadhaill:
---	---	---	-----------------

Cás 10

Glacann Alex páirt i ngrúpa ar líne ina mbíonn leanaí ag caint faoin na cumainn pheile is fearr leo. Tosaíonn sé ag bualadh le cairde nua ag a bhfuil suimeanna cosúla agus bíonn sé ag tnúth le bualadh leo gach mí.

			Focal tadhaill:
---	---	---	-----------------

Rianaitheoir Gníomhaíochta Seachtainiúil Ar Líne

Rianaigh Do Chuid Ama Ar Líne

Gach lá, cuir tic le cé mhéad ama a chaitheann tú ar gach gníomhaíocht i ngach slíotán ama.

Ag deireadh na seachtaine, bain úsáid as an gcuid achoimre chun a fheiceáil cad a thógann an chuid is mó de do chuid ama agus conas is féidir leat athruithe beaga a dhéanamh maidir le nósanna scáileáin níos sláintiúla agus níos cothromaithe!

LUAN

Gníomhaíochtaí	8rn–12in	12in–4in	4in–8in	8in–12rn
Obair scoile/Obair bhaile	☐	☐	☐	☐
Na Meáin Shóisialta/Comhrá	☐	☐	☐	☐
Cluichíocht	☐	☐	☐	☐
Físeáin/Sruthú	☐	☐	☐	☐
Cruthaitheach/Eile	☐	☐	☐	☐

MÁIRT

Gníomhaíochtaí	8rn–12in	12in–4in	4in–8in	8in–12rn
Obair scoile/Obair bhaile	☐	☐	☐	☐
Na Meáin Shóisialta/Comhrá	☐	☐	☐	☐
Cluichíocht	☐	☐	☐	☐
Físeáin/Sruthú	☐	☐	☐	☐
Cruthaitheach/Eile	☐	☐	☐	☐

CÉADAOIN

Gníomhaíochtaí	8rn–12in	12in–4in	4in–8in	8in–12rn
Obair scoile/Obair bhaile	☐	☐	☐	☐
Na Meáin Shóisialta/Comhrá	☐	☐	☐	☐
Cluichíocht	☐	☐	☐	☐
Físeáin/Sruthú	☐	☐	☐	☐
Cruthaitheach/Eile	☐	☐	☐	☐

DÉARDAOIN

Gníomhaíochtaí	8rn–12in	12in–4in	4in–8in	8in–12rn
Obair scoile/Obair bhaile	☐	☐	☐	☐
Na Meáin Shóisialta/Comhrá	☐	☐	☐	☐
Cluichíocht	☐	☐	☐	☐
Físeáin/Sruthú	☐	☐	☐	☐
Cruthaitheach/Eile	☐	☐	☐	☐

AOINE

Gníomhaíochtaí	8rn–12in	12in–4in	4in–8in	8in–12rn
Obair scoile/Obair bhaile	☐	☐	☐	☐
Na Meáin Shóisialta/Comhrá	☐	☐	☐	☐
Cluichíocht	☐	☐	☐	☐
Físeáin/Sruthú	☐	☐	☐	☐
Cruthaitheach/Eile	☐	☐	☐	☐

SATHARN

Gníomhaíochtaí	8rn-12in	12in-4in	4in-8in	8in-12rn
Obair scoile/Obair bhaile	☐	☐	☐	☐
Na Meáin Shóisialta/Comhrá	☐	☐	☐	☐
Cluichíocht	☐	☐	☐	☐
Físeáin/Sruthú	☐	☐	☐	☐
Cruthaitheach/Eile	☐	☐	☐	☐

DOMHNACH

Gníomhaíochtaí	8rn-12in	12in-4in	4in-8in	8in-12rn
Obair scoile/Obair bhaile	☐	☐	☐	☐
Na Meáin Shóisialta/Comhrá	☐	☐	☐	☐
Cluichíocht	☐	☐	☐	☐
Físeáin/Sruthú	☐	☐	☐	☐
Cruthaitheach/Eile	☐	☐	☐	☐

CUID ACHOIMRE

Gníomhaíochtaí	Meánlín na n-uaireanta a caitheadh ar gach gníomhaíocht an tseachtain seo
Obair scoile/Obair bhaile	
Na Meáin Shóisialta/Comhrá	
Cluichíocht	
Físeáin/Sruthú	
Cruthaitheach/Eile	

NÓSANNA DIGITEACHA NÍOS SLÁINTIÚLA A FHOIRTEAR

- * Trí shosanna gearra scáileáin a ghlacadh, cuidítear le do shúile agus d'inchinn bheith úr i gcónaí.
- * Trí scáileáin a mhúchadh roimh am codlata, cuidítear leat codladh níos fearr.

- * Trí bheith ag imirt agus ag gníomhú as líne, mothaíonn tú níos sona agus níos sláintiúla.
- * Is bealach iontach é am scáileáin cruthaitheach chun caitheamh aimsire agus spéiseanna a iniúchadh.

Achoimre ar an Modúl maidir le Nósanna Digiteacha Sláintiúla a Fhorbairt

Inniu, rinneamar machnamh ar ár nósanna ar líne agus d'fhorbraíomar straitéisí chun cothromaíocht a aimsiú idir am ar líne agus as líne. Tá go leor bealaí iontacha ann gur féidir linn ár n-am ar líne a chaitheamh; le foghlaim, le cruthú, le himirt agus le féachaint thart. Bíonn sé éasca go leor ama a chaitheamh ar líne ach má tá tú aireach faoi cé chomh minic agus an fáth go dtéann tú ar líne, cabhróidh sé sin leat cothromaíocht níos sláintiúla agus níos sona a aimsiú idir am ar líne agus am as líne. Tá sé tábhachtach go gcuimhnítear gur chóir don am ar líne cur lenár saol seachas a bheith i gceannas ar ár saol.

Na leideanna níos fearr chun nósanna digiteacha sláintiúla a fhorbairt

Comhaontaigh ar Rialacha sa Bhaile

Comhaontaigh ar amanna nuair a cheadaítear agus nach gceadaítear scáileáin sa bhaile. Mar shampla, am dinnéir, am obair bhaile agus am luí.

Treoir trí Dhea-Shampla

Is é iompar a mhúnlú an tAON bhealach is cumhachtaí chun tionchar a imirt ar iompar do linbh.

Cuir srian ar Úsáid Ríomhairí/Gléasanna sa Seomra Leapa

Ag brath ar aois do linbh, b'fhéidir gur mhaith leat cuirfiú a shocrú nó gléasanna a thoirmeasc go hiomlán ón seomra leapa.

Múch agus Ceangail

Roghnaigh oíche amháin sa tseachtain inar féidir libh gníomhaíocht teaghlaigh a dhéanamh le chéile, cibé acu oíche scannáin nó oíche chluichí atá i gceist. Cuideoidh gníomhaíochtaí a dhéanamh le chéile mar theaghlach le treoirlínte ama scáileáin a chur i bhfeidhm agus roghanna spraiúla a chur ar fáil.

Imrígí le chéile ar líne

Bí páirteach, cén fáth nach gcuirfeá roinnt ama ar leataobh chun an cluiche ríomhaire is fearr le do leanbh a imirt agus an domhan ar líne a iniúchadh le chéile.

Foghlaim agus Tú ag Scrolláil

Labhair le do leanbh faoi na rudaí a dhéanann siad ar líne agus spreag iad chun a gcuid ama scáileáin a úsáid le haghaidh foghlama agus oideachais.

Gníomhaíocht d'Obair Bhaile

Roghnaigh ó na ráitis seo a leanas cibé acu an aontaíonn tú (A) nó an easaontaíonn tú (D):

Braithim go maith i gcónaí faoin méid ama a chaithim ar líne gach lá. A I D

Is féidir liom a rá nuair a bhí mé ar líne rófhada agus nuair a bhíonn sos ag teastáil uaim. A I D

Nuair a bhím ar líne, is minic a chaillim cuntas ar an am agus caithim sa deireadh níos mó ama ná mar a bhí beartaithe agam. A I D

Sílím go mbeadh sé tairbheach teorainneacha a shocrú ar an am a chaithim ag breathnú ar an scáileán gach lá. A I D

Caithim níos mó ama ar líne ná mar ba mhaith liom. A I D

Úsáidim an chuid is mó de mo chuid ama scáileáin ar rudaí a chuireann áthas agus dearfach orm. A I D

Le tuismitheoir/caomhnóir, labhair faoi na cinn a bhí furasta a fhreagairt agus na cinn níos deacra.

Cruthaigh 3 riail chun am a bhainistiú ar líne sa bhaile:

1.

2.

3.

Bíodh an comhrá agat

Cabhraigh le do leanbh caidreamh sláintiúil a fhorbairt le teicneolaíocht agus cothromaíocht a aimsiú lena gcuid ama scáileáin leis na leideanna agus na hacmhainní úsáideacha seo:

An bhfuil mo leanbh ag caitheamh an iomarca ama ar líne?

webwise.ie/parents/is-my-child-spending-too-much-time-online/

Comhairle faoi Am Ar Líne: webwise.ie/parents/screen-time-advice-for-parents/

Tabhair cuairt ar Webwise.ie/parents chun tuilleadh sainchomhairle, tacaíochta agus acmhainní a fháil.

MODÚL A SÉ

Mo Chearta agus Mo Fhreagrachtaí

Cuspóir

Sa mhodúl seo, beidh daltaí in ann machnamh a dhéanamh ar an bhfíric go bhfuil cearta againn sa saol ar líne, díreach mar atá againn sa domhan fisiceach, amhail príobháideachas, saoirse cainte agus níos mó. Tuigfidh siad go dtagann freagrachtaí áirithe leis na cearta sin, amhail eitic agus comhbhá, chun timpeallacht dhigiteach shábháilte agus fhreagrach a áirithiú do chách. Déanfaidh na daltaí iniúchadh ar an gcaoi a bhfuil a gcearta ar líne cosanta faoin gCreat Sábháilteachta Ar Líne.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Cur síos agus plé a dhéanamh ar a gcearta mar shaoránaigh dhigiteacha, lena n-áirítear an ceart chun príobháideachais, saoirse cainte, agus an ceart chun tuairisciú agus a bheith cosanta ó dhíobháil.

A bhfreagrachtaí a aithint agus iad ag baint úsáide as na meáin dhigiteacha, amhail príobháideachas daoine eile a urramú, teicneolaíocht a úsáid go heiticiúil, agus cur go dearfach le pobail ar líne.

A gceart a aithint chun tuairisciú agus bheith cosanta ó dhíobháil faoi rialacha nua an Chreata Sábháilteachta Ar Líne in Éirinn.

Nasc leis an gCuraclam Folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach:

Straitéisí a ghlacadh chun úsáid shábháilte, eiticiúil agus fhreagrach teicneolaíochtaí digiteacha a chur chun cinn, lena n-aithneofar freagracht phearsanta agus phobail maidir le timpeallacht dhigiteach dhearfach, mheasúil agus níos sábháilte a chothú agus tuiscint a fháil ar bhealaí sábháilte

chun iompraíochtaí nó ábhar míchuí nó díobháilach a thuairisciú.

Snáithe: Oideachas mothúchánach agus caidrimh - OSPS

Aonad Snáithe: Roghanna a dhéanamh: Smaoinigh ar ghníomhaireacht agus freagracht phearsanta i gcinnteoireacht, ag aithint tionchair iolracha agus ag cleachtadh straitéisí simplí cinnteoireachta.

Snáithe: Pobal agus muintearas - OSPS

Aonad Snáithe: Cearta agus cothroime: Tuig an tábhacht a bhaineann le cearta, cothromas, comhionannas agus ceartas, agus pléigh na forais faoina bhfuil cosc ar idirdhealú in Éirinn.

Naisc Thraschuraclaim

Ábhar: Snáithe

Béarla: Teanga Bhéil

Aonad Snáithe: Coinbhinsiúin shóisialta agus feachtas ar dhaoine eile:

Éist agus labhair le muinín, neamhspleáchas agus scileanna atá ag méadú chun oibriú i gcomhar le daoine eile agus chun aiseolas, smaointe, cinntí agus torthaí a roinnt i réimse comhthéacsanna le lucht féachana aitheanta agus neamhaitheanta.

Ábhar: Snáithe

Béarla: Scríbhneoireacht

Aonad Snáithe: Freagairt agus rún an údair:

Pléigh agus déan meastóireacht ar léirmhíniú daoine eile ar a gcuid téacsanna.

Modheolaíochtaí

Grúpobair

.....

Díospóireacht Siúil

.....

Obair Bheirte

.....

Plé

.....

Gníomhaíocht Mheaitseála

.....

Gníomhaíocht Téacs Iomlánaithe

.....

Acmhainní atá ag teastáil

Bileog Gníomhaíochta 6.1

Freagrachtaí Ar Líne

.....

Bileog Eolais 6.2

Cén chaoi ina bhfuil Mo Chearta á gCosaint?

.....

Bileog Eolais Webwise 6 Le Tabhairt

Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí

.....

Nóta don Mhúinteoir

Déantar iniúchadh ar phríobháideachtas mar choincheap ar fud an mhodúil seo.

Tá acmhainn cruthaithe ag Oifig an Ombudsman do Leanaí chun cabhrú le hiniúchadh breise a dhéanamh ar chearta leanaí i gcoitinne, lena n-áirítear an ceart chun príobháideachais, anseo: oco.ie/itsyourright/8-12-years-old/privacy/

Modúl a Sé: Liosta Stóir Focal maidir le Mo Chearta agus Mo Fhreagrachtaí

Focal	Sainmhíniú	
Príobháideachas	An ceart ar fhaisnéis áirithe a bhaineann leat - e.g. do chuid smaointe, mothúchán, faisnéise pearsanta - a choinneáil slán agus agat féin amháin nó do dhaoine a roghnaíonn tú í a chomhroinnt leo.	
Slándáil	An staid a bhaineann le bheith faoi chosaint ar bhagairtí trí do chuid faisnéise pearsanta, do ghléasanna, agus do chuntais a choinneáil slán ó dhaoine nár cheart rochtain a bheith acu orthu nó díobháil a dhéanamh dóibh.	
Saoirse cainte	An ceart smaointe, tuairimí, agus mothúcháin a chomhroinnt gan inní faoi phionós ná faoi bhreithiúnas.	
Mídhleathach	Rud éigin ata i gcoinne an dlí agus nach ceadmhach é.	
Díobhálach	Rud éigin a d'fhéadfadh bheith ina chúis le crá, le damáiste, nó le drochthionchar ar dhaoine, ar rudaí, nó ar áiteanna. D'fhéadfadh sé díobháil fhisiceach a dhéanamh do dhuine (a c(h)orp) nó díobháil mhothúcháin a dhéanamh dó/di (a m(h)othúcháin).	
Eiticiúil	Roghanna a dhéanamh atá cothrom, cineálta agus measúil, bunaithe ar an méid a mheastar ceart nó mícheart go hiondúil.	
Pobal	Grúpa daoine a chónaíonn san áit chéanna nó a bhfuil comhleasanna nó comhspríocanna acu.	
Tuairisciú	Chun rud tábhachtach nó rud atá mícheart a thuairisciú do dhuine éigin, amhail duine fásta, údarás nó ardán iontaofa. D'fhéadfadh sé bheith ina rud díobhálach, contúirteach, nó míchothrom atá ag tarlú ar líne nó as líne.	

Mo Chearta ar Líne

Céim 1

SEINN AN FÍSEÁN

Chun tús a chur leis an modúl.

DÍOSPÓIREACHT SIÚIL (3 CHÚINNE)

Freagróidh na daltaí ráitis a bheidh le feiceáil ar an gclár maidir le cearta ar líne i gcomparáid le cearta as líne. Cuirtear lipéad ar thrí chúinne – “Aontaím”, “Ní aontaím”, “Níl mé cinnte”. Taispeáin an ráiteas ar an gclár agus treoraigh na daltaí dul go cúinne áirithe den seomra ag brath ar an gcaoi a mothaíonn siad.

Iarrann an múinteoir cúiseanna lena bhfreagra ansin agus nuair a chloiseann siad cúpla cúis, tugtar deis do na daltaí machnamh a dhéanamh agus athrú a dhéanamh sula dtéann siad ar aghaidh go dtí an chéad ráiteas eile.

Céim 2

MÍNIGH

Áirítear i gCoinbhinsiún um Chearta an Linbh (ar fáil anseo: [unicef.org/child-rights-convention/convention-text-childrens-version](https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text-childrens-version)) 54 ceart a chosnaíonn tú i ngach réimse den saol, ar líne agus as líne araon.

Anois, dírimid ar roinnt de na príomhchearta chun cabhrú leat do bhealach a dhéanamh sa saol digiteach go sábháilte agus le muinín.

Taispeáin an ceart agus ansin pléigh leis an rang cad a d'fhéadfadh a bheith i gceist leis seo sula dtugann tú sainmhíniú oifigiúil.

1. An Ceart um Príobháideachas agus Chosaint Sonraí

Tá ceart um príobháideachas ar líne ag leanaí. Áirítear leis sin rialú ar a bhfaisnéis phearsanta agus le cinntiú nach bhfuil a bhfaisnéis á bhailiú ag comhlachtaí gan chead nó nach bhfuil comhlachtaí ag spriocdhíriú orthu trí mheán fógraí. Áirítear ann chomh maith a gceart chun fanacht anaithnid i gcomhthéacsanna oiriúnacha.

2. An Ceart um Rochtain ar Fhaisnéis

Tá an ceart ag leanaí rochtain a dhéanamh ar fhaisnéis ar líne atá oiriúnach ó thaobh na haoise de agus atá iontaofa. Cabhraíonn sé sin leo leis an bhfoghlaim, le páirt a ghlacadh sa tsochaí, agus leis an domhan mórthimpeall orthu a thuiscint.

3. An Ceart um Shaoirse Cainte

Tá sé de cheart ag leanaí iad féin a chur in iúl, a dtuairimí a nochtadh agus páirt a ghlacadh i ndíospóireachtaí ar líne.

4. An Ceart um Oideachas

Tá an ceart ag leanaí rochtain a fháil ar oideachas agus chun oideachas a fháil. Má táthar ag féachaint ar fhíseáin oideachasúla, ag glacadh páirt i rang fíorúil, nó i mbun taighde le haghaidh tionscadal scoile, ba chóir go mbíodh rochtain ag leanaí ar acmhainní oideachasúla ar ardchaighdeán ar líne. Ba chóir go bhfuil rochtain ag scoileanna ar an teicneolaíocht dhigiteach atá uait.

5. An Ceart um Chosaint ar Dhíobháil

Tá sé de cheart ag leanaí eispéireas sábháilte ar líne a bheith acu, saor ó chiapadh, bulaíocht, dúshaothrú nó ábhar míchuí.

GNÍOMHAÍOCHT
FHAIRSINGITHE

Iarr ar na daltaí dul ar ais agus féachaint ar na príomhleideanna a luaitear ag deireadh an fhíseáin réamheolais ar an modúl arís. Iarr orthu póstaer, grafaic eolais, físeán nó amhrán a chruthú de na príomhleideanna chun bheith i do shaoránach digiteach freagrach, ag baint úsáide as na leideanna seo.

Mo Fhreagrachtaí ar Líne

Céim 1

MÍNIGH

Leis na cearta seo go léir tagann freagrachtaí mar úsáideoirí an idirlín. Leag béim ar an bhfíric gur gá dúinn an rogha is fearr a dhéanamh maidir le húsáid fhreagrach an idirlín freisin.

Téigh tríd na 5 cheart agus fiafraigh de na daltaí cad a cheapann siad a bheadh ina bhfreagracht maidir le gach ceann acu.

D'fhéadfadh iad seo a leanas a bheith i gceist le freagraí molta:

An Ceart um Príobháideacht agus Chosaint Sonraí

Freagracht: Cosain a bhfaisnéis phearsanta féin agus faisnéis phearsanta daoine eile trí mheán gan sonraí íogaire amhail ainm iomlán, seoladh, scoil, nó pasfhocail a chomhroinnt ar líne gan chead ó thuismitheoir nó ó chaomhnóir.

Freagracht: Bíodh tuiscint agat ar an tábhacht a bhaineann le socrúithe príobháideachais agus bí aireach maidir le ceadanna a cheadú d'aipeanna agus do shuíomhanna gréasáin agus maidir le faisnéis phearsanta duine éigin eile a chomhroinnt.

An Ceart um Rochtain ar Fhaisnéis

Freagracht: Úsáid faisnéis chruinn agus iontaoifa seachas foinsí díobhálacha nach bhfuil iontaoifa.

Freagracht: Comhroinn ábhar cabhrach agus oideachasúil ar mhaithe le daoine eile agus leis an tsochaí.

Freagracht: Seachain nuacht nó ábhar ag a bhfuil cuma bhréagach nó mhíthreorach a chomhroinnt.

Freagracht: Seiceáil le duine fásta i gcónaí roimh chlárú le seirbhís, cluiche nó aip ar bith ar líne.

An Ceart um Shaoirse Cainte

Freagracht: Cuir tuairimí in iúl go measúil agus smaoinigh ar thionchar a bhfocal ar

dhaoine eile, seachain an fuath ar líne nó an chibearbhulaíocht.

Freagracht: Bí oscailte do dhearccháí éagsúla agus glac páirt i bplé cuiditheach ar líne.

An Ceart um Oideachtas

Freagracht: Úsáid uirlisí agus acmhainní oideachasúla chun cabhrú leat leis an bhfoghlaim agus chun tionscadail scoile a chur i gcrích.

Freagracht: Seachain uirlisí digiteacha a úsáid chun críche séitéireachta agus cabhraigh daoine eile i do rang trí eolas seachas bealaí gasta a chomhroinnt.

An Ceart um Chosaint ar Dhíobháil

Freagracht: Tuairiscigh aon iompar díobhálach, mídhleathach nó míchuí ar a dtagann siad ar líne, is cuma má tá sé dírithe orthu féin nó ar dhaoine eile.

Freagracht: Seachain páirt a ghlacadh i ngníomhaíochtaí díobhálacha ar líne amhail an chibearbhulaíocht nó ábhar míchuí a chomhroinnt.

Freagracht: Foghlaim faoin gcaoi chun ardáin a úsáid i gceart agus chun an méid a fheiceann tú a rialú.

Mo Fhreagrachtaí ar Líne

Céim 2

GNÍOMHAÍOCHT

Cásanna maidir le Freagrachtaí ar Líne. Téigh trí na cásanna brainseála leis an rang chun iniúchadh a dhéanamh ar an gcaoi a mbíonn tionchar ag roghanna áirithe orainn féin agus ar dhaoine eile ar líne agus ar an tábhacht a bhaineann le roghanna freagracha a dhéanamh ar líne. Tá leagan malartach de Bhileog Gníomhaíochta den ghníomhaíocht seo ar fáil do dhaltaí freisin.

Cásanna maidir le Freagrachtaí ar Líne

Dúshlán na Próifíle

Socrú: Tá próifíl ar líne á socrú ag imreoirí do charachtar cluiche nua. Tugtar nod dóibh a n-ainm, a n-aois, a suíomh, agus a bpictiúr próifíle a chur isteach.

Roghanna

A: A n-ainm ceart a úsáid, grianghraf úrnua a uaslódáil, agus a gcathair agus ainm a scoile a chur san áireamh.

B: Ainm scáileáin seachas ainm ceart a úsáid, an suíomh beacht a chomhroinnt a sheachaint, agus abhatár in ionad grianghraif phearsanta a roghnú.

An Tuairisc Nuachta

Socrú: Tá carachtar an imreora i mbun taighde ar thionscadal scoile agus aimsíonn siad dhá alt éagsúla ar an ábhar céanna. Is ó fhoinsé aitheanta, inchreidte é alt amháin, agus is ó fhoinsé anaithnid ag a bhfuil fógraí gáifeacha agus éilimh amhrasacha é an ceann eile.

Roghanna:

A: Roghnaigh an fhoinsé inchreidte le léamh agus le húsáid don tionscadal, lena ndírítear ar fhaisnéis chruinn.

B: Úsáid an fhoinsé chonspóideach ag a bhfuil na fógraí gáifeacha agus an fhaisnéis neamhfhoiraithe.

Díospóid na Nótaí Tráchtá

Socrú: Glacann an t-imreoir páirt i ngrúpa comhrá ar líne ina ndéantar plé ar ábhar ina bhfuil dúshuim acu. Postálann imreoir

eile tuairim atá éagsúil óna dtuairim féin.

Roghanna:

A: Freagair le nóta tráchtá gránna nó le masla, chun críche tuairim an duine eile a mhúchadh.

B: Freagair go measúil gan mhaslaí ná teanga ghránna a úsáid sa tuairim atá á comhroinnt.

Tóraíocht an Chuardaigh Sábháilte

Socrú: Tá an t-imreoir ar thóraíocht chun foghlaim conas faisnéis a chuardach go sábháilte ar líne. Tugtar ábhar ar leith dóibh agus iarrtar orthu foinse iontaofa a aimsiú.

Roghanna:

A: Roghnaigh inneall cuardaigh sábháilte arna mholadh a úsáid agus úsáid eochairfhocail chun ábhar oideachasúil a aimsiú ó shuíomhanna iontaofa.

B: Clíceáil ar an gcéad toradh cuardaigh gan an fhoinsé a sheiceáil nó gan nod a lorg faoina iontaofacht.

An Teachtaireacht Rúndiamhaire

Socrú: Faigheann an t-imreoir iarratas cara agus teachtaireacht ó dhuine éigin nach bhfuil aithne acu orthu, lena n-iarrtar bualadh le chéile i gcomhrá príobháideach.

Roghanna:

A: Glac leis an iarratas cara agus aontaigh leis an gcomhrá príobháideach.

B: Diúltaigh an t-iarratas, tuairiscigh an teachtaireacht, agus abair le carachtar fíorúil 'fásta iontaofa' faoi.

Cén chaoi ina bhfuil Mo Chearta á gCosaint?

Céim 1

MÍNIGH

Creat Sábháilteachta Ar Líne na hÉireann ag baint úsáide as an ngníomhaíocht téacs iomlánaithe. Tá líne faoi na focail atá ar iarraidh thíos:

Tá Creat Sábháilteachta Ar Líne ann anois a chruthaigh dlíthe agus rialacha nua atá i bhfeidhm in Éirinn chun cabhrú le do chearta ar líne a chosaint agus chun níos mó smachta a thabhairt duit ar a bhfeiceann tú.

Tugtar an Creat Sábháilteachta ar Líne ar na rialacha sin. Tugadh i bhfeidhm iad chun cabhrú le leanaí a choinneáil faoi chosaint ó dhíobháil ar líne. Is mar gheall ar na rialacha seo go bhfuil ardáin agus seirbhísí ar líne cuntasach as conas a chosnaíonn siad daoine, go háirithe leanaí, ó dhíobháil ar líne.

Éilítear ar ardáin, faoin gCreat Sábháilteachta ar Líne, bearta a ghlacadh ionas nach mbíonn ábhar díobhálach ar líne le feiceáil ar an gcéad dul síos.

Céard iad roinnt de mo chearta atá á gcosaint faoi na rialacha seo?

Do cheart chun cosaint a fháil ar dhíobháil
Do cheart chun ábhar mídhleathach nó díobhálach a thuairisciú

Cén chaoi ina bhfuil Mo Chearta á gCosaint?

Céim 2

GNÍOMHAÍOCHT

An féidir é seo a thuairisciú?

Léigh trí na samplaí agus socraigh an bhféadfadh sé seo a bheith ina shampla d'ábhar mídhleathach nó díobhálach agus an féidir é a thuairisciú don ardán nó nach féidir.

1. Faigheann duine éigin teachtaireachtaí ó chuntas anaithnid lena mbagraítear iad a ghortú.

FREAGRA: (IS EA) Ceart, is féidir teachtaireachtaí leanúnacha, nach dteastaíonn nó ciapacha a sheoladh a bhagraíonn gortú a dhéanamh ar dhaoine eile a mheas mar ábhar mídhleathach agus ba chóir iad a thuairisciú don ardán.

2. Cibearbhulaíocht a dhéanamh orthu trí fhíseán a chruthú lena n-úsáidtear íomhánna de dhuine arna nginiúint ag IS.

FREAGRA: (IS EA) Ceart, is féidir físeán chibearbhulaíochta a aicmiú mar ábhar díobhálach agus ba chóir iad a thuairisciú don ardán.

3. Postálann duine éigin tuairimí láidre lena gcáinte leiriú ceoltóra agus ní aontaíonn tú leo.

FREAGRA: (NÍ HEA) Ceart, tá ceart ag daoine chun saoirse cainte ar líne agus ní féidir ábhar a léiríonn tuairim dhifriúil a thuairisciú. Cé gur féidir leis cur isteach ar dhuine, ní mheastar tuairim dhifriúil a bheith ina hábhar mídhleathach ná díobhálach.

4. Dúshlán mearscaipthe lena spreagtar do dhaoine rud éigin a d'fhéadfadh a bheith contúirteach nó a d'fhéadfadh duine éigin a ghortú i gceart a dhéanamh.

FREAGRA: (IS EA) Ceart, is féidir dúshlán chontúirteacha a d'fhéadfadh dochar mór a dhéanamh do dhuine a mheas mar shamplaí d'ábhar díobhálach agus ba chóir iad a thuairisciú don ardán.

5. Cruthaíodh comhrá grúpa ag roinnt daoine sa rang céanna leat ach níor tugadh cuireadh duit páirt a ghlacadh ann.

FREAGRA: (NÍ HEA) Ceart, ag brath ar an gcomhthéacs, d'fhéadfadh sé gur cineál bulaíochta é duine a eisiamh d'aon ghnó ó chomhrá grúpa, ach ní mheastar gur ábhar mídhleathach ná díobhálach é is féidir a thuairisciú don ardán.

6. Postálann tionchaire físeán lena gcuirtear a gclár traenála ar líne chun cinn lena spreagtar nósanna aclaíochta as cuimse nó contúirteacha.

FREAGRA: (IS EA) Ceart, is féidir físeán nó post a spreagann nósanna aclaíochta foircneacha nó contúirteacha a mheas mar ábhar díobhálach agus níor cheart iad a dhíriú ar leanaí ar líne. Ba chóir an t-ábhar seo a thuairisciú don ardán.

7. Postáil lena nglaoitear ar ionsaí ar dhaoine ó thír ar leith agus ina bhfuil teanga chiníoch.

FREAGRA: (IS EA) Ceart, is féidir le postáil a iarrann ionsaithe i gcoinne grúpaí áirithe daoine agus a chuireann fuath agus fuathchaint ar líne chun cinn a bheith ina hábhar mídhleathach agus ba chóir é a thuairisciú don ardán.

MACHNAMH AGUS GNÍOMHAÍOCHT

Machnamh

Céard é an t-aon rud amháin a d'fhoghlaim tú inniu nach raibh ar eolas agat cheana?

Cén tionchar a bheidh aige sin ort amach anseo?

An bhfuil cabhair uait le haon rud?

Gníomh

An bhfuil rud éigin a dhéanfaidh tú anois má mhothaíonn tú nach bhfuil meas ar do chearta ar líne?

GNÍOMHAÍOCHT LE TABHAIRT ABHAILE

Obair Bhaile

Scaip Bileog Eolais Webwise 6 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí ina bhfuil gníomhaíocht do do dhaltáí agus do thuismitheoirí/chaomhnóirí le comhlánú le chéile mar aon le hachóimre ar phríomhphointí an mhodúil.

Freagraí do Thráth na gCeist:

1 = C & D [Mura bhfuil tú cinnte faoin suíomh gréasáin - is fearr neamhaird a dhéanamh air.]

2 = B

3 = B

4 = C

5 = B & D

6 = B

Céim 3

MÍNIGH:

Conas Tuairisciú

Má fheiceann tú ábhar ar líne agus má chuireann sé isteach ort, tá an ceart agat é a thuairisciú.

Tuairiscigh ábhar mídhleathach nó díobhálach don ardán.

Tá bealach ag gach ardán i dtaca le rud éigin a thuairisciú agus is féidir comhairle faoin gcaoi le tuairisciú a aimsiú i gcuid 'Cabhair' an ardáin.

Go hiondúil, tuairiscíonn tú ábhar ar ardán tríd an deilbhín "... atá le feiceáil ag an mbar ar dheis de phostáil nó de scéal a thapáil.

Cuimhnigh: Faoin gCreat Sábháilteachta ar Líne, ní mór d'fheidhmeanna tuairiscithe ardáin a bheith éasca le haimsiú agus le húsáid.

Ról Choimisiún na Meán

Is foras faire meán na hÉireann é Coimisiún na Meán atá freagrach as craoltóirí agus na meáin ar líne a rialú, lena n-áirítear ardáin na meán sóisialta atá lonnaithe in Éirinn.

Is é an ról atá ag Coimisiún na Meán ná lena chinntiú go bhfuil rialacha an Chreata Sábháilteachta ar Líne á gcomhlíonadh ag na hardáin ar líne atá lonnaithe in Éirinn. Mura bhfuil, tá an cumas ag Coimisiún na Meán fíneálacha móra a ghearradh orthu.

Tuairiscigh don ardán ar an gcéad dul síos i gcónaí má fheiceann tú ábhar díobhálach nó mídhleathach ar líne.

Má bhíonn fadhbanna agat tuairisciú go díreach chuig an ardán agus má theastaíonn tuilleadh cabhrach uait, téigh chuig Coimisiún na Meán: [cnam.ie/general-public/guides-resources/guides-how-to-report/](https://www.cnam.ie/general-public/guides-resources/guides-how-to-report/)

Freagrachtaí ar Líne

Léigh na cásanna agus faigh amach an féidir leat an rogha fhreagrach atá le déanamh i ngach cás a shainaithint.

1. Dúshlán na Próifíle

Socrú

Tá próifíl ar líne á socrú agat do charachtar cluiche nua. Tugtar nod duit d'ainm, d'aois, do shuíomh, agus do phictiúr próifíle a chur isteach. Ar chóir duit...

Roghanna

A) D'ainm ceart a úsáid, grianghraf úrnua a uaslódáil, agus do chathair agus ainm do scoile a chur san áireamh.

Toradh

Tagann rabhadh aníos lena mínítear trí fhaisnéis phearsanta a chomhroinnt, d'fhéadfá a bheith i mbaol strainséirí agus rioscaí le do phríobháideachas. Iarrtar ar an imreoir a roghanna a chur in eagar.

B) Ainm scáileáin seachas ainm ceart a úsáid, an suíomh beacht a chomhroinnt a sheachaint, agus abhatár in ionad grianghraif phearsanta a roghnú.

Toradh

Ceadaíodh do phróifíl imreora, agus tugadh duais duit le teachtaireacht maidir leis an tábhacht a bhaineann le faisnéis phearsanta a choinneáil príobháideach ar líne chun bheith slán.

2. An Tuairisc Nuachta

Socrú

Tá tú i mbun taighde do thionscadal scoile agus aimsíonn tú dhá alt éagsúla ar an ábhar céanna. Is ó fhoinse aitheanta, inchreidte é alt amháin, agus is ó fhoinse anaithnid ag a bhfuil fógraí gáifeacha agus éilimh amhrasacha é an ceann eile. Ar chóir duit...

Roghanna

A) Roghnaigh an fhoinse inchreidte le léamh agus le húsáid don tionscadal, lena ndírítear ar fhaisnéis chruinn.

Toradh

Críochnaíonn tú an tionscadal i gceart agus faigheann tú duais ina thaobh. Tá teachtaireacht le feiceáil lena mínítear go gcabhraíonn foinsí iontaofa le faisnéis iontaofa a chur ar fáil, rud atá riachtanach don fhoghlaim.

B) Úsáid an fhoinse chonspóideach ag a bhfuil na fógraí gáifeacha agus an fhaisnéis neamhfhíoraithé.

Toradh

Marcáladh an tionscadal le botúin, agus moltar duit na foinsí a athsheiceáil amach anseo. Mínítear i mír aníos an tábhacht a bhaineann le foinsí iontaofa a úsáid agus tugadh rabhadh in aghaidh na mífhaisnéise.

3. Díospóid na Nótaí Tráchtá

Socrú

Glacann tú páirt i ngrúpa comhrá ar líne ina bhfuil ábhar á phlé, ábhar ina bhfuil dúshuim agat. Postálann imreoir eile tuairim atá éagsúil ó do cheann féin.

Ar chóir duit...

Roghanna

A) Freagair le nóta tráchtá gránna nó le masla, chun críche tuairim an duine eile a mhúchadh.

Toradh

Tagann rabhadh aníos lena mínítear go bhféadfadh freagraí diúltacha lagmhisneach a chur ar dhaoine eile agus d'fhéadfadh pionóis sa chluiche a bheith ann dá bharr. Tugadh spreagadh duit do nótaí tráchtá a chur in eagar.

B) Freagair go measúil gan mhaslaí ná teanga ghránna a úsáid sa tuairim atá á comhroinnt.

Toradh

Tugadh moladh duit as bheith measúil, agus tuileann do charachtar 'pointí measa'. Mínítear i dteachtaireacht go bhfuil an ceart ag gach duine a dtuairimí a chur in iúl, agus trí mheán na cumarsáide measúla, cabhraítear le spásanna ar líne a choinneáil go dearfach.

4. Tóraíocht an Chuardaigh Shábháilte

Socrú

Tá tú ar thóraíocht chun foghlaim conas faisnéis a chuardach go sábháilte ar líne. Tugtar ábhar ar leith duit agus iarrtar ort foinse iontaoifa a aimsiú. Ar chóir duit...

Roghanna

A) Roghnaigh inneall cuardaigh sábháilte arna mholadh a úsáid agus úsáid eochairfhocail chun ábhar oideachasúil a aimsiú ó shuíomhanna iontaoifa.

Toradh

Críochnaíonn tú an tóraíocht i gceart, lena ndíghlasáiltear suaitheantas "Bleachtaire Digiteach". Faigheann tú comhghairdeas i dteachtaireacht as cleachtaí cuardaigh sábháilte agus foinsí iontaoifa a úsáid.

B) Cliceáil ar an gcéad toradh cuardaigh gan an fhoinsé a sheiceáil nó gan nod a lorg faoina iontaofacht.

Toradh

Tagann tú ar fhaisnéis mhíthreorach nó míreanna aníos, lena gcuirtear moill ar do thóraíocht. Cuirtear i gcuimhne duit i mír aníos nach bhfuil an fhaisnéis ar líne go léir sábháilte nó iontaoifa agus a bheith aireach nuair atá tú i mbun cuardaigh.

5. An Teachtaireacht Rúndiamhaire

Socrú

Faigheann tú iarratas carad agus teachtaireacht ó dhuine éigin nach bhfuil aithne agat orthu, lena n-iarrtar bualadh le chéile i gcomhrá príobháideach. Ar chóir duit...

Roghanna

A) Glac leis an iarratas cara agus aontaigh leis an gcomhrá príobháideach.

Toradh

Bíonn teachtaireacht rabhaidh le feiceáil lena mínítear go bhféadfadh sé a bheith contúirteach labhairt le strainséirí agus tugtar nod duit an duine anaithnid a thuairisciú agus bac a chur orthu. Cuirtear in iúl duit arís go n-áirítear teagmhálaithe anaithnide a sheachaint le bheith sábháilte ar líne.

B) Diúltaigh an t-iarratas, tuairiscigh an teachtaireacht, agus abair le duine fásta iontaoifa é.

Toradh

Tugtar duais duit as roghanna sábháilte a dhéanamh agus faigheann tú teachtaireacht faoin tábhacht a bhaineann le contúirtí féideartha ar líne a shainithint agus a thuairisciú.

Cén chaoi ina bhfuil Mo Chearta á gCosaint?

Tá Creat Sábháilteachta Ar Líne ann anois a chruthaigh dlíthe agus rialacha nua atá i bhfeidhm in Éirinn chun cabhrú le do chearta ar líne a chosaint agus chun níos mó smachta a thabhairt duit ar a bhfeiceann tú.

Tugtar an **Creat Sábháilteachta ar Líne** ar na rialacha sin. Tugadh i bhfeidhm iad chun cabhrú le leanaí a choinneáil faoi chosaint ó dhíobháil ar líne. Is mar gheall ar na rialacha seo go bhfuil ardáin agus seirbhísí ar líne cuntasach as conas a chosnaíonn siad daoine, go háirithe leanaí, ó dhíobháil ar líne.

Éilítear ar ardáin, faoin gCreat Sábháilteachta ar Líne, bearta a ghlacadh ionas nach mbíonn ábhar díobhálach ar líne le feiceáil ar an gcéad dul síos.

Tá 2 chineál ábhair is féidir a thuairisciú ar líne: ábhar mídhleathach agus ábhar díobhálach.

Áirítear i measc ábhair mídhleathaigh ar líne:

Ábhar nach gceadaítear mar d'fhéadfadh sé a bheith contúirteach agus díobhálach do dhaoine agus in aghaidh dhlí na tíre.

Cuimhnigh, má tá rud éigin mídhleathach sa saol mar atá, is mídhleathach atá sé ar líne chomh maith.

Tá na nithe seo a leanas i measc na samplaí:

Teachtaireacht a sheoltar chuig duine a bhagraíonn gortú a dhéanamh orthu.

Postáil a spreagann ionsaí ar an bpobal.

Faisnéis phearsanta duine a roinnt ar líne agus ciapadh mar thoradh air sin.

Físeán nó postáil nó gníomh a spreagann nó a chuireann ainmhithe chun cinn chun troid lena chéile.

Áirítear i measc ábhair dhíobhalaigh ar líne:

Ábhar a d'fhéadfadh a bheith ina chúis díobhála agus a d'fhéadfadh cur isteach ar dhaoine nó atá míchuí gan bheith in aghaidh an dlí.

Aon rud a d'fhéadfadh díobháil a dhéanamh ar fholláine duine lena n-áirítear a sláinte fhisiceach nó a meabhairshláinte.

I go leor cásanna, ní cheadaítear ábhar díobhálach faoi théarmaí agus coinníollacha ardáin agus ba chóir é a thuairisciú go díreach ar an ardán.

Tá na nithe seo a leanas i measc na samplaí:

Dúshlán mearscaipthe lena spreagtar do dhaoine rud éigin a d'fhéadfadh a bheith contúirteach nó a d'fhéadfadh duine éigin a ghortú i gceart a dhéanamh.

Cuntas bréige a cruthaíodh chun cibearbhulaíocht a dhéanamh ar dhuine.

Físeán nó postáil a spreagann nósanna itheacháin nó aclaíochta foircneacha.

Tionchaire a thugann droch-chomhairle nó mhíthreorach ar ábhar.

Conas is féidir Tuairisciú a Dhéanamh?

Má fheiceann tú ábhar ar líne agus má chuireann sé isteach ort, tá an ceart agat é a thuairisciú.

Tuairiscigh ábhar mídhleathach nó díobhálach don ardán.

Tá bealach ag gach ardán i dtaca le rud éigin a thuairisciú agus is féidir comhairle faoin gcaoi le tuairisciú a aimsiú i gcuid ‘Cabhair’ an ardáin.

Go hiondúil, tuairiscíonn tú ábhar ar ardán tríd an deilbhín “...” atá le feiceáil ag an mbarr ar dheis de phostáil nó de scéal a thapáil.

* Cuimhnigh

Faoin gCreat Sábháilteachta ar Líne, ba chóir go mbeadh feidhmeanna tuairiscithe ardáin éasca le haimsiú agus le húsáid.

Cén chaoi ar féidir le Coimisiún na Meán cabhrú?

* Is é Coimisiún na Meán foras faire meán na hÉireann agus is é a gcúram a áirithiú go bhfuil ardáin ar líne atá lonnaithe in Éirinn ag cloí le rialacha an Chreata Sábháilteachta Ar Líne. Mura bhfuil, tá an cumas ag Coimisiún na Meán fíneálacha móra a ghearradh orthu.

* Tuairiscigh don ardán ar an gcéad dul síos i gcónaí má fheiceann tú ábhar díobhálach nó mídhleathach ar líne.

* Má cheapann tú nach bhfuil ardán ag cloí leis na rialacha agus nach bhfuil feidhmeanna tuairiscithe chun ábhar mídhleathach nó díobhálach a thuairisciú atá éasca le haimsiú agus le húsáid ann, ba chóir duit é sin a thuairisciú do Choimisiún na Meán: cnam.ie

KNOW YOUR RIGHTS IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

The UN Committee on the Rights of the Child has just said...

"YOUR RIGHTS APPLY IN THE DIGITAL WORLD"

YOU HAVE THE RIGHT TO PRIVACY

Digital services should not take your personal information and use it in ways that are unfair or unjust, or allow others to use your information in ways that don't benefit you.

Digital technology can help you access services, but it must be accurate and not undermine your other rights.

YOU HAVE A RIGHT TO HEALTH, EDUCATION AND JUSTICE

YOU HAVE THE RIGHT TO PARTICIPATE

Digital services should not be used to stop you saying what you think (so long as it does not hurt others) or joining others to make a better world.

Information online should be true, clear and understandable to you - in a language you speak.

YOU HAVE THE RIGHT TO INFORMATION

YOU HAVE A RIGHT TO PLAY AND REST

Playing online should not mean that you are targeted to do or buy things that make money for others. It should be fun and appropriate to your age. All digital services should be designed to 'give you a break'.

YOU HAVE THE RIGHT TO BE SAFE

You should not be sent pictures, videos and messages that harm you or suggest that you harm yourself. You should be protected from anyone who contacts you who may harm you in real life.

YOU HAVE THE RIGHT NOT TO BE EXPLOITED

Digital services must not target you with advertising, selling your information or allowing others to do so. You must be protected from violence of all sorts.

YOU HAVE THE RIGHT TO BE HEARD

You should be consulted on things that make a difference in your life.

MOST OF ALL, YOU HAVE THE RIGHT TO BE YOU

Digital technology must not nudge, guess or tell others what you are thinking and feeling - that's for you to decide.

And your rights apply whomever you are, wherever you live, whatever your shape, age, gender, religion, race or beliefs.

Mo Chearta agus Mo Fhreagrachtaí

Achoimre ar an Modúl ar Líne

Agus tusa i do dhuine óg ag féachaint thart ar an domhan digiteach, tá sé tábhachtach go bhfuil do chearta ar eolas agat. Sa bhliain 2021, maíodh de réir na Náisiún Aontaithe go mbeidh feidhm ag do chearta faoin gCoinbhinsiún um Chearta an Linbh ar an saol digiteach chomh maith. Nuair a úsáideann tú an t-idirlíon, na meáin shóisialta agus na hardáin, ba cheart go mbíonn d'eispéiris luachmhar, sábháilte agus spráilte. Bíonn freagracht ag daoine fásta chun tacaíocht a thabhairt duit leis seo.

Léigh an póstaer cabhrach faoi do chearta ar líne le Tuismitheoir/Caomhnóir.

Gníomhaíocht d'Obair Bhaile:

Déan tráth na gceist gearr seo atá oiriúnaithe ó Chomhairle na hEorpa agus atá ar fáil anseo: (<https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/digital-rights-quiz#2>) chun do chuid eolais faoi do chearta ar líne a thástáil. Tabhair do d'aire go bhféadfadh roinnt freagraí a bheith ilroghnach.

Ceist 1

Is féidir leat 20% de lascaine a fháil ar do chéad cheannachán eile ón siopa ar líne is fearr leat. Ach ní mór duit ainm agus sonraí pearsanta triúr cairde a chur le foirm ar líne.

Céard a dhéanann tú?

- A) Cuir na sonraí pearsanta leis. Sábhálfaidh sé cuid mhór airgid duit agus tá a fhios agat go mbainfidh do chairde an-taitneamh as ríomhphoist a fháil ón siopa seo.
- B) Ná déan dada – tógann sé an iomarca ama é seo a dhéanamh.
- C) Téigh i dteagmháil le triúr de do chairde le feiceáil an n-aontaíonn siad go gcuirfeadh a gcuid sonraí leis.
- D) Déan neamhaird de. Is dócha gur camscéim í.

Ceist 2

Feiceann tú gur athphostáil do chara físeán ina bhfuil polaiteoir ag bacadh ar a chuid focal agus gan a bheith in ann ceisteanna an agallóra a fhreagairt. Tá amhras ort go bhféadfadh sé a bheith ionramháilte.

Céard a dhéanann tú?

- A) Amharc suas chun na bhflaitheas agus fág an t-ardán ar a raibh an físeán athphostáilte. Go leor don lá inniu.
- B) Seiceáil foinse nuachta iontaofa le fáil amach an ndearnadh ionramháil ar an bhfíseán. Ansin, seol teachtaireacht chuig do chara le naisc chuig an bhfíseán bunaidh agus mol dóibh a bpostáil a bhaint chun níos mó mearbhaill a sheachaint.
- C) Athphostáil an físeán. Cé go bhfuil cuma ionramhála air, tá sé an-ghreannmhar.
- D) Dá mba rud é gur ionramháladh an físeán, is cinnte go mbeadh sé bainte anuas faoin am seo. Croitheann tú do ghuailí agus socraíonn tú gur fíor é.

Ceisteanna ar lean. >>

Ceist 3

Gabhann ceannlíne d'aird. Clliceálann tú air. Tá cuma ar an suíomh go bhfuil tú eolach air ach tá cúpla clóscríobh neamhghnách ann.

Céard a dhéanann tú?

- A) Amharcann tú suas chun na bhflaitheas agus croitheann tú do ghuailí.
- B) Déan cinnte gur suíomh fíor é an suíomh tríd an URL, sonraí an údair agus an fhoilsitheora a sheiceáil.
- C) Cuir le do rogha pearsanta láithreach. Tá an oiread sin rudaí suimiúla ar an suíomh gréasáin seo gur mhaith leat cuairt a thabhairt air arís (fiú má tá sé scríofa go dona).
- D) Ceartaigh na hearráidí cló agus seol an leagan ceartaithe ar ais chuig an údar.

Ceist 4

Tá tú ar shuíomh na meán sóisialta is fearr leat agus tá díospóireacht theasaí ar siúl faoi eachtra i do phobal áitiúil. Tá an dá ghrúpa ag éileamh go ndéanann daoine #chooseaside.

Céard a dhéanann tú?

- A) Faigh amach cén grúpa ar aontaigh do chara leis agus roghnaigh an ceann sin.
- B) Faigh amach cén grúpa a n-aontaíonn d'Uncail Joe leis agus ansin roghnaigh an ceann eile.
- C) Ná roghnaigh ceachtar acu mar is gnách go mbíonn níos mó ná 2 thaobh le scéal agus d'fhéadfadh daoine a dhéanann iarracht iallach a chur ort taobh a roghnú a bheith ag simpliú an scéil nó ag iarraidh tú a ionramháil.
- D) Roghnaigh ardán na meán sóisialta difriúil.

Ceist 5

Tá tú ag breathnú ar fhíseán ar líne nuair a thagann fógra aníos a thairgeann cód lascaine duit do do bhreithlá an tseachtain seo chugainn.

An ndéanann tú an méid seo a leanas...

- A) Clliceáil air.
- B) Tuairiscigh é don ardán mar tá tú faoi bhun 18 mbliana d'aois agus níor cheart go mbeadh fógraí spriocdhírthe le feiceáil agat.
- C) Déan neamhaird de agus lean ort ag breathnú ar an bhfíseán.
- D) Ní cheadaítear d'ardáin ar líne do shonraí pearsanta a úsáid chun fógraí a dhírú ar dhaoine faoi bhun 18 mbliana d'aois. Má thugann tú faoi deara fógraí bunaithe ar do ghníomhaíocht ar líne nó ar do shonraí pearsanta, ba cheart duit é sin a thuairisciú do Choimisiún na Meán.

Ceist 6

Tá gach duine ag imirt cluiche nua spreagúil ar líne agus tá sé saor in aisce! Agus tú á íoslódáil, tagann bosca aníos le 'Tearmaí agus Coinníollacha' ina mínítear na sonraí a bhaileofar agus conas a úsáidfear iad.

An ndéanann tú an méid seo a leanas...

- A) Scrolláigh go tapa go dtí deireadh an bhosca agus cuir tic sna boscaí go léir.
- B) Déan iarracht cinneadh eolasach a dhéanamh faoi na sonraí is mian leat a roinnt mar mhalairt ar rochtain saor in aisce ar an gcluiche.
- C) Dún an bosca agus fág an suíomh.
- D) Scimeáil tríd an bhfaisnéis agus ansin téigh ar aghaidh ar aon nós.

Bíodh an comhrá agat

Tá rialacha nua i bhfeidhm in Éirinn ar mhaithe le cosaint a thabhairt do chearta leanaí ar líne faoin gCreat Sábháilteachta ar Líne. Faigh amach gach rud faoi anseo:

Míните: Céard é an Cód Sábháilteachta Ar Líne? webwise.ie/trending/explained-what-is-the-new-online-safety-code/

Do Chearta Leanai Ar Líne: cnam.ie/information-for-parents-guardians/

Féach ar Webwise.ie/parents le haghaidh tuilleadh comhairle, tacaíochta agus acmhainní ó shaineolaithe.

Séanadh: Tabhairt do d'aire nach comhairle dhlíthiúil atá anseo, agus ní léiríonn sé an seasamh a d'fhéadfadh Coimisiún na Meán nó Webwise a ghlacadh i gcomhthéacs aon imeachta rialála ina bhfuil bríonna na bhforálacha i gceist.

MODÚL A SEACHT

Mé Féin a Chosaint ar Líne

Cuspóir

Sa mhodúl seo, gheobhaidh daltaí tuiscint faoin tábhacht a bhaineann le faisnéis phearsanta a chosaint agus foghlaimeoidh siad faoi chleachtais chibearshlándála bhunúsacha, lena n-áirítear pasfhocail láidre a chruthú, iarrachtaí fioscaireachta a shainathint, agus cosaint in aghaidh bogearraí mailíseacha agus víreas.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Tuiscint a fháil ar choincheap an phríobháideachais agus ar an tábhacht a bhaineann lena gcuid faisnéise pearsanta agus faisnéis daoine eile a chosaint ar líne.

Bagairtí cibearshlándála coitianta a aithint, amhail cumarsáid amhrasach, camscéimeanna fioscaireachta agus bogearraí mailíseacha.

Straitéisí a fhorbairt chun gléasanna agus faisnéis phearsanta a chosaint agus a shlánú ar líne.

Nasc leis an gCuraclam Folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach: Straitéisí a ghlacadh chun úsáid shábháilte, eiticíúil agus fhreagrach teicneolaíochtaí digiteacha a chur chun cinn, lena n-aithneofar freagracht phearsanta agus phobail maidir le timpeallacht dhigiteach dhearfach, mheasúil agus níos sábháilte a chothú agus tuiscint a fháil ar bhealaí sábháilte chun iompraíochtaí nó ábhar míchuí nó díobhálach a thuairisciú.

Snáithe: Oideachas Sláinte - Corpoideachas agus OSPS

Aonad Snáithe: Sábháilteacht: Tuiscint a fháil ar an tábhacht a bhaineann le rialacha agus cleachtais shábháilteachta i ngluaiseacht agus i gcomhthéacsanna eile. Rioscaí a mheas, cásanna agus iompair dhainséaracha a

aithint, agus straitéisí sábháilte iomchuí a chleachtadh/a chur i bhfeidhm. Níos mó muiníne agus freagracht phearsanta a léiriú maidir le timpistí a chosc.

Naisc Thraschuraclaim

Ábhar: Béarla

Snáithe: Teanga Bhéil

Aonad Snáithe: Foclóir:

Roghnaigh agus bain úsáid as stór focal ó bhéal, frásaí agus teanga fhíortha atá leathan agus casta le haghaidh gnáthchoincheapa agus gnáth-thopaicí teibí agus ábhar-shonracha, de réir mar is cuí don lucht féachana agus don chuspóir.

Ábhar: Béarla

Snáithe: Scríbhneoireacht

Aonad Snáithe: Rannpháirtíocht:

Idirghníomhú go dearfach agus go diongbháilte fad a chruthaítear téacs i réimse seánraí, teangacha eile nuair is cuí agus ar fud an churaclaim.

Modheolaíochtaí

Grúpobair

Obair Bheirte

Plé Ranga

Gníomhaíocht Téacs Iomlánaithe

Gníomhaíocht Sórtála

Acmhainní atá ag Teastáil

Bileog Gníomhaíochta 7.1: Tú Féin a Chosaint ar Líne

Bileog Eolais Webwise 7 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí

Modúl a Seacht: Liosta Stóir Focal maidir le Mé Féin a Chosaint ar Líne

Focal	Sainmhíniú	
Cosain	Chun rud éigin nó duine éigin a choinneáil slán ó dhíobháil, ó chontúirt nó ó dhamáiste.	
Slán	Chun a chinntiú go mbíonn rud éigin nó duine éigin slán ó dhíobháil, ó chontúirt nó ó eagla.	
Fioscaireacht	Cineál camscéime ar líne a tharlaíonn nuair a dhéanann duine éigin iarracht cleas a imirt ar dhaoine ionas go dtugann siad a gcuid faisnéise pearsanta uathu, amhail uimhreacha cártaí creidmheasa, trí ligean air/uirthi gur duine a bhfuil iontaoibh acu ann/inti	
Bogearraí mailíseacha	Cineál bogearraí díobhálacha (clár a ritear ar ríomhaire) ar féidir díobháil dhéanamh do ríomhairí, faisnéis a ghoideadh, nó smacht a aimsiú gan cead ar ghléasanna.	
Amhrasach	Nuair nach mbíonn rud éigin iomlán i gceart nó nuair a bhíonn rud éigin as alt, agus neamhchinnteacht nó inní á gcur ar dhaoine dá bharr.	
Víreas	Cineál bogearraí mailíseacha a scaiptear ó ríomhaire nó gléas amháin go ceann eile, agus díobháil á déanamh aige, amhail feidhmíocht a mhoilliú nó damáiste a dhéanamh do chomhaid.	
Earraí spiaireachta	Cineál bogearraí mailíseacha a bhailíonn faisnéis go rúnda ó ghléas gan cead.	
Bogearraí éirice	Cineál bogearraí mailíseacha a chuireann cosc ar rochtain ar ghléas agus ar an bhfaisnéis atá stóráilte ann agus a iarrann airgead chun iad a dhíghlasáil.	

Príobháideachas a Thuiscint

Céim 1

SEINN FÍSEÁN

Chun tús a chur leis an modúl.

GNÍOMHAÍOCHT CONTANAIM PRÍOBHÁIDEACHAIS

Cuireann na daltaí iad féin ag pointe ar chontanaim ina mbraitheann siad compordach ar cheist, idir ‘ní aontaím go láidir’ agus ‘aontaím go láidir’.

Ráitis:

Tá sé ceart go leor má phostálaim pictiúir/ físeáin de mo chairde ar líne gan chead a lorg uathu.

Tá sé ceart go leor seat scáilleáin a dhéanamh de theachtaireachtaí ó chomhráite duine le duine le cara agus iad a roinnt i gcomhrá grúpa níos leithne gan cead a iarraidh orthu.

Nuair a chláraím d’aip nó do chluiche nua, ní gá dom na téarmaí nó an polasaí príobháideachais a léamh mar ní bhíonn tionchar aige sin orm i ndáiríre.

Ní oibreoidh aip i gceart mura roghnaím ‘I gcónaí’ agus ceadanna á socrú agam

chun rochtain a fháil ar mo cheamara, micreafón agus suíomh.

Níl sé ceart go leor glacadh le hiarratais leanúna ó dhuine nach bhfuil aithne agam orthu fiú má tá siad ina gcairde le daoine eile i mo scoil.

Má mhothaíonn tú brónach nó trí chéile, is maith an rud é é a chomhroinnt ar líne ionas gur féidir le daoine eile cabhrú leat.

Má dhéanann duine dearmad logáil amach óna gcuntas ar ghléas comhroinnte, tá sé ceart go leor súil a chaitheamh ar a bpróifíl.

Má scríosaim rud éigin a phostáil mé ar líne, tá sé imithe ar fad ar fad agus ní bheidh aon duine in ann é a fheiceáil a thuilleadh.

Céim 2

MÍNIGH

Coincheap an phríobháideachais; faisnéis phearsanta a choinneáil sábháilte agus í a chomhroinnt le daoine nó le suíomhanna gréasáin agus aipeanna ar líne iontaoifa amháin, ní mór dúinn ár bhfaisnéis phearsanta a choimeád ‘faoi ghlas’ chun í a choinneáil sábháilte agus béim a leagan ar an tábhacht a bhaineann le gan faisnéis phearsanta a chomhroinnt ar líne gan chead ó thuismitheoir/duine fásta iontaoifa.

Céim 3

GNÍOMHAÍOCHT SÓRTÁLA

Ní mór do dhaltaí tarraingt agus scaoileadh ón liosta a chuirtear ar fáil cad is brí le príobháideachas i dtéarmaí a bhfreagrachta maidir lena n-iompar ar líne go dtí an liosta comhoiriúnach ‘Cad a cheapann daoine is brí le príobháideachas ar líne’.

Freagraí don Ghníomhaíocht Sórtála:

Cén chiall atá le príobháideachas ar líne do dhaoine

Mo phasfhocal a choinneáil faoi rún

Ná ceangail le daoine nach bhfuil aithne agat orthu

Gan ligean do strainséirí mo ghrianghraif a fheiceáil

Faisnéis a chomhroinnt le daoine a bhfuil aithne agam orthu amháin

Do chuntas a shocrú go príobháideach ar aipeanna agus ar chluichí

Nascadh le líonraí wi-fi slána amháin.

Cén chiall eile atá air

Pasfhocail láidre, uathúla agus fhada a roghnú agus gan iad a chomhroinnt le haon duine eile.

Ná freagair teachtaireachtaí ó chuntais nach bhfuil aithne agat orthu. Ní mar a shíltear a bhítear ar líne, tá sé éasca próifíl/cuntais bhréige a chruthú.

Bheith roghnaitheach faoin méid a chomhroinneann tú, fiú le cairde, mar d'fhéadfadh aon rud a chomhroinneann tú ar líne a bheith comhroinnte arís nó sceite.

Bheith ar an eolas go bhféadfadh cairde faisnéis nó íomhánna a chomhroinnt gan do chead, mar sin bí aireach faoin méid a chomhroinneann tú le gach duine, cairde san áireamh.

Athbheithniú a dhéanamh ar shocruithe príobháideachais d'aipeanna lena n-áirítear seiceáil má tá tú sásta leis an leibhéal rochtana atá ag gach aip ar do mhicreafón, ar do cheamara nó ar do shuíomh. Cuimhnigh gur féidir leat srian a chur ar rochtain ar na gnéithe sin ar do ghléas chun rochtain a cheadú nuair atá an aip in úsáid amháin, gan rochtain a cheadú in aon chor nó an cheist a chur ort gach uair is mian leat an aip a úsáid seachas rochtain a cheadú an t-am ar fad.

Seachain moil wifí 'saor in aisce' in áiteanna poiblí a úsáid, go háirithe más mian leat rochtain a dhéanamh ar fhaisnéis phearsanta nó íogaire nó más mian leat faisnéis phearsanta nó íogaire a sheoladh. Cuimhnigh go bhféadfadh caimiléirí nó haiceálaithe a bheith in ann rochtain a fháil ar d'fhaisnéis phearsanta trí cheangail idirlín gan slándáil.

Cibearbhagairtí Coitianta a Shainaithint

Céim 1

MÍNIGH

Na bhagairtí cibearshlándaála coitianta maidir le fioscaireacht agus bogearraí mailíseacha.

Cad is Fioscaireacht ann?	Céard is Bogearraí Mailíseacha ann?
Nuair a dhéanann duine éigin táirgí móréilimh ar líne, seirbhísí amhail bainc, nó cairde/gaolta fiú a phearsanú chun cleas a imirt ort chun críche faisnéis phearsanta a scaoileadh.	Bogearraí arna ndearadh chun dochar a dhéanamh do do ríomhaire, do ghuthán, nó do ghléasanna eile
Nuair a sheolann duine éigin teachtaireacht oiriúnaithe chugat lena n-iarrrtar ort faisnéis phríobháideach amhail pasfhocail uimhreacha cárta creidmheasa nó seoltaí a chur ar fáil	Is féidir comhaid a scriosadh, faisnéis phearsanta a ghoideadh, nó teachtaireachtaí bréagacha a sheoladh chuig daoine eile ó do chuntas fiú
Dearadh teachtaireachtaí le cuma fhíor orthu ionas go músclaítear slándáil ionat atá bréagach.	Go minic, ní thugann tú faoi deara go bhfuil bogearraí mailíseacha ar do ghléasanna, uaireanta tagann siad trí naisc amhrasacha a chliceáil, comhaid a íoslódáil ó shuíomhanna neamhiontaofa, nó trí cheangaltáin ríomhphoist áirithe a oscailt fiú.

Céim 2

MÍNIGH

Iarr ar na daltaí an ghníomhaíocht téacs iomlánaithe a chur i gcrích. Tá líne faoi na focail chearta duit anseo:

Cineálacha Fioscaireachta

1. Cad is Fioscaireacht Spriocdhírthe ann?

Is cineál spriocdhírthe fioscaireachta í fioscaireacht spriocdhírthe ina mbíonn caimiléirí ag ligean orthu gur duine iad a bhfuil aithne agat orthu, amhail cara, múinteoir nó ball teaghlaigh.

Déanann siad iarracht dallamullóg a chur ort trí fhaisnéis a bhaineann go sonrach leatsa a úsáid, amhail d'ainm nó do scoil, rud a fhágann go mbeidh cuma réadúil air agus is mó seans go mbeidh muinín agat astu.

2. Conas a oibríonn Fioscaireacht HTTPS?

Tarlaíonn fioscaireacht HTTPS nuair a bhíonn cuma shlán ar shuíomh gréasáin bréige agus nuair a thaispeántar an tsiombail “ghlas” fiú i mbarra seoltaí an bhrabhsálaí, rud a chiallaíonn go bhfuil sé sábháilte de ghnáth. Déanann caimiléirí é sin ionas go mbeidh an chuma air gur fíorshuíomh slán é a suíomh bréige, chun go gcuirfidh tú faisnéis phearsanta isteach gan aon amhras a bheith ort faoi.

3. Cén chuma atá ar Fhioscaireacht Ríomhphoist?

Tá fioscaireacht ríomhphoist ar cheann de na cineálacha fioscaireachta is coitianta. Is éard atá ann ná nuair a sheolann caimiléirí ríomhphoist chugat ag ligean orthu féin gur ó chuideachta iontaofa iad, amhail do bhanc nó ardán na meán sóisialta. B'fhéidir go ndéarfadís rud éigin práinneach, mar shampla “Tá do chuntas i mbaol!” chun go gcliceálfá ar nasc agus go gcuirfeá do chuid sonraí isteach.

Céim 3

MÍNIGH

Iarr ar na daltaí an ghníomhaíocht téacs iomlánaithe a chur i gcrích. Tá líne faoi na focail chearta duit anseo:

Cineálacha bogearraí mailíseacha:

1. Cad is víreas ann?

Is clár é víreas a shleamhnaíonn isteach ar do ghléas agus a fhéadann scaipeadh chuig comhaid nó cláir eile, rud a dhéanann damáiste. Tá sé cosúil le ‘fabht digiteach’ a fhéadann codanna éagsúla de do ghléas a ionfhabhtú agus stop a chur lena oibríocht, a scaiptear trí íoslódálacha nó trí chomhaid ionfhabhtaithe.

2. Conas a oibríonn Péisteanna?

Is cineál bogearraí mailíseacha iad Péisteanna a scaipeann iad féin ó ghléas amháin go gléas eile gan aon chabhair a bheith ag teastáil, amhail comhad a oscailt. Téann siad trí líonraí agus is féidir leo scaipeadh go tapa chuig go leor gléasanna, rud a chuireann moill orthu nó a chruthaíonn fadhbanna go minic.

3. Cad is Bogearraí Éirice ann?

Is bogearraí mailíseacha iad Bogearraí Éirice a ghlasálann do ghléas nó do chomhaid agus a éilíonn airgead chun iad a dhíghlasáil. Tá sé cosúil le ‘fuadaitheoir’ digiteach a choinníonn do chuid faisnéise ina giall, agus is gnách go dtagann sé isteach trí naisc nó ríomhphoist amhrasacha.

Céim 4

SEINN FÍSEÁN

Chun tuiscint na ndaltaí ar bhagairtí cibearshlándála a dhaingniú.

Tá Dhá Bhagairt Choitianta ar Líne le fáil anseo: [youtube.com/watch?v=LiY9BIOfSNk](https://www.youtube.com/watch?v=LiY9BIOfSNk)

Straitéisí Cosanta

Céim 1

PLÉIGH

Straitéisí chun faisnéis phearsanta agus gléasanna a chosaint:

Pasfhocail Láidre a Chruthú & Fíorú 2 Fhachtóir a Úsáid:

Úsáid meascán de litreacha, uimhreacha agus siombailí.

Iarrachtaí Fioscaireachta a Aithint:

Ná cliceáil ar naisc nó ná oscail ceangaltáin ó fhoinsí anaithnide, seiceáil sonraí/seoladh ríomhphoist an tseoltóra, agus déan teagmháil le duine fásta iontaofa faoi.

Cosaint ar Bhogearraí Mailíseacha:

Coinnigh bogearraí cothrom le dáta, bain úsáid as cláir frithvíris, agus ná híoslódáil comhaid anaithnide

Nósanna Brabhsála Sábháilte:

Úsáid nasc slán (m.sh. naisc shlána Wi-Fi, suíomhanna gréasáin amhrasacha a sheachaint, HTTPS/Glas Fraincín).

GNÍOMHAÍOCHT FHAIRSINGITHE

Iarr ar na daltaí dul ar ais agus féachaint ar na príomhleideanna a luaitear ag deireadh an fhíseáin réamheolais ar an modúl arís. Iarr orthu póstaer, grafaic eolais, físeán nó amhrán a chruthú de na príomhleideanna chun tú féin a chosaint ar líne.

MACHNAMH AGUS GNÍOMHAÍOCHT

Machnamh

Cén chaoi a ndéanfaí URL a scrúdú chun a chinntiú nach bagairt fioscaireachta nó bogearraí mailíseacha atá ann?

An bhfuil rud éigin eile ba chóir duit a sheiceáil i ríomhphost chun a chinntiú go bhfuil gach rud i gceart leis? Tabhair dhá shampla.

Gníomh

Céard a dhéanfaidh tú an chéad uair eile a fhaigheann tú iarratas ó chara/teachtaireacht amhrasach?

GNÍOMHAÍOCHT LE TABHAIRT ABHAILE

Obair Bhaile

Scaip Bileog Eolais Webwise 7 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí ina bhfuil gníomhaíocht do do dhaltaí agus do thuismitheoirí/chaomhnóirí le comhlánú le chéile mar aon le hachóimre ar phríomhphointí an mhodúil.

Céim 2

TRÁTH NA GCEIST MAIDIR LE TÚ FÉIN A CHOSAINN AR LÍNE

Taispeántar samplaí do na daltaí agus caithfidh siad ceisteanna a fhreagairt chun comharthaí fioscaireachta agus bogearraí mailíseacha a aithint i samplaí agus conas na bagairtí sin a aithint (m.sh., earráidí litrithe, seoltóirí neamhchoitianta/seoltaí ríomhphoist aisteacha, iarratais ar fhaisnéis phearsanta a chuardach).

Freagraí ar Thráth na gCeist maidir le Tú Féin a Chosaint ar Líne

Ceist 1: Ríomhphost Fioscaireachta

Freagra: d) Tabhair neamhaird ar an ríomhphost agus inis do dhuine fásta iontaofa faoi.

Ceist 2: Iarratas ar Chairdeas atá Amhrasach

Freagra: c) Cuir bac ar an duine agus inis do dhuine fásta faoin iarratas.

Ceist 3: Foláireamh Mailíseach

Freagra: c) Dún an fógra láithreach gan cliceáil ar aon rud.

Ceist 4: Suíomh Gréasáin Bréige

Freagra: b) Seiceáil an nasc go cúramach agus cuir i gcomparáid le URL an tsuímh ghréasáin oifigiúil é sula ndéanfaidh tú rud ar bith.

Ceist 5: Íoslódáil Amhrasach

Freagra: d) Seachain an íoslódáil, mar go bhféadfadh bogearraí mailíseacha a bheith ann agus inis do dhuine fásta faoi.

Tráth na gCeist maidir le Tú Féin a Chosaint ar Líne

Freagair na ceisteanna agus féach an féidir leat comharthaí fioscaireachta agus bogearraí mailíseacha a shainaithint sna samplaí anseo.

1. Ríomhphost Fioscaireachta

Faigheann tú ríomhphost ó "YourGameSupport@playnow.com" ina ndeirtear gur bhuaigh tú earraí ionchluiche saor in aisce. Iarrtar ort sa ríomhphost cliceáil ar nasc chun do dhuais a éileamh. Ar an suíomh gréasáin a dtagann tú chuige, iarrtar d'ainm úsáideora cluiche, do phasfhocal agus do sheoladh ríomhphoist ort.

Cad ba cheart duit a dhéanamh?

- A) Cliceáil ar an nasc agus an duais a éileamh.
- B) Seiceáil URL an tsuímh ghréasáin faoi dhó agus cinntigh gurb é an suíomh oifigiúil é.
- C) Cuir do phasfhocal agus do r-phost isteach chun na hearraí saor in aisce a fháil.
- D) Tabhair neamhaird ar an ríomhphost agus inis do dhuine fásta iontaoifa faoi.

2. Iarratas ar Chairdeas atá Amhrasach

Tá tú ag imirt cluiche ar líne, agus seolann imreoir nach bhfuil aithne agat air/uirthi iarratas ar chairdeas chugat. I ndiaidh cúpla cluiche, iarrann sé/sí d'ainm iomlán agus cá dtéann tú ar scoil ort.

Cad é an freagra is fearr?

- A) Inis d'ainm agus do scoil dó/di ós rud gur thosaigh tú ag imirt leis/léi.
- B) Iarr a gcuid faisnéise pearsanta féin orthu ar dtús sula dtabharfaidh tú do chuid féin.
- C) Cuir bac ar an duine agus inis do dhuine fásta faoin iarratas.
- D) Abair leis/léi go bhfuil sé ceart go leor labhairt, ach ná tabhair do shloinne dóibh.

3. Foláireamh Mailíseach

Agus tú ag brabhsáil an ghréasáin, feiceann tú fógra aníos a deir, "Comhghairdeas! Is tusa an 1,000ú cuairteoir! Cliceáil anseo chun do dhuais a éileamh." Cuirtear íoslódáil saor in aisce ar fáil duit san fhógra má chliceálann tú air.

Cad ba cheart duit a dhéanamh?

- A) Cliceáil go tapa ar an bhfógra chun do dhuais a éileamh.
- B) Íoslódáil an comhad mar go mbíonn tairiscintí saor in aisce go hiontach i gcónaí.
- C) Dún an fógra láithreach gan cliceáil ar aon rud.
- D) Cliceáil ar an bhfógra ach ná híoslódáil an comhad ach amháin má tá cuma shábháilte air.

4. Suíomh Gréasáin Bréige

Faigheann tú teachtaireacht ar d'fhón ag rá gur haiceáladh cuntas na meán sóisialta is ansa de do chuid, agus go gcaithfidh tú do phasfhocal a athshocrú láithreach. Tugtar nasc duit sa teachtaireacht chuig suíomh gréasáin a iarrann do phasfhocal reatha agus do phasfhocal nua.

Cad é an beart is sábháilte?

- A) Cliceáil ar an nasc agus do phasfhocal a athrú láithreach.
- B) Seiceáil an nasc go cúramach agus cuir i gcomparáid le URL an tsuímh ghréasáin oifigiúil é sula ndéanfaidh tú rud ar bith.
- C) Tabhair neamhaird ar an teachtaireacht agus bí súil agat go bhfuil do chuntas sábháilte.
- D) Roinn an teachtaireacht le cairde chun rabhadh a thabhairt dóibh.

5. Íoslódáil Amhrasach

Seolann do chara nasc chugat chuig suíomh gréasáin a chuireann aicearraí agus leasuithe saor in aisce ar fáil don chluiche físeáin is fearr leat. Iarrann an suíomh gréasáin ort comhad a íoslódáil chun na haicearraí sin a fháil.

Cad ba cheart duit a dhéanamh?

- A) Íoslódáil an comhad toisc gur cara a sheol é.
- B) Cuir ceist ar do chara cá bhfuair sé/sí an nasc agus an bhfuil sé sábháilte.
- C) Ná híoslódáil é mura comhad beag é.
- D) Seachain an íoslódáil, mar go bhféadfadh bogearraí mailíseacha a bheith ann, agus inis do dhuine fásta faoi.

Achoimre ar an Modúl Mé féin a Chosaint ar Líne

Inniu d'fhoghlaimíomar faoin tábhacht a bhaineann le faisnéis phearsanta a chosaint agus d'fhoghlaimíomar faoi chleachtais chibearshlándála bhunúsacha, lena n-áirítear pasfhocail láidre a chruthú, iarrachtaí fioscaireachta a shainaitheint, agus cosaint in aghaidh bogearraí mailíseacha agus víreas.

Príomhleideanna Chun Mé Féin a Chosaint ar Líne

- * Athbhreithnigh agus coigeartaigh do phríobháideachas socruithe agus ceadanna d'aipeanna
- * Bain úsáid as pasfhocail láidre, uathúla
- * Socraigh fíordheimhniú ilmhodha
- * Smaoinigh sula roinneann tú
- * Teorannaigh roinnt suímh
- * Bí cúramach faoi thairiscintí agus íoslódálacha saor in aisce
- * Coinnigh do chuid bogearraí cothrom le dáta
- * Suiteáil bogearraí frithvíreas agus bogearraí in aghaidh bogearraí mailíseacha

Gníomhaíocht d'Obair Bhaile:

Léigh na cásanna seo a leanas le tuismitheoir/caomhnóir agus socraigh cén chomhairle a thabharfá:

1. Faigheann Karl iarratas ar chairdeas ó dhuine nach n-aithníonn sé. Tá cuma dheas ar phróifíl an duine agus deirtear inti go bhfreastalaíonn sé/sí ar scoil in aice láimhe, ach ní cuimhin le Karl bualadh leis/léi riamh.

Cad ba cheart do Karl a dhéanamh?

.....

.....

2. Agus í ag scrolláil trí na meáin shóisialta, feiceann Sophie post ó thionchaire a bhfuil an-tóir air/uirthi a thairgeann deis fón cliste nua a bhuachan má chliceálann siad ar nasc agus má líonann siad foirm lena n-ainm, a seoladh ríomhphoist agus a n-uimhir fón.

Cad ba cheart do Sophie a dhéanamh?

.....

.....

3. Faigheann Mia ríomhphost ó "Thacaíocht Theicniúil" ag rá go raibh gníomhaíocht amhrasach ar a cuntas, agus go gcaithfidh siad a pasfhocal agus faisnéis eile a dheimhniú trí fhreagra a thabhairt ar an ríomhphost.

Ar cheart do Mia a pasfhocal a roinnt?

.....

.....

Athbhreithniú Príobháideachais

I dteannta do thuismitheoir(i)/chaomhnóir(i), bain úsáid as na príomhleideanna chun tú féin a chosaint ar líne chun athbhreithniú a dhéanamh ar na socruithe príobháideachais ar ghléas digiteach amháin, lena n-áirítear ceadanna ar aipeanna a úsáideann siad.

Ainmnigh nuashonrú amháin a rinne tú ar ghléas i ndiaidh duit socruithe príobháideachais a athbhreithniú.

.....

.....

Cén dóigh a gceapann tú go gcuideoidh an t-athrú sin le do phríobháideachas a chosaint agus do chuid faisnéise pearsanta a choinneáil slán ar líne?

.....

.....

Bíodh an Comhrá Agat

Foghlaim conas do theaghlach a choinneáil slán leis na hailt agus an treoir shaineolach seo maidir le hábhair chibearshlándála:

Treoracha:

webwise.ie/category/how-to/

Fioscaireacht – Comhairle do Thuismitheoirí:

webwise.ie/parents/phishing-advice-for-parents/

Pasfhocail láidre a chruthú:

webwise.ie/uncategorized/creating-strong-passwords/

Tabhair cuairt ar www.webwise.ie chun tuilleadh sainchomhairle, tacaíochta agus faisnéise a fháil.

MODÚL A HOCHT

Mo Lorg Sonraí

Cuspóir

Leis an modúl seo, spreagar daltaí chun smaoineamh ar go gciallaíonn sé gur tomhaltóirí atá iontu freisin nuair a dhéanann siad a mbealach tríd an timpeallacht ar líne mar shaoránach digiteach.

Sa mhodúl seo, déantar iniúchadh ar an dóigh ar féidir le cuideachtaí an fhaisnéis a roinnimid agus an méid a dhéanaimid ar líne, ár sonraí, a úsáid agus ar an dóigh ar féidir le daltaí a gcuid faisnéise pearsanta a bhainistiú ar líne.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Míniú a thabhairt ar an bhfáth a bhfuil faisnéis fúthu féin agus faoina n-iompraíochtaí ar líne luachmhar do chuideachtaí agus conas a úsáideann cuideachtaí cineálacha áirithe sonraí.

Straitéisí a fhorbairt chun bailiú sonraí aonair ag cuideachtaí a theorannú.

Cur síos a dhéanamh ar a gcearta maidir le cosaint sonraí pearsanta agus an cumas roghanna a dhéanamh mar thomhaltóirí ar líne a aithint.

Nasc leis an gCuraclam Folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS
Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach:

Measúnú a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshlán a bhaineann le húsáid na teicneolaíochta digití agus ar ról agus tionchar na meán, lena n-áirítear na meáin shóisialta, ina saol.

Naisc Traschuraclaim

Ábhar: Snáithe
Béarla: Teanga Bhéil
Aonad Snáithe: Catagóiríú
Míniú agus údaraigh catagóiríú, trasna an churaclaim, mar is cuí, agus léirigh

an tuiscint go bhfuil catagóirí sreabhach agus go bhféadfadh difríochtaí a bheith eatarthu.

Ábhar: Snáithe
Béarla: Scríbhneoireacht
Aonad Snáithe: Freagairt agus rún an údair:
Scrúdú agus machnamh criticiúil a dhéanamh ar a rún féin agus ar a dtionchair mar údair.

Modheolaíochtaí

Grúpobair

Obair Bheirte

Plé

Tobsmainteoireacht

Anailís ar Fhíseán

Cás-Staidéar

Gníomhaíocht Rangaithe

Acmhainní atá ag teastáil

Bileog Gníomhaíochta 8.1: Bleachtairí Sonraí

Bileog Eolais Webwise 8 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/Chaomhnóirí

Nóta don Mhúinteoir

An Rialachán Ginearálta maidir le Cosaint Sonraí (RGCS) agus Sonraí Pearsanta Leanáí

Is dlí na hEorpa é an Rialachán Ginearálta maidir le Cosaint Sonraí (RGCS mar ghiorrúchán) a tugadh isteach ar an 25 Bealtaine 2018. Is tacar rialacha agus cearta cosanta sonraí é lena dtugtar deis do dhaoine i ngach tír den Aontas Eorpach tuairim a bheith acu faoin méid a tharlaíonn lena sonraí pearsanta. Deirtear sa RGCS gur cheart sonraí pearsanta leanaí a chosaint ach go háirithe, mar d'fhéadfadh sé nach dtuigeann leanaí go bhfuil riosca ag baint le sonraí pearsanta a chomhroinnt scaití.

Aois do Thoilíú Digiteach

Tugadh isteach an aois do thoiliú digiteach faoin Rialachán Ginearálta maidir le Cosaint Sonraí (RGCS). Tá feidhm aige i gcás ina bpróiseálann eagraíocht a chuireann seirbhísí ar líne ar fáil sonraí pearsanta linbh agus ina mbraitheann sí ar thoiliú mar bhonn dlíthiúil chun déanamh amhlaidh. Sna cásanna sin, ní bheidh próiseáil sonraí pearsanta linbh faoi bhun na haoise sin dleathach ach amháin má thugann tuismitheoir an linbh an toiliú. In Éirinn, tá an aois do thoiliú digiteach socraithe ag 16 bliana d'aois, rud a chiallaíonn, i gcás gach linbh faoin aois sin, nach mór do sholáthraithe seirbhísí ar líne (m.sh. ardán na meán sóisialta) a bhraitheann ar thoiliú mar bhonn dlíthiúil maidir le próiseáil toiliú tuismitheoirí an linbh a fháil chun seirbhísí ar líne a chur ar fáil dó/dí. Chun tuilleadh eolais a fháil faoi Shonraí Leanáí agus Toiliú Tuismitheoirí, tabhair cuairt ar: dataprotection.ie

An tAcht um Sheirbhísí Digiteacha

Sraith rialacha is ea an Gníomh um Sheirbhísí Digiteacha (DSA) arna bhunú ag an Aontas Eorpach lena chinntiú go mbeidh meas ag teicneolaíochtaí digiteacha agus ardáin ar líne ar chearta úsáideoirí, go soláthroidh siad timpeallacht shábháilte agus iontaoifa ar líne, agus go gcosnóidh siad úsáideoirí ar ábhar mídhleathach nó míchuí. Cuimsítear sa DSA bearta chun mionaoisigh a chosaint, amhail ardleibhéil phríobháideachais, sábháilteachta agus slándála a chinntiú, fíorú aoise a chur i bhfeidhm, rialuithe tuismitheoirí a sholáthar, agus cosc a chur ar fhógraíocht spriocdhírthe bunaithe ar phróifíliú d'úsáideoirí faoi bhun 18 mbliana d'aois. Sainordaítear leis an nGníomh freisin go mbeidh córais um ghearáin agus tuairisciú atá oiriúnach do leanáí ag ardáin, go gcosnóidh siad sonraí pearsanta, agus go seachnóidh siad úsáid a bhaint as "patrúin dhorcha" chun úsáideoirí a ionramháil.

Modúl a hOcht: Liosta Stóir Focal maidir le Mo Lorg Sonraí

Focal	Sainmhíniú	
Lorg Sonraí	Méid na faisnéise pearsanta a dhéantar a bhailiú agus a stóráil faoi dhuine éigin nuair a úsáideann sé/sí an t-idirlíon.	
Fianáin	Píosaí beaga faisnéise a stóráilann suíomhanna gréasáin ar ghléas chun rudaí a choinneáil i gcuimhne, amhail sonraí logála isteach, roghanna, nó earraí i dtralaí siopadóireachta.	
Olltíomsú sonraí	Méideanna ollmhóra faisnéise a dhéanann cuideachtaí, rialtais, nó eagraíochtaí iad a bhailiú, a stóráil, agus a anailísiú.	
Algartam	Is ionann algartam agus tacar teoracha nó rialacha le haghaidh tasc a chur i gcrích nó fadhb a réiteach.	

Mo Lorg Sonraí

Céim 1

MÍNIGH

I modúl 3, rinneamar iniúchadh ar ár lorg digiteach. Áirítear i do lorg digiteach na rianta intinneacha agus neamhbheartaithe a fhágann tú ar líne nuair atá an t-idirlíon nó gléasanna digiteacha in úsáid agat.

Áirítear i measc roinnt samplaí:

Pictiúr a phostáil ar na meáin shóisialta.

Ríomhphost nó téacsteachtaireacht a sheoladh.

Nóta tráchta a fhágáil ar fhíseán nó ar bhlag.

'Is maith liom' a thabhairt do phostáil nó nasc a roinnt.

Baineann do lorg digiteach le do láithreach ghníomhach ar an idirlíon agus na rianta a fhágann tú i do dhiaidh nuair a bhíonn tú ag idirghníomhú le suíomhanna gréasáin, le haipeanna, nó le hardáin shóisialta.

Sa mhodúl seo, déanaimid iniúchadh ar do lorg sonraí.

Is éard is do lorg sonraí ann ná an fhaisnéis a bhailíonn gléasanna, aipeanna agus suíomhanna gréasáin (go gníomhach nó go héighníomhach) fút.

Samplaí:

Sonraí suímh arna mbailiú ag do ghuthán.

Fianáin lena rianaítear an méid a chliceáilann tú ar shuíomh gréasáin.

Do nósanna úsáide aipe (m.sh. cé chomh minic is a úsáideann tú cluiche nó an méid ama a chaitheann tú air).

Baineann do lorg sonraí leis na sonraí sa chúlra a bhailítear go huathoibríoch, go minic nuair nach bhfuil tú go hiomlán ar an eolas faoi.

Anois, déanaimis iniúchadh níos cuimsithí ar do lorg sonraí.

Céim 2

TOBSMAOINTEOIREACHT

Déan liosta de na suíomhanna gréasáin, aipeanna agus gléasanna digiteacha a úsáideann tú go rialta agus an cineál faisnéise a d'fhéadfadh na suíomhanna gréasáin agus aipeanna sin a bhailiú fút.

D'fhéadfadh iad seo a leanas a bheith i gceist le freagraí molta:

Na Meáin Shóisialta agus Cluichíocht

Postáil nó trácht a fhágáil.

D'fhéadfadh cluichí faisnéis a bhailiú faoin dóigh a n-imríonn tú nó faoin dóigh a labhraíonn tú le cairde.

Brabhsáil ar an nGréasán agus Aipeanna

Cuidiú le hobair bhaile a chuardach nó ag féachaint ar fhíseáin.

Féadfaidh aipeanna do ghníomhaíocht a rianú chun fógraí a thaispeáint nó ábhar a mholadh.

Gléasanna Cliste

Trí labhairt le cúntóirí gutha is féidir a bhfuil á rá agat a thaifeadadh.

Nuair a úsáideann tú gléasanna a sholáthraíonn an scoil nó má logáilann tú isteach i suíomhanna gréasáin oideachais, rianaítear an méid a dhéanann tú go minic.

Céim 3

PLÉIGH

Is ionann an fhaisnéis go léir a bhailítear fút ar líne agus do lorg sonraí.

Pléigh aon mhíthuiscintí a d'fhéadfadh a bheith ag na daltaí.

AN CHAOI A NOIBRÍONN SIAD LE CHÉILE

Lorg Digiteach

Arna chruthú ag do ghníomhaíochtaí ar líne (m.sh. físeán a dhéanamh agus é a phostáil ar na meáin shóisialta).

Lorg Sonraí

Lena n-áirítear sonraí i bhfolach ó do ghníomhaíochtaí (m.sh. taifead á dhéanamh ag ardán na meán sóisialta faoin méid uaireanta a d'fhéach tú ar fhíseán).

Bíonn an dá lorg mar chuid de do láithreach ar líne agus tá sé tábhachtach go mbainistítear iad go cúramach ó thaobh príobháideachais agus sábháilteachta de!

Cad atá ina lorg sonraí, dar le daoine

- Postálacha ar na Meáin Shóisialta
- Stair Bhrabhsála
- Fianáin

Cad atá ina léaslorg sonraí freisin

- Sonraí Suímh
- Faisnéis faoin nGléas
- Stair Ceannachán
- Úsáid Aipeanna
- Ríomhphoist agus Teachtaireachtaí
- Clárú le haghaidh Cuntas
- 'Is maith liom', tráchtanna, roinnt
- Cá fhad a chaitheann tú ar shuíomh gréasáin
- Sonraí a roinntear le cuideachtaí tríú páirtí

Céim 4**SEINN AN FÍSEÁN**

Cén fáth go mbailítear na sonraí sin ag comhlachtaí? Mar shampla d'fhógraíocht spriocdhírthe (m.sh., fógraí pearsantaithe ar na meáin shóisialta).

Le fáil anseo: [youtube.com watch?v=TnSN3NZdaZk&t=14s](https://www.youtube.com/watch?v=TnSN3NZdaZk&t=14s)

OBAIR GHRÚPA BHIG

Pléigh an fáth a bhféadfadh cuideachtaí na sonraí sin a bhailiú (m.sh., fógraí a phearsantú, a dtáirgí a fheabhsú, fógraí sonracha a dhíriú ar úsáideoirí).

TOBSMAOINTEOIREACT

Cén fáth go mbailítear na sonraí sin ag ardáin ar líne? Céard iad na buntáistí agus na rioscaí a d'fhéadfadh a bheith ann?

MÍNIGH

Úsáideann cuideachtaí sonraí le haghaidh fógraíocht atá spriocdhírthe, moltaí pearsantaithe, agus chun an t-eispéireas úsáideora a fheabhsú. Cabhraítear le hardáin ar líne tuiscint a fháil ar na táirgí nó ar na seirbhísí a d'fhéadfadh suim a bheith ag grúpaí éagsúla daoine iontu trí shonraí a bhailiú.

Faigh aiseolas ar na buntáistí agus na rioscaí a mholann na daltaí.

D'fhéadfadh na samplaí seo a leanas a bheith sna freagraí:

Buntáistí

Eispéiris Oiriúnaithe: Ardáin a mholann físeáin bunaithe ar an méid atá feicthe agat cheana féin.

Éascaíocht: Cabhraíonn do shonraí le haipeanna agus le suíomhanna gréasáin chun cuimhneamh ar do shainroghanna agus ar do shonraí logála isteach, ionas nach bhfuil ort iad a shocrú gach uair.

Ceangail níos Éasca le Cairde: Úsáidtear sonraí ag cluichí chun cabhrú leat cairde a aimsiú agus ceangal a dhéanamh leo agus d'fhéadfaí cairde a mholadh bunaithe ar na daoine a bhfuil aithne agat orthu.

Teicneolaíocht Nuálach: Úsáideann cúntóirí gutha (m.sh. Siri, Alexa) sonraí chun cabhrú leat do cheisteanna a fhreagairt nó chun d'amhráin is fearr a sheinm, agus bíonn an saol níos éasca dá bharr.

Rioscaí

Ceisteanna Príobháideachais: Bailítear an iomarca faisnéise, amhail do shuíomh nó d'aois, ar roinnt suíomhanna gréasáin nó aipeanna agus d'fhéadfadh sé nach gcosnaítear d'fhaisnéis rómhaith agus mar sin, bíonn sé níos éasca do strainséirí nó do chomhlachtaí an iomarca eolais fút a bheith acu.

Cáil ar líne: D'fhéadfadh rudaí a chomhroinneann tú ar líne (grianghraif, nótaí tráchta, físeáin) a bheith ar líne go deo, fiú má scriosann tú iad.

Cibearbhulaíocht nó Camscéimeanna: Má chomhroinneann tú an iomarca faisnéise pearsanta ar líne, d'fhéadfadh sé go ndíreoidh cibearbhulaithe nó caimiléirí ar líne ort.

Fógraí agus Rianú: D'fhéadfadh do shonraí a úsáid chun fógraí a thaispeáint duit nó tionchar a bheith ar an méid is maith leat. D'fhéadfadh sé sin brú a chur ort rudaí a cheannach nó smaoineamh ar bhealach ar leith.

Haiceáil agus Sárú ar Shonraí: Má haiceáiltear cluiche nó aip, d'fhéadfadh sé go ngoidfí d'fhaisnéis (amhail d'ainm úsáideora agus do phasfhocal).

MÍNIGH

Faoi rialachán nua na hEorpa ar a dtugtar an Gníomh um Sheirbhísí Digiteacha, ní cheadaítear d'ardáin ar líne na sonraí a bhailítear maidir le húsáideoirí, sa chás nuair atá siad cinnte gur mionlaigh atá iontu, a úsáid chun críche fógraíocht ar leith a spriocdhíriú orthu.

Bleachtairí Sonraí

Céim 1

MÍNIGH

Bíonn socruithe príobháideachais ag suíomhanna gréasáin agus aipeanna go minic lena ligtear dúinn ár sonraí a rialú.

TOBSMAOINTEOIREACHT:

Céard is féidir linn a dhéanamh chun bheith inár “bleachtairí sonraí” agus chun ár lorg sonraí a choinneáil sábháilte?

Céim 2

PLÉ

Faigh aiseolas ó na daltaí ar a straitéisí agus cuir iad sin i gcomparáid leis na bealaí seo a leanas chun bailiú sonraí ag cuideachtaí a theorannú mura bhfuil sin luaite cheana féin:

1. Socruithe Príobháideachais:

Oiriúnaigh socruithe príobháideachais ar na meáin shóisialta, ar aipeanna agus ar shuíomhanna gréasáin.

2. Socruithe Fianán:

Nuair a thugtar cuairt ar shuíomhanna gréasáin, diúltaigh an deis d’fianáin nó glan stair do bhrabhsála/faisnéis arna taisceadh go rialta.

3. Comhroinnt Roghnach:

Bí aireach faoin bhfaisnéis a chomhroinneann tú ar líne agus cé leis a chomhroinneann tú í.

4. Seachain Róroinnt:

Ná róroinn sonraí pearsanta.

5. Úsáid Suíomhanna Gréasáin atá Sábháilte:

Féach má tá “https://” ag tús sheoladh an tsuímh gréasáin chun a chinntiú go bhfuil do cheangal sábháilte.

6. Síniú Amach ó Chuntais:

Nuair atá tú críochnaithe lena n-úsáid, is féidir leo rianú a dhéanamh ort go fóill.

7. Glan Sonraí Brabhsála:

Scríos fianáin agus an stair bhrabhsála go minic.

Céim 3

OBAIR GHRÚPA BHIG:

Tabhair cás-staidéar do gach grúpa le hoibriú tríd mar “Bhleachtairí Sonraí”. Spreag na grúpaí chun teacht ar réitigh chun tuilleadh smachta a bheith acu ar úsáid gnólachtaí as a gcuid sonraí.

Difreáil

Tabhair tús abairtí dóibh amhail “Bealach amháin lena gcuid sonraí a rialú ná...” chun cuidiú leis na daltaí straitéisí a chur in iúl.

Freagraí Molta:

Cás Staidéir 1: Fianáin a dhíchumasú agus socruithe príobháideachais a choigeartú.

Cás Staidéir 2: Róroinnt a sheachaint agus síniú amach as a cuntas nuair a bheidh sí críochnaithe.

Cás Staidéir 3: Glan sonraí brabhsála go minic.

Cás Staidéir 4: Athbhreithnigh socruithe na meán sóisialta – seiceáil roghanna fógraí.

Do Chearta um Chosaint Sonraí

MACHNAMH AGUS GNÍOMHAÍOCHT

Machnamh

Cén tábhacht a bhaineann le do lorg sonraí?

Cuir na pointí seo a leanas ó mhodúl an lae inniu i gcuimhne do na daltaí:

Príobháideachas

D'fhéadfaí faisnéis éigin a roinnt le strainséirí nó le cuideachtaí i ngan fhios duit.

Fógraí

Úsáidtear do chuid sonraí go minic chun fógraí sonracha a thaispeáint duit (amhail fógra cluiche má tá dúil agat i gcluichíocht).

Sábháilteacht

Má roinneann tú an iomarca, is féidir le daoine buille faoi thuairim a thabhairt faoi rudaí fút ba chóir a choinneáil príobháideach (mar shampla, an áit ina bhfuil tú i do chónaí nó do scoil).

Gníomh

Iarr ar na daltaí hata bleachtaire a tharraingt, lena léirítear do ról mar Bhleachtairí Olltiomsaithe Sonraí, agus scríobh síos straitéis amháin a úsáidfídh siad lena bhfaisnéis ar líne a rialú.

Pléigh an tábhacht a bhaineann le roghanna eolasacha a dhéanamh, amhail beartais phríobháideachais a léamh agus téarmaí na seirbhíse a thuiscint.

Tabhair chun suntais go bhfuil smacht againn mar úsáideoirí ar fhaisnéis phearsanta. Cuir i gcuimhne do na daltaí beartais phríobháideachais a léamh agus roghanna a dhéanamh sula n-aontaíonn siad le fianáin.

Céim 1

Pléifidh na daltaí coincheap ceart tomhaltóirí ar líne agus rangóidh siad ar an dóigh a n-úsáidtear ár sonraí ar líne in ord tábhachta.

MÍNIGH

Nuair a úsáidimid suíomhanna gréasáin, aipeanna, cluichí nó seirbhísí ar líne is tomhaltóirí muid agus bíonn cearta againn amhail an príobháideachas sonraí, an ceart um rochtain ar ár sonraí, agus an ceart go gcuirfead ar an eolas dúinn faoin gcaoi a n-úsáidtear ár sonraí.

Tá an ceart agat do shonraí pearsanta a chosaint.

Is dlí na hEorpa é an Rialachán Ginearálta maidir le Cosaint Sonraí (RGCS mar ghiorrúchán) a tugadh isteach ar an 25 Bealtaine 2018. Is tacar rialacha agus cearta cosanta sonraí é lena dtugtar deis do dhaoine i ngach tír den Aontas Eorpach tuairim a bheith acu faoin méid a tharlaíonn lena sonraí pearsanta. Deirtear sa RGCS gur cheart sonraí pearsanta leanaí a chosaint ach go háirithe, mar d'fhéadfadh sé nach dtuigeann leanaí go bhfuil riosca ag baint le sonraí pearsanta a chomhroinnt scaití.

Céim 2

Gníomhaíocht Rangaithe:

Do Lorg Sonraí a Chosaint

I ngrúpaí beaga de 3 dhaltá, ní mór do na daltaí na ráitis a léamh maidir le conas ba chóir d'ardáin ar líne sonraí agus faisnéis phearsanta leanaí a chosaint ar líne agus iad a eagrú ansin ar theimpléad i gcruth diamaint, agus an rud is tábhachtaí dar leo ag barr an diamaint agus an rud is lú tábhacht dar leo ag bun an diamaint.

Nóta: Níl aon fhreagra ceart ná mícheart anseo – is é cuspóir na gníomhaíochta sin plé a spreagadh i measc na ndaltaí.

Bain úsáid as na ceisteanna spreagúla seo a leanas chun cuidiú leis na daltaí machnamh a dhéanamh ar an dóigh ar chóir d'ardáin d'fhaisnéis phearsanta a chosaint ar líne:

Cad iad na rialacha sábháilteachta ar mhaith leat go leanfadh suíomh gréasáin/ aip/cluiche sula mbeadh muinín agat ann le do chuid faisnéise?

Cé acu de na cosaintí seo is mó tábhachtach duit dá mbeifeá ag clárú d'aip nó do chluiche nua?

Cé acu de na rialacha sin, dar leat, is mó a choinníonn leanaí sábháilte ar líne, agus cén fáth?

Céim 3

Gníomhaíocht Athbhreithnithe maidir le Do Chomhroinnt Sonraí.

CUIR NA CEISTEANNA SEO A LEANAS

Déan athbhreithniú ar shocruithe príobháideachais de chuid ardáin na meán sóisialta hipitéiseach "ChatTime".

Caithfidh na daltaí a mbealach a dhéanamh trí agus na roghanna a roghnú chun an cuntas ar líne seo a dhéanamh slán agus oiriúnaigh na socruithe príobháideachais dá réir.

GNÍOMHAÍOCHT LE TABHAIRT ABHAILE

Obair Bhaile

Scaip Bileog Eolais Webwise 8 le Tabhairt Abhaile do Thuismitheoirí/ Chaomhnóirí ina bhfuil gníomhaíocht do do dhaltá agus do thuismitheoirí/ chaomhnóirí le comhlánú le chéile mar aon le hachóimre ar phríomhphointí an mhodúil.

Gníomhaíocht Bleachtairí Sonraí

Léigh trí na cásanna staidéir agus úsáid na straitéisí do bhleachtairí sonraí chun cabhrú le gach duine a lorg sonraí a choinneáil sábháilte.

Straitéisí do Bhleachtairí Sonraí

1. Socruithe Príobháideachais: Oiriúnaigh socruithe príobháideachais ar na meáin shóisialta, ar aipeanna agus ar shuíomhanna gréasáin.

2. Socruithe Fianáin: Nuair a thugtar cuairt ar shuíomhanna gréasáin, diúltaigh an deis d'fhianáin nó glan stair do bhrabhsála/faisnéis arna taisceadh go rialta.

3. Comhroinnt Roghnach: Bí aireach faoin bhfaisnéis a chomhroinneann tú ar líne agus cé leis a chomhroinneann tú í.

4. Seachain Róroinnt: Ná róroinn sonraí pearsanta.

5. Úsáid Suíomhanna Gréasáin atá Sábháilte: Féach má tá “https://” ag tús sheoladh an tsuímh gréasáin chun a chinntiú go bhfuil do cheangal sábháilte.

6. Síniú Amach ó Chuntais: Nuair atá tú críochnaithe lena n-úsáid, is féidir leo rianú a dhéanamh ort go fóill.

7. Glan Sonraí Brabhsála: Scríos fianáin agus an stair bhrabhsála go minic.

Cás Staidéir 1

Is breá le Jack sacair agus féachann sé ar bhuaicphointí sacair ar líne go minic. Le déanaí, thug sé faoi deara go mbíonn fógraí le haghaidh bróga sacair, geansaithe foirne agus trealamh ag teacht aníos agus é i mbun brabhsála ar shuíomhanna gréasáin nó aipeanna na meán sóisialta eile.

Céard is féidir le Jack a dhéanamh chun a lorg sonraí a choinneáil sábháilte?

Cás Staidéir 3

Cuardaíonn Pavlo leideanna babhta traenála do thosaitheoirí agus aclaíocht is féidir leis a dhéanamh sa bhaile. Go luath ina dhiaidh sin, taispeánadh fógraí do bhia sláintiúil, pleananna béile, agus éadaí babhta traenála dó ar sruth a mheán sóisialta. Tuigean sé go bhféadfadh tionchar a bheith ag a chuardaigh ar na cineálacha fógraí atá le feiceáil dó.

Céard is féidir le Pavlo a dhéanamh chun a lorg sonraí a choinneáil sábháilte?

Cás Staidéir 2

Go minic, cuardaíonn Sarah, a úsáideann cathaoir rothaí, do chluichí inrochtana is féidir léi a imirt. Cúpla lá ina dhiaidh sin, thosaigh sí ag feiceáil fógraí do threalamh oiriúnaitheach cluichíochta agus rialaitheoirí cluichíochta áisiúil do chathaoir rothaí. Mothaíonn sí go dearfach toisc go n-aithnítear a riachtanais ag comhlachtaí ach ag an am céanna, tá inní uirthi faoin méid atá ar eolas acu faoina spéiseanna.

Céard is féidir le Sara a dhéanamh chun a lorg sonraí a choinneáil sábháilte?

Cás Staidéir 4

Is breá le Emma a bheith ag scrolláil trí chuntais stíle agus faisin ar na meáin shóisialta. Go minic tugann sí ‘is maith liom’ do phostálacha faoi fheistis faiseanta agus fágann sí nótaí tráchta lena molann sí na stíleanna a thaitníonn léi. Cúpla seachtain i ndiaidh an t-idirghabháil leis na postálacha sin, tugann Emma faoi deara go bhfuil sruth a meán sóisialta lán d'fhógraí do bhrandaí éadaí, comhlachtaí bróg, agus táirgí smididh fiú.

Céard is féidir le Emma a dhéanamh chun a lorg sonraí a choinneáil sábháilte?

Achoimre ar an Modúl maidir le Mo Lorg Sonraí

Olltiomsú Sonraí: Algartaim a Thuiscint

Cad is algartam ann?

Úsáideann innill chuardaigh agus ardáin na meán sóisialta na halgartaim chasta a mbíonn tionchar acu ar a bhfeicimid ar líne. Bunaithe ar shonraí a bhailítear, taispeántar fógraí nó postálacha dúinn ansin a cheapann siad go mbeidh suim againn iontu.

Creideann cuideachtaí na meán sóisialta go bhfuil buntáistí ag baint le halgartaim a úsáid, amhail:

1. Cuidíonn siad leat níos mó de na rudaí a bhfuil suim agat iontu a fheiceáil.
2. Is féidir leo cuidiú leat rudaí nua a fháil amach.
3. I ndomhan ina dtaispeántar go leor ábhair dúinn, déanann siad an t-eispéireas ar na meáin shóisialta níos pearsantaithe duit.
4. Scagann siad amach an t-ábhar eile go léir a d'fhéadfadh 'd'aird a bhaint' de na rudaí a bhfuil dúil agat iontu. Is féidir le hardáin airgead a dhéanamh trí úsáideoirí a choinneáil ar líne, agus cuidíonn algartaim leis sin a dhéanamh. Mar is mó ama a chaitheann tú ag scrolláil trí d'fhotha, mar is mó an seans go bhfeicfidh tú fógraí. Liosta nuashonraithe is ea fotha den ábhar go léir a phostálann cuntais eile ar na meáin shóisialta.

Cé go bhfuil go leor buntáistí ag baint le halgartaim, tá sé tábhachtach go mbeadh a fhios agat go ndéantar an t-ábhar atá á bhrú ar d'fhotha nuachta a scagadh agus a oiriúnú de réir na rudaí a gcreideann líonra na meán sóisialta nó ardán ar líne a bhfuil suim agat iontu, nó rudaí ar mhaith leo go gcuirfeá suim iontu.

Is é ceann de na míbhuntáistí gur féidir linn éirí gafa i lúb aiseolais go héasca. Is iad leaganacha den rud céanna a fheicimid agus scagtar amach dearchtaí nó tuairimí eile – tugtar boilgeog scagaire air sin corruair. Mura bhfeictear dearcadh eile, d'fhéadfadh sé sin dul i bhfeidhm ar ár gcumas smaoinreamh go criticiúil ar ábhar, nach mbeimid chomh leathanaigeanta, agus is féidir tionchar claonta a bheith aige ar an dóigh a gcuirtear an domhan inár láthair. Má tá ábhar nó téama ann a motháimid go holc mar gheall air nó a théann i bhfeidhm ar ár bhféinmheas, ní mhothóimid níos fearr má chuirtear níos mó den rud céanna inár láthair, go deimhin d'fhéadfadh sé go mothóimis níos measa ina dhiaidh!

Gníomhaíocht d'Obair Bhaile | Freagair na ceistanna seo a leanas le tuismitheoir/caomhnóir:

1. Cé hé duine ar mhaith leat a leanúint ar líne (duine cáiliúil, imreoir cluichí, cruthaitheoir ábhair, tionchaire, srl.)

.....

2. Cén fáth a leanann siad iad?

.....

3. An bhfuil aon duine ann nach mbeadh dúil acu sa mhéid atá á rá ag cruthaitheoir an ábhair? Cén chúis a bhféadfadh a bheith leis sin?

.....

4. Más iad na tuairimí céanna atá acu, cad iad na tuairimí contrártha?

.....

5. Cad iad na rudaí a cheapadh siad a bheith suimiúil nó siamsúil?

.....

6. Cé eile a leanann siad a 'chothromaíonn' dearcadh an chruthaitheora sin?

.....

Bíodh an Comhrá Agat

Cuidigh le do leanbh a léaslorg sonraí a bhainistiú agus tuiscint a fháil ar an dóigh a n-imríonn algartaim tionchar ar a (h)eispéireas ar líne leis na hacmhainní úsáideacha seo:

Mo Lorg Digiteach a Bhainistiú:

dataprotection.ie/en/dpc-guidance/blogs/managing-your-digital-footprint

Tionchar na nAlgartam Ar Líne

webwise.ie/trending/you-are-what-you-like-the-influence-of-online-algorithms/

Mínithe: Cad is Olltiomsú Sonraí ann?

vimeo.com/383270035

Téigh chuig [Webwise.ie/parents](https://webwise.ie/parents) chun tuilleadh

sainchomhairle, tacaíochta agus faisnéise a fháil.

MACHNAMH AN CHLÁIR

Mo Thuras Saoránachta Digití

Cuspóir

Sa cheacht machnaimh cláir seo, tugtar deis do dhaltaí machnamh a dhéanamh ar a bhfuil foghlamtha acu faoi cad is brí le bheith i do shaoránach digiteach maith agus cad iad na gníomhaíochtaí a chuirfidh siad chun feidhme dá bharr.

Fócas na Foghlama

Beidh daltaí ábalta an méid seo a leanas a dhéanamh

Machnamh a dhéanamh ar a gcuid foghlama faoin saoránacht dhigiteach.

Na gníomhaíochtaí a chuirfidh siad chun feidhme chun bheith ina saoránach digiteach freagrach a shainaithint.

A thuiscint cad is brí le bheith i do shaoránach digiteach, na deiseanna agus na buntáistí a bhaineann le saoránacht dhigiteach do dhaoine aonair agus don tsochaí.

Nasc leis an gCuraclam Folláine

Snáithe: Oideachas Sláinte – OSPS

Aonad Snáithe: Na meáin agus folláine dhigiteach:

Measúnú a dhéanamh ar na buntáistí agus na dúshláin a bhaineann le húsáid na teicneolaíochta digití agus machnamh a dhéanamh ar ról agus tionchar na meán agus an phobail cultúir ina saolta.

Straitéisí a ghlacadh chun úsáid shábháilte, eiticíúil agus fhreagrach teicneolaíochtaí digiteacha a chur chun cinn, lena n-aithneofar freagracht phearsanta agus phobail maidir le timpeallacht dhigiteach dhearfach, mheasúil agus níos sábháilte a chothú agus tuiscint a fháil ar bhealaí sábháilte chun iompraíochtaí nó ábhar míchuí nó díobhálach a thuairisciú.

Modheolaíochtaí

Machnamh Treoraithe

Machnamh

Grúpobair

Plé

Acmhainní atá ag teastáil

Bileog Ghníomhaíochta 9.1: Gealltanús Saoránachta Digití

Nóta don Mhúinteoir

Difreáil

Tabhair tús abairtí nó áiseanna amhairc chun cuidiú le machnamh a scafláil do dhaltaí a bhféadfadh leideanna oscailte a bheith deacair dóibh.

Cuir bealaí malartacha ar fáil chun turais foghlama a chur in iúl, amhail machnamh scríofa nó cruthú colláise, póstaer digiteach. Mar shampla, d'fhéadfadh siombailí nó pictiúir a bheith i léiriú amhairc ina léirítear a bhfuil foghlamtha ag na daltaí agus na gníomhaíochtaí a dhéanfaidh siad.

Cumasaigh rannpháirtíocht níos cuimsithí d'fhoghlaimoirí ardleibhéil, agus tabhair cuireadh dóibh machnamh a dhéanamh ar ghníomhaíochtaí sonracha ar féidir leo tionchar dearfach a imirt ar athrú sna pobail ar líne ina nglacann siad páirt.

Ceacht Machnaimh: Liosta Stóir Focal maidir le Mo Lorg Sonraí

Focal	Sainmhíniú	
Saoránacht dhigiteach	Is ionann saoránach digiteach agus duine a úsáideann teicneolaíocht, amhail an t-idirlíon, na meáin shóisialta, agus gléasanna, ar bhealach sábháilte, cineálta, agus freagrach.	
Machnamh	An próiseas a bhaineann le smaoineamh cúramach a dhéanamh ar rud éigin, amhail eispéireas nó cinneadh, chun tuiscint níos fearr a fháil air.	
Gníomh	Rud a dhéantar nó céimeanna a ghlahtar ionas go dtarlóidh rud éigin ar mhaithe le cuspóir áirithe.	
Gealltanais	Móid nó tiomantas chun rud éigin a dhéanamh nó chun tacú le cúis.	

Machnamh maidir le Saoránacht Dhigiteach

Céim 1

MÍNIGH

Is machnamh ar do thuras mar shaoránacht dhigiteach é an ceacht seo. Déan athbhreithniú gairid ar cad is brí le saoránacht dhigiteach, agus na príomh-choincheapa a chumhdaítear lena gcuirtear béim ar iompraíocht. fhreagrach ar líne.

Céim 2

MACHNAMH TREORAITHE

Úsáid na ceisteanna seo a leanas chun machnamh daltaí a threorú:

Céard a d'fhoghlaim tú maidir le bheith i do shaoránach digiteach freagrach?

An bhfuil sé beartaithe agat an méid atá foghlamtha agat a úsáid ar bhealach éigin i do shaol laethúil?

Céard iad na deacrachtaí, dar leat, a bhaineann le bheith i do shaoránach digiteach maith agus céard is féidir leat a dhéanamh chun é a dhéanamh níos éasca?

An bhfuil aon cheist agat go fóill maidir leis an tsaoránacht dhigiteach?

Ar athraigh tú do chur chuige nó d'iompair ar líne ó thosaigh tú an chéad mhodúl?

GNÍOMHAÍOCHT 2

Mo Thuras Saoránachta Digití

Céim 1

LÉARSCÁIL TURAIS

(Gníomhaíocht Aonair)

Tabhair píosa mór páipéir do gach dalta. Iarr orthu imlíne de chosán nó de thuras a tharraingt, a léiríonn a gcuid foghlama faoi shaoránacht dhigiteach.

Spreag iad chun príomhphointí foghlama, dúshláin a bhí rompu, agus eispéiris dhearfacha ar an gcosán a chur leis.

Céim 2

GNÍOMHAÍOCHT AR SON ATHRAITHE

(Obair Ghrúpa Bhig)

Tabhair páipéar cairte agus marcóirí/pinn do gach grúpa.

Iarr orthu tobsmaointeoireacht a dhéanamh agus na gníomhaíochtaí is féidir leo a dhéanamh ina saol laethúil ar líne le bheith ina saoránaigh dhigiteacha níos fearr a scríobh síos.

Spreag iad chun smaoineamh ar ghníomhaíochtaí a bhaineann le meas, príobháideacht agus sábháilteacht agus chun smaoineamh ar an tionchar a bhíonn ag a ngníomhaíochtaí ar líne orthu féin agus ar dhaoine eile.

Céim 3

TAISPEÁNTAS TURAIS

Má tá go leor ama ann, iarr ar na daltaí a "Léarscáileanna Turais" a roinnt leis an rang.

Spreag plé agus aiseolas dearfach ar thurais aonair.

PLEAN GNÍOMHAÍOCHTA A ROINNT

Iarr ar gach grúpa a ngníomhaíochtaí tobsmaointeoireachta le haghaidh athraithe a chur i láthair an ranga.

Gealltanais Saoránachta Digití

Céim 1

OBAIR GHRÚPA BHIG

Iarr ar gach grúpa gealltanais saoránachta digití a chruthú. Céard iad na gealltanais a dhéanfaidh siad chun bheith ina saoránaigh dhigiteach fhreagracha?

Ina ngealltanais, ba chóir do dhaltáí gníomhaíocht amháin ar leith a roghnú dá bhfuil siad tiomanta í a chur chun feidhme ina n-iompraíocht ar líne le bheith ina saoránach digiteach freagrach.

Céim 2

Tabhair cuireadh do gach grúpa a ngealltanais saoránachta digití a roinnt leis an rang.

Nuair a bheidh a ngealltanais roinnte ag na grúpaí uile, iarr ar na daltaí a lámha a ardú má tá siad tiomanta dá ngealltanais a chomhlíonadh. Treisigh an tábhacht a bhaineann le saoránacht dhigiteach chomhsheasmhach.

Céim 3

Spreag na daltaí lena machnamh agus lena ngealltanais a choinneáil i gcuimhne agus a mbealach á dhéanamh acu ar an domhan ar líne.

Cuir i gcuimhne do na daltaí gur turas leanúnach é bheith i do shaoránach digiteach maith, agus go bhfuil an chumhacht agat roghanna dearfacha a dhéanamh ar líne.

Aguisíní

Aguisín 1: Eolas Tábhachtach do Mhúinteoirí

Difreáil

Ag brath ar chineál riachtanais an dalta, b'fhéidir go mbeadh gá le ceachtanna tiomnaithe a dhéanamh roimh gach ceacht chun an teanga a bhaineann le gach topaic a dhíchódú agus a shoiléiriú mar aon leis an stór focal nua atá á thabhairt isteach. Cuirtear liosta stór focal d'eochairfhocail mholta ar fáil i ngach ceacht. Moltar go dtiocfadh na daltaí trasna ar na heochairfhocail arís agus arís eile, agus go n-úsáidfidís iad i gcomhthéacsanna éagsúla ionas gur féidir leo na téarmaí a thuiscint, a chur i bhfeidhm agus súil a chaitheamh siar orthu de réir mar a fhorbróidh a gcuid foghlama. Mar shampla, balla stóir focal a úsáid chun cur leis an stór focal a tugadh isteach i ngach ceacht.

- ▶ Chun tacú le foghlaimeoirí éagsúla, cuir modhanna solúbtha ar fáil do leanaí chun a dtuiscint a roinnt. Mar shampla, d'fhéadfadh leanaí freagairt do ghníomhaíochtaí trí lámhscríbhneoireacht, trí uirlisí teanga go téacs a úsáid chun freagraí a dheachtú nó a gcuid smaointe a thaifeadadh ó bhéal ag baint úsáid as uirlis mhicreafóin. Is minic a bhíonn uirlisí teanga go téacs agus uirlisí taifeadta fuaimne ionsuite in aipeanna agus in uirlisí ar líne.
- ▶ In áit tascanna a leagan ar dhaoine aonair chun cásanna/cruachásanna a léamh os ard, tacaigh le foghlaimeoirí éagsúla trí roghanna a thairiscint amhail cásanna a léamh go neamhspleách, i mbeirteanna, i ngrúpaí beaga
- ▶ Tá fotheidil ar fáil ar fhíseáin réamheolais na modúl mar bhealach eile do leanaí chun dul i mbun an ábhair.

Tacaíocht a thabhairt d'Fhoghlaimeoirí atá Éagsúil ó thaobh Cultúir agus Teangeolaíochta de

Tá sé tábhachtach foghlaimeoirí a bhfuil Béarla mar Theanga Bhreise acu a chumhachtú chun a bheith ina bhfoghlaimeoirí gníomhaíocha agus foghlaim conas na huirlisí a úsáid iad féin. A bhfuil le scafláil, is féidir leis an bhfoghlaimeoir agus lena dteaghlai ghrochtain a fháil ar an ábhar. Áirítear ar na straitéisí scaflála úsáid a bhaint as uirlisí digiteacha agus bogearraí aistriúcháin, príomhstór focal a réamh-mhúineadh, struchtúir abairtí lena n-áirítear frámaí, fréamhacha agus túsfhocail, agus cead a thabhairt do na daltaí rochtain a fháil ar an ábhar nó ar an bhfíseán ina dteanga féin ar dtús (ag baint úsáid as fotheidil físeáin nó uirlisí aistriúcháin) sula bhféachann siad air sa rang nó le múinteoir tacaíochta. D'fhéadfadh sé a bheith ina chuidiú do scoileanna áirithe tacaíocht a chur ar fáil do theaghlai agus sábháilteacht ar líne á teagasc acu trí úsáid a bhaint as na huirlisí aistriúcháin dhigiteacha seo a leanas:

- ▶ Aip Aistritheora Microsoft – aip aistriúcháin phearsanta saor in aisce do níos mó ná 70 teanga, chun téacs, guth, comhráite, grianghraif cheamara agus gabhálacha scáileáin a aistriú.
- ▶ Léitheoir Tumtha – uirlis dhigiteach léitheoireachta is féidir a úsáid chun tacú le rochtain ar théacs do fhoghlaimeoirí EAL.
- ▶ Google Lens – uirlis dhigiteach lenar féidir leat téacs a aistriú ó shuíomh gréasáin.

Tá treoir maidir le tacú le hoideachas cuimsitheach ar an mbunleibhéal, lena n-áirítear conas na huirlisí thuasluaite agus tuilleadh a úsáid, ar fáil ó Oide freisin. Le EAL Padlet Oide, soláthraítear sraith chuimsitheach d'fhoilseacháin, d'ábhair agus d'acmhainní ábhartha ón Roinn Oideachais agus Óige ar do mhúinteoirí agus do cheannairí scoile atá ag tacú le Foghlaimeoirí EAL ina scoileanna. Le fáil anseo: <https://oide.ie/primary/home/inclusive-education/eal/key-documents/>.

Uirlisí Digiteacha a Úsáid chun Cuidiú le Difreáil

- ▶ **Aiseolas Scríofa:** Is féidir le scoileanna a bhfuil rochtain acu ar ghléasanna digiteacha (m.sh. táibléid, ríomhairí glúine, ceamaraí) freagraí scríofa na ndaltaí ar ghníomhaíochtaí plé a ghabháil le réimse uirlisí agus aipeanna gréasánbhunaithe (m.sh. Google Docs, Microsoft Word, Mentimeter, Kahoot, Flipgrid srl.).

- ▶ **Aiseolas ó Bhéal:** Bain úsáid as uirlisí taifeadta gutha digiteacha (m.sh. Vocaroo, Chatterpix, Flipgrid, Anchor, uirlis mhicreafóin ar Seesaw srl.) chun freagraí ó bhéal na ndaltaí a thaifeadadh.
- ▶ **Aiseolas Cruthaitheach/Amhairc:** Is féidir uirlisí digiteacha cruthaitheacha agus deartha ghrafaigh (m.sh. Adobe Spark Post, Animaker, Canva srl.) a úsáid le haghaidh gníomhaíochtaí bunaithe ar na healaíona amhail póstaeir a chruthú. Le huirlisí cruthaithe ábhair dhigitigh (m.sh. Write Reader, Book Creator, Keynote, Google Slides, Microsoft PowerPoint srl.), tugtar deiseanna do dhaltaí a gcuid oibre scríbhneoireachta seánra a dhréachtú, a chur in eagar agus a fhoilsiú nó a dtuiscint ar thopaic a thaispeáint i bhformáid cur i láthair ilmheán.

*Ní liosta uileghabhálach é sin ach is pointe tosaigh úsáideach é do mhúinteoirí a bhfuil uirlisí digiteacha á n-úsáid acu sa seomra ranga. Is féidir teicneolaíochtaí digiteacha a chomhtháthú ar go leor bealaí agus is féidir obair na ndaltaí a shábháil ar a n-ardáin punainne digití mar fhianaise ar a gcuid eolais, tuisceana agus rannpháirtíochta.

Chun tacaíocht agus treoir ghairmiúil foghlama a fháil maidir le huirlisí digiteacha a leabú i do theagasc, d'fhoghlaim agus do mheasúnú, téigh chuig foireann Teicneolaíochtaí Digiteacha Oide anseo: <https://oide.ie/digital-technology/home/digital-technology/>.

Daltaí a bhfuil Riachtanais Oideachais Speisialta acu

D'fhéadfadh dúshláin agus leochaileachtaí breise a bheith roimh dhaltaí a bhfuil riachtanais speisialta oideachais acu, mar sin tá sé tábhachtach go soláthrófaí tacaíocht shaincheaptha chun cuidiú leo torthaí foghlama an chláir a bhaint amach. D'fhéadfadh easpa breithiúnas sóisialta a bheith ag daltaí áirithe a bhfuil riachtanais speisialta oideachais acu agus go mbeadh sé deacair orthu ceart agus mícheart a thuiscint, nó coincheap na hiompraíochta bulaíochta ar líne agus na n-iompraíochtaí is cúis leis a thuiscint. Tá sé sin thar a bheith ábhartha toisc go gcaithfidh na daltaí sin an fheasacht agus na scileanna a fhorbairt chun an timpeallacht ar líne a bhainistiú go sábháilte agus a bhfolláine ar líne a fheabhsú.

Tá meascán uathúil láidreachtaí, suimeanna agus riachtanas foghlama ag gach leanbh. Tá sé ríthábhachtach go n-aithneofaí iad sin agus go bhfreagrafaí dóibh chun eispéiris foghlama fhiúntacha a phleanáil agus chun an clár saoránachta digití seo a chur chun feidhme agus a mheasúnú go héifeachtach.

Tacaíonn an clár seo leis an gcreat um Dhearadh Uilíoch don Fhoghlaim (UDL) chun cleachtais sholúbtha teagaisc, foghlama agus measúnaithe a chur chun cinn chun freastal ar éagsúlacht na bhfoghlaimoírí i ngach seomra ranga. Cuirtear bealaí éagsúla ar fáil leis do dhaltaí chun rochtain a fháil ar fhaisnéis, plé le hábhair agus a gcuid foghlama a léiriú agus ag déanamh amhlaidh, déantar iarracht deiseanna comhionanna a thabhairt do gach foghlaimeoir chun go n-éireoidh leo.

Is iad seo a leanas roinnt príomhstraitéisí chun tacú le daltaí a bhfuil riachtanais oideachais speisialta acu:

1. Cur Chuige an Dearaidh Uilíoch don Fhoghlaim (UDL):

a. Déan Idirhealú idir Ceachtanna: Dear eispéiris foghlama atá solúbtha agus a fhreagraíonn do láidreachtaí, suimeanna agus riachtanais éagsúla na bhfoghlaimoírí/na leanaí i do sheomra ranga. Bain úsáid as modhanna iomadúla rannpháirtíochta, ionadaíochta, gnímh agus léirithe: áiseanna amhairc, gníomhaíochtaí praiticiúla, agus teanga inrochtana más gá.

b. Luas Solúbtha: Tabhair am breise do dhaltaí a bhfuil riachtanais oideachais speisialta acu chun coincheapa nua agus uirlisí digiteacha a thuiscint agus tascanna a chur i gcrích.

2. Tacaíocht Leanbháirneach Bunaithe ar Riachtanais:

a. Tacaíocht Phearsantaithe: Riachtanais foghlama na ndaltaí a aithint agus freagairt dóibh, páirt a thabhairt do dhaltaí maidir lena láidreachtaí agus riachtanais féin a aithint, spriocanna foghlama a leagan síos, agus monatóireacht a dhéanamh ar a ndul chun cinn agus a bhfreagairt ar idirghabháil.

b. Seisiúin Duine le Duine: Cuir seisiúin aonair nó i ngrúpaí beaga ar fáil chun athbhreithniú a dhéanamh ar phríomhábhair amhail úsáid fhreagrach as an idirlíon agus frithbhulaíocht.

c. Teagmháil Rialta: Déan teagmháil go minic le daltaí a bhfuil riachtanais speisialta oideachais acu lena chinntiú go dtuigeann siad an t-ábhar agus conas uirlisí digiteacha a úsáid.

3. Cumarsáid Fheabhsaithe:

a. Treoracha soiléire: Bain úsáid as treoracha soiléire, gonta agus úsáid arís agus arís eile iad de réir mar is gá. Is féidir le sceidil amhairc agus treoracha céim ar chéim a bheith úsáideach.

b. Stór Focal Nua: Caith am breise ag plé agus ag cur stór focal agus téarmaí nua a bhaineann le saoránacht dhigiteach i bhfeidhm.

4. Rannpháirtíocht agus Rannpháirteachas:

a. Gníomhaíochtaí Suimiúla: Cuir modheolaíochtaí, gníomhaíochtaí agus ábhair éagsúla san áireamh chun freastal ar riachtanais aonair agus ar stíleanna foghlama éagsúla na ndaltaí.

b. Comhoibriú idir Piaráí: Spreag comhoibriú idir daltaí a bhfuil riachtanais speisialta oideachais acu agus a gcomhghleacaithe chun caidreamh measúil a chothú.

5. Comhaontuithe Folláine agus Iompraíochta:

a. Iompraíocht Ar Líne agus Rialacha Seomra Ranga: Pléigh agus comhchruthaigh comhaontú ranga maidir le hiompraíochtaí measúla sa rang agus ar líne araon.

b. Folláine Ar Líne: Cuir folláine ar líne chun cinn trí chaidreamh dearfach a chothú a leagann béim ar an tábhacht a bhaineann le hiompraíocht mheasúil agus fhreagrach ar líne. Déan na coincheapa sin a threisiú go rialta.

6. Athbhreithniú agus Treisiú:

a. Athbhreithnithe Rialta: Déan athbhreithniú rialta ar cheachtanna roimhe seo chun an fhoghlaim a threisiú agus coinneáil a chinntiú.

b. Forbairt Scileanna: Díriú ar phríomhscileanna digiteacha a fhorbairt amhail cumarsáid ar líne, bainistíocht ama scáileáin, agus sábháilteacht dhigiteach.

Trí na tacaíochtaí sin a chur ar fáil, is féidir linn cuidiú le daltaí a bhfuil riachtanais oideachais speisialta acu a mbealach a dhéanamh tríd an domhan digiteach ar bhealach sábháilte agus éifeachtach.

Cuireann NCSE acmhainní ar fáil do mhúinteoirí lena n-áirítear Tacaíocht Ghinearálta don Fhoghlaim anseo: <https://ncse.ie/teaching-and-learning>.

Acmhainní Úsáideacha Eile do Dhaltaí a bhfuil Riachtanais Oideachais Speisialta acu

- ▶ Foireann Uirlisí Childnet Star SEND: Trealamh teagaisc sábháilteachta ar líne d'oideoirí a sholáthrófar do dhaoine óga idir 11-16 bliana d'aois a bhfuil riachtanais oideachais speisialta acu agus atá faoi mhíchumas. Le fáil anseo: <https://www.childnet.com/resources/star-send-toolkit>.
- ▶ Mol um Shábháilteacht Dhigiteach Chuimsitheach: Agus tuismitheoirí, cúramóirí agus gairmithe á gcumhachtú le comhairle agus léargas saincheaptha chun idirghabhálacha fiúntacha a dhéanamh i saol na leanaí agus na ndaoine óga is mó seans a mbainfidh rioscaí ar líne díobh, is é an mol comhairle seo an chéad cheann dá leithéid. Le fáil anseo: <https://www.internetmatters.org/inclusive-digital-safety>.
- ▶ Talk:Tech: Is réimse acmhainní amhairc agus labhartha é Talk:Tech ó Parent Zone chun tacú le comhráite faoina saol digiteach. Tacaíonn na hacmhainní le leanaí a bhfuil riachtanais urlabhra, teanga agus chumarsáide (SLCN) acu. Forbraíodh iad trí thástáil agus trí chomhairliúchán le daoine óga, tuismitheoirí agus cúramóirí, speisialtóirí SLCN agus múinteoirí. Le fáil anseo: <https://parentzone.org.uk/TalkTech>.
- ▶ Athléimneacht Ar Líne Mediawijs: Ba é Coláiste na hOllscoile, Lováin, Limburg agus Mediawijs, an tIonad Eolais Pléimeannach um Litearthacht Dhigiteach agus Litearthacht sna Meáin a d'fhorbair an treoir phraiticiúil seo. Tá sí lán le leideanna agus treoirínte ar féidir leat a úsáid chun aghaidh a thabhairt, ar bhealach atá fóna ó thaobh na hoideolaíochta de, ar ionsaitheacht ar líne ó leanaí, daoine óga agus daoine fásta leochaileacha (lena n-áirítear daoine a bhfuil fadhbanna forbraíochta, iompraíochta nó mothúchánacha acu, agus atá faoi mhíchumas meabhrach). Le fáil anseo: <https://www.mediawijs.be/nl/weerbaaronline>

Aguisín 2. Gluais na dTearmaí

Gluais na dTearmaí	
Action	A thing that is done or the act of taking steps to make something happen for a particular purpose.
Algorithm	A set of instructions or rules used by a human or a computer to solve problems or complete tasks.
Big Data	Huge amounts of information that are collected, stored, and analysed by companies, governments, or organisations.
Boundaries	The personal rules or limits people set to protect their space, privacy, body, and feelings. Boundaries help others know what makes you feel safe and respected, like when you don't want to be touched, teased, or asked certain questions.
Citizen	A person who is a member of a community, state, or nation, and - as such - has rights and responsibilities.
Community	A group of people who live in the same area or share common interests or goals.
Connecting	The act of bringing things or people together. It can be about linking ideas, making friends, talking to someone, or joining a community.
Consent	When someone gives clear and free permission to do something. This means they agree without being forced or pressured.
Content	Information that can take the shape of something written (like an article, a blog post, a book), a video, audio (including music), a picture, an art-piece that is intended to entertain, inform and/or engage.
Cookies	Small pieces of information that websites store on a device to remember things like login details, preferences, or items in a shopping cart.
Copyright	The legal right to be the only one to reproduce, publish, or sell the content.
Creating	The act of making or producing something new using imagination, ideas or skills.
Creative Commons	An alternative to traditional copyright. The creator can give permission to other people to use their work if they follow certain rules, like giving them credit or not using it to make money.
Cross-checking	The process of looking at more than one source to verify if something is true.
Data Footprint	The amount of personal information that is collected and stored about someone when they use the internet.
Deep Fakes	A type of artificial intelligence technology that can create videos, audio or pictures of people doing or saying things they never actually did. The term "deep" refers to the machine learning used in this process called "deep learning".

Digital Citizenship	The status of being a digital citizen. A digital citizen is someone who uses technology, like the internet, social media, and devices, in a safe, kind, and responsible way.
Digital Footprint	The traces individuals leave behind as they use the internet. This includes data such as shared content (comments, photos, videos), social media interactions, and websites visited.
Digital Wellbeing	Finding a balance between screen time and other activities, making sure technology does not negatively affect mental or physical health.
Disinformation	False information that is purposely created or shared to trick or mislead people.
Empathy	The ability to understand how someone else is feeling and to imagine being in their situation.
Ethical	Making choices that are fair, kind and respectful, based on what is generally considered right or wrong.
Exclusion	The act of leaving out or not allowing someone to participate in something.
Fact Checker	A person or a tool that checks if the information is accurate.
Fair Use	An exception to the exclusive rights of copyright. It means being allowed to use someone else's content for specific good reasons, including learning, research, criticism, comment, news reporting, teaching or scholarship. Where Creative Commons is chosen by the creator, the Fair Use applies to any copyrighted work and does not require any permissions from the creator.
False Connection	When a headline, image, or video is paired with a story or content that does not actually match what is being discussed.
False Context	When genuine content (for example an image or a quote) is shared with false contextual information to change its meaning.
False Information	Any information that you get about someone or something that is incorrect, misleading, or not true.
Freedom of Expression	The right to share ideas, opinions, and feelings without fear of punishment or judgment.
Harassment	Any kind of unwanted behaviour, whether through words or actions, that makes someone feel uncomfortable, sad, scared, or hurt when they don't want it.
Harmful Content	Content that can negatively impact someone's emotional, psychological, digital, and social well-being, such as cyberbullying or false information.
Harmful	Something that can cause hurt, damage, or bad effects to people, things, or places. It can harm someone physically (their body) or emotionally (their feelings).
Illegal	Something that is against the law and not allowed.

Imposter Content	When an individual pretends to be someone else, typically a well-known figure, by using their name, image, logo, or other personal details to trick others into believing their content is authentic.
Intimidation	The act of using fear or threats to make another person feel scared, uncomfortable, or powerless. It can happen physically or emotionally.
Keyboard Warrior	Someone who aggressively expresses opinions or argue with others online, often hiding behind a screen instead of confronting issues face-to-face.
Kindness	The act of being friendly, generous, careful and helpful to others.
Malware	A type of harmful software (a program run on computer) that can damage computers, steal information, or take control of devices without permission.
Manipulated Content	Original content that is changed or altered to make it look different from what happened to deceive or create a false context.
Misinformation	False, inaccurate or incomplete information shared, whether or not there is an intention to cause harm.
Misleading Content	Information that tries to make someone believe in something that is not true.
Online Reputation	The way others perceive an individual based on their actions and presence on the internet.
Phishing	A type of online scam that happens when someone tries to trick people into giving away personal information, like passwords or credit card numbers, by pretending to be someone they trust.
Plagiarism	The act of taking credit for someone else's words, ideas, or work by presenting them as one's own, either on purpose or accidentally through failure to properly cite the original source.
Pledge	A promise or commitment to do something or to support a cause.
Privacy	The right to keep certain information about yourself – for example your thoughts, feelings, personal information – safe and just for you and/or the people you choose to share them with.
Productive and Passive Use of Technology	<ul style="list-style-type: none"> • Productive Use: using technology to create, learn, or do something helpful, like studying, working on a project, or learning a new skill. • Passive Use: using technology in a way that does not require much active thinking or doing, like watching videos or scrolling through social media.
Protect	To keep something or someone safe from harm, danger or damage.
Ransomware	A type of malware that prevents access to a device and the data stored on it and asks for money to unlock them.
Reflection	The process of thinking carefully about something, like an experience or a decision, to understand it better.
Report	To inform someone, like an adult or a trusted authority, about something important or something that is wrong. It could be something harmful, unsafe, or unfair happening online or offline.

Respect	The act of treating or thinking of others with kindness and consideration for their well-being, valuing their thoughts, feelings, and rights, and acknowledging their differences.
Satire or parody	The use of humour, irony, exaggeration, or ridicule to expose and criticise something or someone. They are usually meant to entertain or point out flaws in politics, celebrities, or other topics. However, they can be also used to intentionally spread rumours and conspiracies.
Secure	To make sure something or someone is free from danger, harm or fear.
Security	The state of being protected from threats by keeping your personal information, devices, and accounts safe from people who shouldn't access or harm them.
Social Good	An act that benefits the largest number of people in the largest possible way. It can mean, for example, doing something to help the environment or supporting people in need in a community.
Spyware	A type of malware that secretly collects information from a device without permission.
Suspicious	Something seems odd or not quite right, making people feel unsure or concerned.
Targeted Advertising	When companies use personal data to show ads based on someone's interests, online behaviour, or location.
Troll	A person who posts mean or controversial comments online with the aim to upset people, start arguments, or get attention.
Virus	A type of malware that spreads from one computer or device to another, causing harm, like slowing down performance or damaging files.
Wellbeing	Feeling good, happy, healthy, and safe, both in mind and body.

webwise.ie

An Roinn Oideachais
agus Óige
Department of Education
and Youth

Co-funded by
the European Union

Coimisiún
na Meán

webwise.ie